

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

راهنمای معلم

فارسی نهم دبستان

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب :	راهنمای معلم فارسی نهم دبستان - ۷۴/۲
پدیدآورنده :	سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :	دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :	حسین قاسم پورمقدم، فریدون اکبری شلدره، نازیلا بهروان، مهتاب میرائی آشتیانی، مرجان سجودی و راحله محمدی (اعضای گروه تألیف)
مدیریت آماده‌سازی هنری :	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شناسه افزوده آماده‌سازی :	لیدا نیک‌روش (مدیر امور فنی و چاپ) - الهه یعقوبی‌نیا (صفحه‌آرا) - فاطمه باقری مهر، رعنا فرج‌زاده‌دروئی، فاطمه‌صغری ذوالفقاری، سپیده ملک ایزدی، حمید ثابت کلاچاهی و احمدرضا امینی (امور آماده‌سازی)
نشانی سازمان :	تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ وبگاه : www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir
ناشر :	شرکت افست : تهران - کیلومتر ۴ جاده ابعلی، پلاک ۸، تلفن : ۷۷۳۳۹۰۹۳، دورنگار : ۷۷۳۳۹۰۹۷، صندوق پستی : ۱۱۱۵۵ - ۴۹۷۹
چاپخانه :	شرکت افست «سهامی عام» (www.Offset.ir)
سال انتشار و نوبت چاپ :	چاپ اول ۱۳۹۵

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز، ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۷۲۴-۵ - ISBN 978-964-05-2724-5

در علم و تقوا کوشش کنید که علم به هیچ کس انحصار ندارد.
علم مال همه است. تقوا مال همه است و کوشش برای رسیدن
به علم و تقوا وظیفه همه ماست و همه شماست.
امام خمینی (رحمة الله عليه)

فهرست مطالب

پیشگفتار

سخنی با معلمان گران ماهیه

بخش اول : تبیین جهت گیری ها و رویکردهای کلان برنامه درسی

- ۲ اصول حاکم بر برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی
- ۲ اصول برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی
- ۲ فلسفه وجودی، ماهیت و ساختار ماده درسی
- ۳ مبانی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی
- ۴ تبیین رویکرد برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی ابتدایی
- ۴ ضرورت ها
- ۴ رویکردهای حاکم بر برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری
- ۴ مخاطبان برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی ششم
- ۵ اهداف
- ۵ الف) اهداف کلی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی
- ۵ ب) اهداف برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی ششم دبستان مبتنی بر عناصر پنج گانه برنامه درسی ملی
- ۸ آشنایی با ساختار و محتوای فارسی ششم
- ۹ الف) کتاب فارسی ششم در بخش مهارت های خوانداری
- ۱۰ ب) کتاب فارسی ششم در بخش مهارت های نوشتاری
- ۱۳ جدول پیشنهادی بودجه بندی کتاب فارسی ششم
- ۱۴ مهارت های زبان آموزی در کتاب فارسی ششم
- ۲۷ ارزشیابی پیشرفت تحصیلی (کیفی - توصیفی)
- ۳۰ روش های آموزش

بخش دوم : بررسی درس ها

- ۴۲ ستایش: به نام آن که جان را فکرت آموخت

۴۵	فصل اوّل : آفرینش
۴۹	درس اوّل : معرفت آفریدگار
۵۹	درس دوم : پنجره‌های شناخت
۶۵	فصل دوم : دانایی و هوشیاری
۶۷	درس سوم : هوشیاری
۷۰	درس چهارم : داستان من و شما
۷۳	درس پنجم : هفت خان رستم
۷۹	فصل سوم : ایران من
۸۱	درس ششم : ای وطن
۸۸	درس هفتم : درس آزاد(فرهنگ بومی ۱)
۹۱	درس هشتم : دریا قلی
۱۰۱	فصل چهارم : نام اوران
۱۰۳	درس نهم : رنج‌های کشیده‌ام که میرس
۱۱۲	درس دهم : عطار و جلال الدین محمد
۱۱۹	درس یازدهم : شهدا خورشیدند
۱۳۱	فصل پنجم : راه زندگی
۱۳۳	درس دوازدهم : دوستی — مشاوره
۱۴۴	درس سیزدهم : درس آزاد (فرهنگ بومی ۲)
۱۴۷	درس چهاردهم : راز زندگی
۱۵۷	فصل ششم : علم و عمل
۱۵۹	درس پانزدهم : میوه هنر
۱۶۸	درس شانزدهم : آداب مطالعه
۱۷۶	درس هفدهم : ستاره روشن
۱۹۲	نیایش
۱۹۳	کتابنامه

زبان فارسی، برای ما جایگاه و اهمیت بسیار ارجمندی دارد. چون از سویی هویت فرهنگی ما را سامان می‌دهد و از دیگر سوی، درگاه رفتن به دنیای آموزش و یادگیری دیگر علوم و فضایل است.

درس فارسی، پیام‌آور شکوه و جلال فکر و فرهنگ ایران اسلامی در طول روزگاران است. جوهره آثار حکیمان و فرزنانگان به‌نه علم و ادب فارسی، همواره از دو آبخشور گوارا و روح پرور، مایه‌ور است: سرچشمه زلال معارف باورشناختی دین اسلام، بن مایه‌های فرهنگی.

بزرگان و ستارگان رخشسان آسمان فرهنگ و ادب، همچون فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ملاصدرا و...، حکیمان الهی و انسان‌های فرهنگ‌مند و دین‌باوری بوده‌اند که رگ رگ وجودشان از آن دو آبخشور، بارور و سیراب شده است و به همین سبب است که آثار این ادیبان و عالمان، روایتگر معارف قرآنی و ظرایف حکمی زبان فارسی است. زبان فارسی، روح ملت و جان‌مایه وحدت‌آفرین ایرانیان، در سراسر عالم است.

کتاب فارسی پایه ششم، مبتنی بر «برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران»، رویکرد شکوفایی فطرت الهی و با توجه به عناصر پنج‌گانه (علم، ایمان، اخلاق، عمل، تفکر) و جلوه‌های آن در چهار پهنه (خود، خلق، خلقت و خالق) و نیز برپایه چهارچوب «برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی»، سازماندهی و تألیف شده است.

برای آنکه آموزش محتوای این کتاب، به فراخور شأن و جایگاه درس فارسی و همسو با اصول و اهداف برنامه و انتظارات مؤلفان، انجام گیرد؛ توجه به نکات زیر، ضروری است:

۱- رویکرد عام تدوین و سازماندهی محتوا و تألیف کتاب، شکوفایی فطرت با تکیه بر نگرش فرهنگی تربیتی است.

۲- رویکرد خاص آموزشی بر مهارت آموزی یا آموزش مهارت‌های زبانی و فرا زبانی، استوار است، به همین روی، هم‌زمان به مهارت‌های شفاهی و نوشتاری و نیز مهارت‌های فرازبانی (تفکر، نقد و تحلیل) پرداخته‌ایم.

۳- برپایه برنامه درسی فارسی، جهت‌گیری زبان‌آموزی از اول دبستان تا پایه ششم، حرکتی از زبان به سوی ادبیات است. به همین دلیل است که در فارسی اول دبستان، همه چیز

در خدمت آموزش و یادگیری نشانه‌های زبانی است، هرچه از پلکان زبان آموزی بالاتر می‌آییم به بار فرهنگی ادبی آن افزوده می‌شود. یعنی در پایهٔ اول، زبان خود موضوع و هدف آموزش بوده است ولی در پایه‌های بالاتر مثل ششم، زبان، گذرگاهی است برای رفتن به دنیای معانی و مفاهیم علوم گوناگون. همین مسئله سبب شده است کتاب فارسی ششم، پرمایه‌تر و ژرف‌تر به چشم آید. پس انتظار داریم نگرش روش آموزشی نیز از سطح به ژرفا گرایش یابد.

۴- کتاب فارسی به قلمرو شفاهی زبان و به بیان دیگر به قلمرو دریافتی یا ادراکی زبان مربوط می‌شود؛ بنابراین، لازم است در فرایند یاددهی - یادگیری، عناصر و ریز مهارت‌های خواننداری (دیدن و گوش دادن انتقادی، بهره‌گیری از دیگر حواس ظاهری در پرورش ذهن و زبان، رعایت آهنگ، لحن کلام، تکیه، مکث و درنگ در خوانش متن و تقویت خواندن انتقادی) آموزش داده شوند تا زبان آموز را پس از درک و دریافت درست، به تفکر در لایه‌های زیرین متن درس و نقد و تحلیل وادارد.

۵- در تدوین کتاب فارسی، به موضوع تقویت فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی، پژوهش، اندیشه‌ورزی و پرورش تفکر، نقد و تحلیل، توجه کافی شده است.

۶- کتاب نگارش به قلمرو نوشتاری و نمادهای خطی زبان و به دیگر سخن، به پهنهٔ مهارت‌های تولیدی زبان مربوط می‌شود؛ یعنی در کتاب فارسی، زبان آموز، اطلاعات و معارف را از طریق متن درس‌ها و آموزه‌ها، دریافت می‌کند و این کار، سبب پرورش ذهن و زبان، گسترش دامنهٔ واژگان و تقویت تفکر و تحلیل دانش آموز می‌شود که در گفتار و بیان دیدگاه‌ها و حضور فعال در کارهای گروهی و نقد و تحلیل شفاهی، قابل مشاهده و ارزشیابی است؛ اما در کتاب نگارش فارسی، آموخته‌ها در قالب نوشته، نمایان می‌شوند.

۷- کتاب نگارش، در اصل به پنج قسمت، بخش می‌شود:

الف) فعالیت‌های املائی و دانش‌زبانی، نخستین تمرین‌های نوشتاری هستند و با هدف سنجش و ارزشیابی از آموخته‌های املائی و نکات زبانی کتاب فارسی و بر پایهٔ متن درس، طراحی شده‌اند. پرسش‌هایی با تکیه بر درس فارسی آمده که ماهیت املائی دارند، بنابراین ضروری است به بهانهٔ پاسخ به پرسش‌ها، آموزه‌های املائی نخست آموزش داده شوند.

ب) نگارش، در این قسمت، نوشتن اولیه و ساده، آموزش داده می‌شود و سیر نوشتن از کلمه تا کلام، تداوم می‌یابد. یعنی نخست، انتخاب و کاربرد کلمه، سپس گسترش واژه و ترکیب‌سازی، در پی آن، عبارت‌نویسی، پس از آن، جمله‌نویسی و سرانجام، بند نویسی مورد

توجه قرار می‌گیرد. البته همه این کارها به طور پنهان و غیر مستقیم و در قالب پرسش‌های نگارشی سازماندهی شده است.

ب) کارگاه نویسندگی، در حقیقت، اصلی‌ترین بخش کتاب نگارش با تکیه بر مهارت‌های نوشتاری، در همین قسمت آمده است. به بیان دیگر، دو قسمت نخست، مراحل تکرار، تمرین، دست‌ورزی، نرمش ذهن و زبان و قلم برای دستیابی به مهارت نوشتن و روی آوردن به یک کار خلاقانه و آفرینشی است.

ت) درک متن: این بخش، سایه‌ای از فرایندهای درک و فهم کتاب فارسی است که در قالب فعالیتی ویژه، با متن‌هایی متفاوت، سازماندهی و تدوین شده است. تلاش کرده‌ایم در طراحی پرسش‌ها، سطوح درک متن را پیش چشم داشته باشیم، از این رو، تمرین درک متن، فرصت بسیار خوبی برای رشد مطالعه علمی و کتاب‌خوانی مؤثر و تقویت توانایی فهم متن است.

ث) هنر و سرگرمی: با دو هدف بازآموزی آموخته‌ها و تنوع آفرینی، نوشته شده است. قرار گرفتن این بخش در پایان فصل‌ها به معنای بازخوانی و مرور آموخته‌ها و به گونه‌ای جمع‌بندی آموزه‌های محتوایی فصل‌هاست. از سوی دیگر، فعالیت‌های خوش‌نویسی هم فرصتی برای رشد جنبه‌های هوش زیبایی‌شناسی و هنری دانش‌آموزان، فراهم می‌آورد. هدف اصلی این است که دانش‌آموزان در هنگام تمرین و رونویسی خط نستعلیق ساده یا هنری، با زیبایی‌ها و ظرایف دیداری خط فارسی انس بگیرند.

کارگاه نویسندگی خود به چهار پاره، بخش می‌شود:

۱- آموزش، اولین چیزی که در کارگاه نویسندگی آمده، آموزش و یادگیری نکات مهمی است که دانستن آنها برای نویسندگی لازم است. در این بخش برخی از هنجارهای درست‌نویسی و شگردهای پرورش ذهن، به کوتاهی بیان شده است.

۲- کاریست، یعنی به کارگیری نکاتی که در آموزش بخش نخست گفته شده، برای این کار معمولاً یک یا دو پرسش طرح شده است که دانش‌آموزان گرامی در تولید انشای خود باید از آن آموزه‌ها بهره بگیرند.

۳- ضرب‌المثل، در هر کارگاه نویسندگی، یک ضرب‌المثل، هماهنگ با محتوای فصل انتخاب شده است. ضرب‌المثل‌ها جمله‌های کوتاه و معمولاً تصویری و سرشار از معانی و

مفاهیم و حکمت هستند و ذهن زبان آموز را بارور و سیراب می سازند، به همین سبب در این قسمت هر کسی فهم و دریافت خود را از ضرب المثل می نویسد. این کار باعث می شود هم ضرب المثل در ذهن، جای گیر شده و به حافظه سپرده شود و هم دست مایه ای در گفتار و نوشتار باشد.

۴- درک متن، در این بخش، یک پرسش تحلیلی با رویکرد واگرا آمده که فقط در پایان فصل ها قرار گرفته است و هدف از این تمرین نوشتاری، یادآوری آموخته ها، پرورش حافظه و یادسپاری دراز مدت، تقویت توانایی درک و دریافت، رشد قدرت جمع بندی و تحلیل نهایی دانش آموزان است.

توجه: در پایان همه بخوان و بیندیش ها، پرسش هایی با عنوان «درک و دریافت» آمده است. این پرسش ها در حقیقت ایستگاه هایی هستند برای تأمل بیشتر و درنگ در زوایای محتوا که لازم است گروه های دانش آموزی با این طریق به کالبد شکافی متن بپردازند.

سخنی با معلمان گرانمایه

به نام یگانه خالق مدرسه هستی

اللَّهُمَّ اَعْطِنِي كُلَّ سُؤْلِي، وَ اَقْضِ لِي حَوَائِجِي، وَ لَا تَمْنَعْنِي الْاِجَابَةَ وَ قَدْ ضَمِنْتَهَا لِي.

خدایا هر چه از تو خواهم عطایم کن و هر نیاز که دارم برآورده ساز و اجابتی را که خود آن را ضمانت کرده‌ای از من دریغ مفرما (صحیفه سجادیه، دعای بیست و پنجم).
سیاس‌گزاریم؛ یگانه، مؤسس مدرسه هستی را که توفیق عطا فرمود تا در تحقق برنامه درسی زبان آموزی دوره ابتدایی؛ شما معلم فرهیخته، صاحب نظر و تلاشگر، همگام و همراه ما باشید.

زینکو سخن، به چه اندر جهان   به نزد سخن سنج فرخ مهان؟

تحول در آموزش و پرورش به عنوان اساسی‌ترین نهاد آموزشی - تربیتی کشور و ایجاد تعامل اثربخش و جامع نگر با دیگر ارکان اجتماعی، به صورت بنیادین آغاز گردیده است. تعیین ساختار آموزشی کار آمد، منطبق بر همه اهداف ساحت‌های تعلیم و تربیت، به منظور قوام بخشی فرهنگ عمومی و با تأکید بر شایستگی‌های پایه، به صورت نظام مند، همگانی و عادلانه، استقرار نظام آموزشی جدید را در کشور رقم زد.

همگام با این تحول، زبان فارسی، که همیشه به عنوان میراثی ارجمند، حافظ وحدت و رمز هویت ملی بوده است؛ امروز نیز نقش خود را به مثابه تکیه گاه رشد و اعتلای فرهنگ و ارزش‌ها بیش از پیش داراست و البته برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی بزرگ‌ترین رکن این تداوم و غناست.

کتاب فارسی به مانند دیگر کتب درسی همسو با برنامه درسی ملی؛ در راستای دستیابی دانش‌آموزان به مراتبی از حیات طیبه با رویکرد فطرت‌گرایی توحیدی، متناسب با موقعیت‌ها و نیازهای جدید، از پایه اول تغییراتی یافت و این روند در سال تحصیلی ۹۵-۹۴ به پایان رسید. کتاب پایه ششم با رعایت پیوستاری طولی، به لحاظ حجم و محتوا با کتب فارسی اول تا پنجم، برای تکمیل، تعمیق و تثبیت مهارت‌های زبان‌آموزی در دوره ابتدایی و همسو

با برنامه‌درسی ملی در سال ۱۳۹۵ مورد بازبینی قرارگرفت و با عنایت حضرت دوست و همکاری جمعی از معلمان و علاقه‌مندان زبان و ادبیات و فرهنگ فارسی و اعمال نظر معلمان پایه ششم درشکلی وزین آماده بهره‌برداری شد. امیدواریم این رهنوردی هم با هدایت شما اندیشمندان، به فتح قلّه نیک فرجامی بینجامد.

بماناد تا جاودان این گهر هنرمند با دانش و دادگر

گروه زبان و ادبیات فارسی

بخش اول

تبیین جهت‌گیری‌ها و
رویکردهای کلان برنامه‌درسی

اصول حاکم بر برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی

- اصل ۱- در کلیه عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی آموزش زبان فارسی، باید رویکرد حاکم بر برنامه درسی ملی، یعنی فطرت‌گرایی توحیدی، سرلوحه عملی برنامه‌ریزی و تألیف قرار گیرد.
- اصل ۲- در برنامه فارسی دوره ابتدایی اصل بر پرداختن به جنبه‌های کاربردی و مهارت‌های زبانی است.
- اصل ۳- برنامه باید بتواند زمینه‌ساز ارتقای آداب و مهارت‌های زندگی در کودکان باشد.
- اصل ۴- برنامه باید سرمشق عملی تقویت «چگونه اندیشیدن و تفکر انتقادی» و «اخلاقیت» در کودکان باشد.
- اصل ۵- برنامه باید زمینه‌انس گرفتن کودک به مطالعه مستمر در زندگی را فراهم سازد.
- اصل ۶- در تدوین برنامه از جدیدترین دستاوردها و پژوهش‌های حوزه ادبیات کودکان، زبان‌شناسی و روان‌شناسی استفاده شود.
- اصل ۷- سیر آموزش زبان فارسی از ساده به پیشرفته و از طبیعی به معیار باشد.
- اصل ۸- در آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی تأکید بر شیوه غیرمستقیم باشد.
- اصل ۹- در تدوین محتوا به تمامی گونه‌های زبان فارسی به طور مناسب توجه شود.
- اصل ۱۰- به نقش سازنده زن و مرد به طور متناسب در برنامه توجه شود.
- اصل ۱۱- موضوعات و مطالب به محدوده جغرافیایی خاص منحصر نگردد.
- اصل ۱۲- در برنامه به دانش‌های بشری در زمینه‌های علمی، ادبی، هنری و فنون توجه کافی شود.
- اصل ۱۳- به پرورش حافظه شنیداری و دیداری توجه کافی شود.
- اصل ۱۴- برنامه باید زمینه‌ساز ابراز وجود و بیان احساس و عواطف دانش‌آموزان باشد.
- اصل ۱۵- به گسترش دایره‌ها و حوزه‌های زبان فارسی مورد نیاز دانش‌آموز توجه کافی شود.
- اصل ۱۶- خوانا نویسی در تمامی سطوح آموزشی مد نظر برنامه‌ریزان، مؤلفان و مجریان قرار گیرد.

اصول برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی

فلسفه وجودی، ماهیت و ساختار ماده درسی: زبان فارسی نماد و نماینده هویت ملی و فرهنگی ما و ادبیات فارسی آینه فرهنگ و اندیشه ایران اسلامی ما از گذشته تاکنون است، در نتیجه آموزش ادبیات و زبان فارسی پل پیوند با هویت و فرهنگ اسلامی - ایرانی است. علاوه بر این، همه دروس

به زبان و ادبیات فارسی نیاز دارند و آموزش، بدون این واحدهای درسی امکان‌پذیر نیست. همچنین محتوای ادبیات فارسی در تربیت معنوی، تلطیف روح و احساسات و انتقال فضایل الهی و انسانی بسیار تأثیرگذار است. در ساختار این ماده درسی دو قلمرو زبان و ادبیات، در عین پیوستگی، جدا و مجزا از هم مطرح شده‌اند.

زبان، به عنوان یک پدیده اجتماعی، در شکلی پویا و وظیفه ارتباط با یکدیگر و انتقال مفاهیم را برعهده دارد و ادبیات، به عنوان زبانی برتر، اندیشه و فرهنگ را هنرمندانه انتقال می‌دهد. پس رسالت زبان «چه گفتن» و ادبیات، «چگونه گفتن» است و از نظرگاه منطقی آموزشی این دو یکسان نیستند. در ساختار دروس کتاب درسی، «ادبیات» در قالب متن‌های درسی زیبا، رسا، اشعار، حکایات و داستان‌هایی از متون کلاسیک و نو، ایران و جهان، سامان یافته و «زبان» نیز در قالب آموزه‌های دستوری، نگارشی و املا تدوین شده است.

مبانی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی

- ۱- حفظ و انتقال غنای اندیشه و ارزش‌های فرهنگ اسلامی- ایرانی، از طریق درج آثار منشور و منظوم فرهنگ و ادب فارسی؛
- ۲- ایجاد فرصت بهینه برای دانش‌آموزان در آشنایی با زبان و ادب فارسی با هدف کسب تجارب قابل استفاده در زندگی؛
- ۳- ایجاد زمینه تقویت خلاقیت و کاربرد درست مهارت‌های زبانی و ادبی در دانش‌آموزان؛
- ۴- ترغیب دانش‌آموزان به پاسداری از زبان و ادبیات فارسی، به عنوان میراث فرهنگی؛
- ۵- تقویت ذهن دانش‌آموزان در پویه‌های یاددهی- یادگیری، همگام با تحولات حوزه آموزش زبان و ادبیات فارسی با رویکردی نوین.

همسو با برنامه درسی ملی، اصول حاکم بر برنامه درسی فارسی نیز با فرایندی منطبق بر «فطرت‌گرایی توحیدی» و بسترسازی برای دستیابی به قرب الی‌الله و حیات طیبه، ویژه دانش‌آموزان، طراح می‌شود.

زمینه‌سازی برای ارتقای آداب و مهارت‌های زندگی در کودکان، با توجه به جنبه‌های کاربردی و مهارت‌های زبانی، تقویت تفکر انتقادی و خلاقیت و گسترش فرهنگ مطالعه مستمر در زندگی کودک از اصول جامع برنامه درسی فارسی به شمار می‌رود.

به کارگیری جدیدترین دستاوردهای حوزه ادبیات کودکان، و تأکید بر شیوه‌های غیرمستقیم آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی و ترسیم مسیر آموزش زبان فارسی از ساده به پیشرفته و از

طبیعی به معیار، از اصولی است که در تدوین برنامه نقش تعیین کننده دارد. توجه به تمامی گونه‌های زبان فارسی، رعایت تعادل و تناسب نقش زنان و مردان در برنامه درسی و پرهیز از پرداختن به محدوده جغرافیایی خاص، اصول مهم حاکم در تدوین این محتواست.^۱

● تبیین رویکرد برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی ابتدایی

ضرورت‌ها: تولید برنامه‌ای مکتوب و مدون با رویکرد مشخص زبان‌شناختی و روان‌شناختی که بتوان اصول آموزش را بر آن بنیان نهاد و بین «اهداف، محتوا، روش‌ها، ارزشیابی» و نیازهای کلی جامعه هماهنگی ایجاد کرد، بسیار ضروری است. همخوانی و پیوستگی در سیر و تداوم اصول و مبانی زبان‌آموزی و توجه به همه جنبه‌های آن و همگام شدن با انتظارات برنامه درسی ملی ضرورت طراحی برنامه درسی جدید و نوگرا را بیش از پیش متجلی می‌نماید.

رویکردهای حاکم بر برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری: در هر برنامه درسی مجموعه‌ای از بنیادهای نظری، با هدف جهت‌گیری اساسی نسبت به یاددهی و یادگیری مورد استفاده قرار می‌گیرد. رویکرد عام برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی «فطرت‌گرایی توحیدی» است. که محتوای آن باید زمینه رشد و پرورش فطرت الهی دانش‌آموزان را فراهم کند و ایشان را به سوی «حیات طیبه» رهنمون سازد.

با توجه به تنوع و گوناگونی در رویکردهای مختلف، در برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی، علاوه بر در نظر داشتن رویکردهای کلی (holistic approach)، رویکرد تحلیلی (atomistic approach)، رویکرد تلفیقی، رویکرد تجربه‌زبانی (language-experience)، رویکرد زبان‌شناختی (linguistic approach)، رویکرد فعالیت محور، رویکرد ترکیبی (eclectic approach)، رویکرد ارتباطی، بر رویکرد خاص ارتقای مهارت‌های چهارگانه زبان‌آموزی (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن) و مهارت فرا زبانی (تفکر، نقد و تحلیل) تأکید می‌شود.

● مخاطبان برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی ششم

آگاهی داشتن معلمان از ویژگی‌های جسمانی، شناختی و عاطفی دانش‌آموزان، آنان را در انتخاب مناسب الگوی یاددهی - یادگیری بسیار کمک می‌کند. شناخت مخاطب و بی بردن به دنیای اندیشه و پیش‌بینی نیازهای او در اجرای موفق تدریس گامی مؤثر خواهد بود. لذا گسترش دامنه اطلاعات در این زمینه با مطالعه کتب موضوعی مرتبط برای معلمان دوره ابتدایی، که بنیان‌گذاران آموزش اصولی

۱- مراجعه شود به کتاب «راهنمای فارسی دوره ابتدایی» مؤلفان: دکتر اکبری، دکتر قاسم‌پور

و منطقی در عرصه آموزش و پرورش اند، توصیه می‌گردد.

دانش‌آموزان پایه ششم، که غالباً دوازده ساله‌اند و در بخش سوم از تقسیم‌بندی دوران کودکی (از تولد تا ۳ سالگی، از ۳ سالگی تا ۷ سالگی، از ۷ تا ۱۲ سالگی) قرار می‌گیرند، در این مقطع سنی از نظر جسمی، ذهنی و عاطفی شدیداً دچار تغییرات می‌شوند و روابط میان فردی ایشان گسترش می‌یابد. بنابراین فرصت‌های تازه‌ای جهت رشد استعدادها و بروز توانایی‌های جسمی و ذهنی آنان فراهم می‌گردد. همچنین وابستگی ایشان به والدین تدریجاً کاسته می‌شود و به عنوان فردی مستقل ابراز وجود می‌کنند.

سلامت جسمانی دانش‌آموزان در این سنین در سازگاری عاطفی و اجتماعی آنان مؤثر است و برعکس، بیماری‌های طولانی، شکست یا افت تحصیلی را در پی دارد.

رشد عاطفی و اجتماعی کودک در دوره ابتدایی بسیار سریع است و معلمان و هم‌کلاسی‌ها در آن نقش مهمی دارند. کودک در مدرسه، علاوه بر آموختن خواندن و نوشتن مطالب و روش‌های جدید، تعامل اجتماعی را نیز می‌آموزد.

رشد ذهنی کودکان در سنین ۷ تا ۱۲ سالگی در مرحله «عملیات محسوس یا عینی» قرار دارد که در آن کودک توانایی انجام دادن اعمال منطقی را کسب می‌کند.

● اهداف

الف) اهداف کلی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی: هدف کلی آن است که دانش‌آموزان با «ساختار زبان فارسی معیار»، «زبان گفتار و نوشتار»، «جلوه‌های هنری زبان» و مسائل کلی جامعه در قالب مهارت‌های زندگی آشنا شوند و به تقویت حافظه و راهکارهای پرورش خلاقیت بپردازند. ایجاد نگرش مثبت در دانش‌آموزان نسبت به مبانی اقتصادی، فرهنگی و ملی کشور با بیان احساسات، عواطف و افکار در قالب گفتار و نوشتار از دیگر اهداف این عرصه است که تلطیف احساسات و عواطف و گسترش فرهنگ مطالعه را نیز در بر دارد. تقویت چهار مهارت زبان‌آموزی (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن)، نیز از دیگر اهداف کلی برنامه درسی فارسی محسوب می‌شود.

ب) اهداف برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی ششم دبستان مبتنی بر عناصر پنج‌گانه برنامه درسی ملی

۱- تفکر و تعقل: (تأمل، استدلال، استنباط، تجزیه و تحلیل، توجه، تدبیر، نقد، کشف، درک، حکمت، خلاقیت، پژوهش)

- تفکر و کنجکاوی در خلقت جهان، قدرت خدا و درک زیبایی‌های آفرینش؛
- تشخیص تضادها، شباهت‌ها و تفاوت‌های واژه‌ها؛
- استدلال منطقی از طریق رعایت انسجام در سخن گفتن و نوشتن؛
- استدلال منطقی از طریق درک انسجام در شنیدن و خواندن؛
- نظم فکری و درست اندیشیدن با ارائه طبقه‌بندی مفاهیم بر مبنای فرایندهای علمی و منطقی؛
- توانایی تحلیل نوشته‌ها و گفته‌ها با استفاده از روش قضاوت عملکرد و روشن‌سازی طرز تلقی؛
- توانایی تخیل خلاقانه با استفاده از روش بدیعه‌پردازی؛
- توانایی تمیز و تشخیص پدیده‌های دیداری و شنیداری.

۲- ایمان، باور و علائق (پدیرش، تعبد و التزام قلبی)

- تأمل در خصوص نیازهای عاطفی و معنوی خویش؛
- باور به هدفدار بودن جهان هستی؛
- نگرش مثبت به مسائل اعتقادی، فرهنگی - تربیتی، ملی، هنری و اجتماعی؛
- ارج‌گذاری به احساسات و عواطف و افکار دیگران؛
- بیان مناسب و مؤثر احساسات، عواطف و افکار خود؛
- ایجاد باور نسبت به جلوه‌های ارزشی انقلاب اسلامی؛
- علاقه به مطالعه نوشته‌ها و قصه‌های ساده و مناسب؛
- علاقه به جنبه‌های زیبایی سخن در گفتار و نوشتار؛
- نگرش مثبت به مشارکت در جمع و همکاری با گروه.

۳- علم (کسب معرفت، شناخت، بصیرت و آگاهی)

- شناخت علائق و استعداد خویش در عرصه ادبیات فارسی؛
- گسترش آشنایی با موضوعات و مفاهیم اعتقادی، ملی، فرهنگی - تربیتی، هنری، اجتماعی و علمی؛
- شناخت نشانه‌ها و معانی مناسب؛
- تعمیق آشنایی با ساختار زبان فارسی معیار؛
- آشنایی با ساختار نظم و نثر و نمونه‌های آن؛
- آشنایی با انواع پاره مهارت‌های خواندن و نگارش؛

- آشنایی مختصر با جلوه‌های هنری زبان؛
- آشنایی با شیوه‌های خواندن و نوشتن؛
- آشنایی با شیوه‌های تفکر و پژوهش؛
- آشنایی با شیوه‌های نگاه کردن، گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن؛
- شناخت علائم صوری انسجام گزاره‌های متن؛
- شناخت برخی از چهره‌های علمی؛
- آشنایی با اهمیت مطالعه و کتاب‌خوانی.

۴- اخلاق (تزکیه، عاطفه، رشد ملکات نفسانی)

- علاقه به اجرای کارهای خوب گروهی و کسب مهارت‌های اجتماعی؛
- کسب مهارت‌های مقدماتی حوزه ارتباطات و اطلاعات مهارت‌های زبان آموزی؛
- پایبندی به آموزه‌های دینی و ارزشی در کاربست مهارت‌های زبانی؛
- پایبندی به آموزه‌های دینی و ارزشی در رفتارهای فردی و اجتماعی؛
- توجه به ارزش‌های اخلاقی؛
- رعایت الگوی اخلاقی بزرگان دین.

۵- عمل (کار، تلاش، اطاعت، عبادت، مجاهدت، کارآفرینی، مهارت و...)

- مشارکت در کارهای گروهی؛
- خوانش متون همراه با لذت بردن از اشعار و محتوا؛
- کسب مهارت در چهار عرصه خواندن، نوشتن، دیدن و شنیدن؛
- پایبندی به ارزش‌های دینی، اخلاقی، اجتماعی و فرهنگی در گفتار و نوشتار؛
- کار و تلاش با روحیه دوستی وطن و دفاع از میهن؛
- توانایی در عمل به آموزه‌های فرهنگی و ادبی مبتنی بر هنجارهای ایرانی - اسلامی؛
- احترام عملی به مفاخر فرهنگی و ادبی؛
- نوشتن متن‌های مناسب؛
- خوب سخن گفتن در جمع بر اساس درک متقابل.

● آشنایی با ساختار و محتوای فارسی ششم

فصل ۱ آفرینش	فصل ۲ دانایی و هوشیاری	فصل ۳ ایران من	فصل ۴ نام آوران	فصل ۵ راه زندگی	فصل ۶ علم و عمل
درس اول : معرفت آفریدگار	درس سوم : هوشیاری	درس هشتم : دریا قلی	درس نهم : رنج‌هایی کشیده‌ام که مهربس	درس دوازدهم : دوستی و مشاوره	درس هفدهم : ستاره روشن
درس دوم : پنجره‌های شناخت	درس چهارم : داستان من و شما	درس نهم : درس آزاد (فرهنگ بومی ۱)	درس دهم : عطار و جلال‌الدین	درس سیزدهم : درس آزاد (فرهنگ بومی ۲)	درس شانزدهم : آداب مطالعه
					درس پانزدهم : میوه هنر
					درس چهاردهم : راز زندگی

نگرش شبکه‌ای در تدوین کتاب : در این نگرش، همه اجزا و عناصر سازنده درس‌ها در یک فصل، به یکدیگر پیوسته و درهم تنیده‌اند. توجه به این ویژگی، ذهن را در یادگیری و آموزش جهت می‌دهد و درک و دریافت را آسان می‌سازد. توجه به نگرش شبکه‌ای و کاربست آن چند فایده دارد :

الف) فضای فکری و محتوایی را رنگی ویژه می‌بخشد.

ب) ذهن زبان آموز و مخاطب را جهت می‌دهد.

پ) یادگیری را ساده‌تر و درک و دریافت را آسان می‌سازد.

ت) بر پایه این نگرش تمام اجزا و عناصر سازنده فصل‌ها و درس‌ها به هم پیوسته و درهم تنیده‌اند.

ث) در این نگرش نخستین قدم در آموزش و یادگیری، توجه به کلیت اثر و چتر فراگیر فضای

عمومی آن است که مخاطب را از جزئی نگری دور می‌سازد.

با توجه به اهداف تعیین شده در راستای راهبردهای آموزشی زبان‌آموزی، فارسی ششم نیز در دو بخش «فارسی» شامل مهارت‌های شفاهی، ادراکی یا دریافتی زبان و «نگارش» شامل مهارت‌های نگارش و کتبی زبان، در قالب دو کتاب شکل گرفته است.

اگر چه چهار مهارت زبان‌آموزی از دید کنش دانش‌آموز به دو مهارت نیز تقسیم می‌شوند: ۱- «فعال یا تولیدی» سخن گفتن و نوشتن و ۲- مهارت «انفعالی یا ادراکی» شنیدن و خواندن؛ اما موضوع قابل تأمل، در هم تنیدگی و پیوستگی آنهاست که مهارت‌های فرازبانی (تفکر، نقد و تحلیل) را نیز پرورش می‌دهند.

کتاب فارسی ششم شامل ۶ فصل و ۱۷ درس است که دو درس آن به صورت آزاد در نظر گرفته شده است تا معلمان و دانش‌آموزان با توجه به ادبیات بومی منطقه خود، به طراحان آن همت بگمارند.

الف) کتاب فارسی ششم در بخش مهارت‌های خوانداری: تحمیدیه (ستایش) در آغاز کتاب بر زیبایی آن می‌افزاید که ستایش حضرت سبحان را مقدم بر هر کاری می‌داند. در هر فصل، دو یا سه درس بر اساس نگرش شبکه‌ای تدوین شده و حاکم بر فصل است.

در هر فصل، علاوه بر متون درس‌ها، «شعری زیبا» در صفحه‌ای با عنوان «بخوان و حفظ کن» دانش‌آموزان را به دنیای دلنشین و فریبای ادبیات فارسی فرا می‌خواند تا ضمن ایجاد التذاذ روحی، فضای همخوانی و تقویت حافظه ایشان را نیز فراهم آورد. آشنایی با شعر کهن و شعر نو، شناخت شعرای نامی ایران زمین، درک معنایی اشعار و تلطیف علائق دانش‌آموزان از اهداف عمده این بخش است. در انتهای هر شعر، در بخش «خوانش و فهم» دانش‌آموز با پاسخ‌گویی به سؤالات مرتبط با متن شعر، مهارت‌ش را در فهم آن شعر تقویت می‌کند.

علاوه بر شعرخوانی و حفظ آن، حکایتی زیبا، در هر فصل اندیشه پویای دانش‌آموزان را شادابی و طراوت می‌بخشد و پاسخگویی به سؤالات ادراکی و تلفیق محتوای حکایت با ضرب‌المثل‌های متنوع، بینش و رفتار ایشان را به تصویر می‌کشد.

«بخوان و بیندیش» متن پایانی هر فصل است که تقویت مهارت خواندن و موازنه بین متون کهن و نو را در بر دارد. پرداختن به این عنصر سازه‌ای مهم در بهبود مهارت خواندن دانش‌آموزان گام مؤثری است.

در هر درس، دو بخش «درک مطلب» و «دانش زبانی یا واژه‌آموزی» گنجانده شده و در دروس دوم، ششم و دوازدهم فعالیت «گوش کن و بگو» طی فرایند گوش دادن، گفت‌وگو کردن و پاسخگویی

به سؤالات آمده است.

در قسمت «درک مطلب» با طرح سؤالاتی، دانش‌آموزان به ارائه پاسخگویی، که برخاسته از تفکر ایشان درباره محتوای درس است، تشویق می‌شوند. تقویت مهارت سخن گفتن و فن بیان و مشارکت در فعالیت‌های گروهی و مهم‌تر از همه تقویت مهارت درک مطلب دانش‌آموزان، از اهداف این بخش برشمرده می‌شوند. این فعالیت، تعامل بین معلم و دانش‌آموزان را وسعت می‌بخشد و خودارزیابی دانش‌آموز را، نسبت به میزان درک مریبی ممکن می‌سازد.

سؤالات این بخش، گفتاری و شفاهی و بی‌نیاز از نوشتن است. در پایان این قسمت سطری در نظر گرفته شده است تا دانش‌آموزان به صورت شفاهی سؤال طرح کنند.

بخش «واژه‌آموزی» مجال و فرصتی برای طرح مباحث مربوط به ساخت کلمه فراهم ساخته است بخش «دانش‌زبانی و دانش ادبی» نیز حاوی نکات دستوری و زبانی است تا دانش‌آموز، علاوه بر رشد و مهارت‌های زبانی، با نحو زبان فارسی، تفسیر واژه‌ها و تشریح عناصر زبانی آشنا شود.

بخش انتهایی هر فصل، تحت عنوان «کارگاه درس پژوهی»، فعالیتی جذاب و فرصتی عالی برای ایجاد فضای نشاط در گروه فراهم ساخته است. تجسم بخشیدن به آموزه‌های درس، در محیط همدلی گروه اتفاق می‌افتد و دانش‌آموزان با تشریح مساعی، فرایند یادگیری خود را عمق می‌بخشند.

ب) کتاب فارسی ششم در بخش مهارت‌های نوشتاری

بخش اول: «املا و دانش زبانی» و «املا و واژه‌آموزی»: هدف از این فعالیت‌ها آشنایی بیشتر و تقویت و تعمیق فرایند یاددهی – یادگیری مبتنی بر آموزه‌های مستقیم درس در قسمت واژه‌آموزی و دانش زبانی به صورت یک درمیان است. آنچه در فارسی خواننداری در قسمت واژه‌آموزی و دانش زبانی فرا گرفته، خوانده و شنیده‌اند در این بخش به نوشته در می‌آورند و تمرین می‌کنند. فعالیت‌های املائی نیز دانش‌آموز را به تقویت و شناخت دقیق‌تر ساخت نوشتاری، درست‌نویسی، تشخیص نمادهای نوشتاری و مطابقت و همگون‌سازی آوا با شکل خطی نشانه و سرانجام کار بست آنها سوق می‌دهد.

بخش دوم: نگارش: در این بخش، از واژه‌آموزی به واژه‌سازی، ترکیب‌سازی و تبدیل آن به عبارت و جمله می‌رسیم و پس از به کارگیری جمله به نوشته بلندتر یعنی بند یا (پاراگراف) نویسی رومی آوریم.

فعالیت‌های شفاهی درک متن در کتاب فارسی در این بخش در قالب فعالیت‌های متنوع به نوشتار تبدیل می‌شوند.

بخش سوم: کارگاه نویسنده‌گی: این قسمت با هدف فرصت‌سازی دقیق‌تر و سنجیده‌تر همراه با

آموزش و بهره‌گیری از شگردهایی برای پرورش ذهن و تفکر خلاق به هنگام نوشتن، سامان یافته است

که خود به اجزای ریزتری بخش می‌شود:

- آموزش یک نکته نگارشی؛
- کاربرست آن نکته نگارشی در نوشته؛
- بندنویسی.

در پایان هر فصل در کتاب نگارش بخشی تحت عنوان «هنر و سرگرمی» گنجانده شده است که با توجه به فضای کلاس درس و علاقه‌مندی دانش‌آموزان، آنها را با رویکردی شادی بخش در کلاس به صورت فردی یا گروهی قرائت کند. همچنین فعالیت درک متن پایان هر فصل، تمرین و تشبیه فرایند درک مطلب و بهبود سواد خوانداری را برای دانش‌آموزان تکمیل می‌کند.

نمای ساختار و محتوای کتاب فارسی ششم دبستان

فصل ۱ آفرینش	فصل ۲ دانایی و هوشیاری	فصل ۳ ایران من	فصل ۴ نام آوران	فصل ۵ راه زندگی	فصل ۶ علم و عمل
ستایش درس ۱: معرفت آفریدگار	درس ۳: هوشیاری	درس ۶: ای وطن	درس ۹: رنج‌هایی کشیده‌ام که میرس	درس ۱۲: دوستی	درس ۱۵: میوه هنر
حکایت: محبت	بخوان و حفظ کن: سخن	حکایت	بخوان و حفظ کن: باران	بخوان و حفظ کن: شیرخدا	حکایت: افلاطون و مرد جاهل
درس ۲: پنجره‌های شناخت	درس ۴: داستان من و شما	درس ۷: آزاد	درس ۱۰: عطار و جلال‌الدین محمد	درس ۱۳: آزاد	درس ۱۶: آداب مطالعه
بخوان و حفظ کن: ای مادر عزیز	حکایت: علم و عمل	بخوان و حفظ کن: وطن	حکایت: درخت علم	حکایت: عمرگران‌مایه	بخوان و حفظ کن: به گیتی به از راستی پیشه نیست
بخوان و بیندیش هدهد	درس ۵: هفت خان رستم	درس ۸: درباقلی	درس ۱۱: شهدا خورشیدند	درس ۱۴: راز زندگی	درس ۱۷: ستاره روشن
کارگاه درس پژوهی	بخوان و بیندیش دوستان همدل	کارگاه درس پژوهی	بخوان و بیندیش بوعلی و بهمنیار	کارگاه درس پژوهی	بخوان و بیندیش آوای گنجشکان
	کارگاه درس پژوهی	بخوان و بیندیش تندگویان	کارگاه درس پژوهی	بخوان و بیندیش پیاده و سوار	کارگاه درس پژوهی

نمای ساختار و محتوای کتاب نگارش ششم دبستان

کتاب نگارش	بخش اول	بخش دوم	بخش سوم	پایان هر فصل	پایان هر فصل
	فعالیت‌های املائی، دانش‌زبانی و واژه‌آموزی	فعالیت‌های کتاب نگارش	کارگاه نویسندگی	هنر و سرگرمی	درک متن
	هدف: سنجش درست‌نویسی و آموزه‌های زبانی	هدف: پرورش توانایی آفرینش نوشتاری	هدف: تقویت نگارش خلاق	هدف: بادیاری و مرور آموخته‌ها	هدف: تقویت مهارت درک مطلب

جدول پیشنهادی بودجه‌بندی کتاب فارسی ششم

ماه	نیمه اول	نیمه دوم
مهر	ستایش و درس ۱- معرفت کردگار	درس ۲- پنجره‌های شناخت
آبان	باز تمرین و تکمیل فعالیت‌های فصل اول درس ۳- هوشیاری	درس ۴- داستان من و شما درس ۵- هفت خان
آذر	باز تمرین و تکمیل فعالیت‌های فصل دوم درس ۶- ای وطن	درس ۷- درس آزاد درس ۸- دریاقلی
دی	باز تمرین و تکمیل فعالیت‌های فصل سوم درس ۹- رنج‌هایی کشیده ام که مه‌پرس	دوره و تثبیت و تعمیق مطالب درسی
بهمن	درس ۱۰- عطار و جلال‌الدین درس ۱۱- شهدا خورشیدند	باز تمرین و تکمیل فعالیت‌های فصل چهارم درس ۱۲- دوستی
اسفند	درس ۱۳- آزاد درس ۱۴- راز زندگی	باز تمرین و تکمیل فعالیت‌های فصل پنجم درس ۱۵- میوه هنر
فروردین	-	درس ۱۶- آداب مطالعه
اردیبهشت	درس ۱۷- ستاره روشن باز تمرین و تکمیل فعالیت‌های فصل ششم	مرور آموختنی‌ها و جمع‌بندی نهایی

۵ ساعت (۵ جلسه ۵۰ دقیقه‌ای)	ساعات آموزش فارسی پایه ششم در هفته
۷ تا ۱۰ جلسه	تعداد جلسات اختصاصی آموزش هر درس

مهارت‌های زبان آموزی در کتاب فارسی ششم ۱- خواندن/ خوانش (مهارت‌های خوانداری):

«متن درس»، «دانش زبانی»، «واژه آموزی»، «درک متن»، «درک و دریافت» و «خوانش وفهم»:

خواندن یکی از مهم‌ترین مهارت‌های زبانی است که در دوره ابتدایی به طور خاص مورد توجه قرار گرفته است. اولین سطح خواندن روخوانی است. روخوانی نیز خود سطوحی دارد که گام اول آن خواندن درست و روان یک متن است. گام بعدی در روخوانی، رعایت لحن و آهنگ متن، با توجه به شرایط موجود و متناسب با فضای حاکم بر متن است. در کلاس‌های درس معمولاً به روخوانی صحیح متن پرداخته می‌شود، اما توجه به لحن و آهنگ آن مغفول می‌ماند. خواندن زیبا مانند دمیدن روح بر پیکره بی‌جان متن است. در صورتی که متن با لحن مناسب خوانده نشود، زنده نیست و برای دانش‌آموزان جذابیتی نخواهد داشت.

سطح دوم خواندن، درک متن است که در یک فرایند گام به گام، این مهارت در دانش‌آموزان تقویت می‌شود. گام‌های فرایند درک خوانداری از طریق مراحل زیر طی می‌گردد. البته نیازی به آموختن این سطوح به دانش‌آموزان نیست و این مطالب ویژه معلمان است.

تقویت تمرکز خوانداری و ایجاد عادت صامت خوانی؛

● سطح ۱: دیده، خوانده و شنیده گویی (درک اولیه)

● سطح ۲: معنایابی (استنباط)

● سطح ۳: برهم نهی (تلفیق)

● سطح ۴: معنا سازی (تفسیر)

برای درک بیشتر مفاهیم یاد شده، هر یک را با نمونه، توضیح می‌دهیم:

درک / اولیه: درک در لغت به معنای دریافتن، بی‌بردن و دریافت است (فرهنگ معین). خواست

ما از درک اولیه، دریافت دانش و خبرهایی است که آشکارا در متن بیان شده است. مقصود از

«دیده و شنیده گویی» بازگفتن چیزهایی است که در متن دیده‌ایم یا از متن شنیده‌ایم؛ یعنی بیان دیده‌ها و شنیده‌ها، بی کم و کاست؛ مثلاً در درس آمده است «هفت خان نام هفت مرحله از نبردهای رستم است»، و از خواننده پرسیده می‌شود «هفت خان چیست؟». خواننده، اگر هنگام خواندن متن، اندکی تمرکز داشته باشد، می‌تواند به سؤال پاسخ دهد. در این صورت می‌گوییم او دانش آشکار و دیده شده متن را درک کرده است.

استنباط: استنباط در لغت به معنای در آوردن، بیرون کشیدن، دریافت معنی و مفهوم بر اثر تیزهوشی و استخراج حقایق است (فرهنگ معین). درک این سطح گام، از درک اولیه اطلاعات متن، فراتر است. قصد از رسیدن به استنباط، درک مطالبی است که به طور آشکار در متن بیان نشده است، بلکه خواننده با توجه به نشانه‌ها و سرخ‌هایی که در متن آمده است و دانسته‌های پیشین خود درباره جهان پیرامونش، می‌تواند بفهمد.

برای نمونه، وقتی در متن آمده است «صدای خش‌خش برگ‌ها در زیر پایش شنیده می‌شد...»، و از خواننده پرسیده می‌شود «داستان متن در چه فصلی اتفاق افتاده است؟». در اینجا کلمه پاییز، آشکارا در متن نیامده است و خواننده با توجه به صدای خش‌خش برگ‌ها و با توجه به شناختی که از پیش نسبت به فصل پاییز دارد، می‌تواند به معنا و مقصود پرسنده و استنباط از متن برسد. این گونه سؤال‌ها ابتدایی‌ترین سطح درک است اما در سطوح پیشرفته‌تر سؤال‌های ادراکی دشوارتر می‌شود و به دقت و دانش قبلی بیشتری نیاز دارد.

تلفیق: تلفیق در واژه به معنای با هم آوردن، به هم بستن، مرتب کردن، آراستن و برهم نهادن است (فرهنگ معین). منظور از این سطح، کنار هم گذاشتن، برهم نهادن و آراستن همه اطلاعات متن و نتیجه‌گیری کردن است. بهترین مثال برای سؤال‌های تلفیق اطلاعات متن، درک سیر رویدادهای متن است. وقتی خواننده متنی را می‌خواند، باید رخداد‌های آن را به خاطر بسپارد. در این صورت می‌تواند مطالب را با هم تلفیق کند.

برای سنجش این موضوع، رویدادهای متن به صورت به هم ریخته در اختیار خواننده قرار می‌گیرد و از او خواسته می‌شود طبق ترتیب رویدادهای متن، جمله‌ها را شماره‌گذاری کند. گونه دیگر از پرسش‌های این سطح به این صورت است که مثلاً در متن یک داستان، دو شخصیت وجود دارد که از خواننده خواسته می‌شود، دو شخصیت را با هم مقایسه کند.

تفسیر: تفسیر در لغت به معنای هویدا کردن، شرح و گزارش کردن و بیان حقیقت معنا و مراد است (فرهنگ معین). این مرحله، در حقیقت، ترکیبی از سطح ۲ و ۳ (تلفیق اطلاعات متن با استنباط) است. در واقع خواننده به این توانایی می‌رسد که تمام اطلاعات و یافته‌های از متن را با هم تلفیق کند، سپس آنها

را با دانش بیشین خود درباره جهان پیرامونش، در آمیزد و بدین سان، به جمع بندی آموخته‌ها برسد، تا در پی آن معنای تازه‌ای از محتوای متن خوانده شده را، بر حسب توانایی ادراکی خویش بسازد.

توجه: سؤال‌های استنباطی، تلفیقی و تفسیری انعطاف بیشتری دارند و هر دانش‌آموز به فراخور درک و دریافت خود می‌تواند پاسخ صحیح دهد، اما به این معنی نیست که به تعداد دانش‌آموزان پاسخ وجود دارد.

تحقیقات حاکی از آن است که بسیاری از دانش‌آموزان از مهارت روخوانی برخوردارند و متن را با صدای بلند، روان و صحیح می‌خوانند، اما در بازیابی اطلاعات متن و تعبیر و تفسیق مطالب، عملکرد ضعیفی دارند. پیامد این درک ضعیف متن، در تمامی دروس، نمود خواهد یافت. دانش‌آموز، مسئله ریاضی را می‌خواند، اما درک نمی‌کند که مسئله از او چه خواسته است، از این رو، در حل آن، دچار مشکل می‌شود. یا هنگامی که دانش‌آموز نمی‌تواند مطالب مطرح شده در کتاب درسی علوم را درک کند، آنها را حفظ می‌کند؛ و طبیعی است که اندکی پس از امتحان، مطالب حفظ شده را فراموش خواهد کرد.

این امر موجب می‌گردد که دانش‌آموز از همان دوره ابتدایی عادت کند که فقط به مهارت کسب دانش، آن هم به صورت سطحی، بسنده کند و به مهارت اندیشیدن دست نیابد. از سوی دیگر، زمانی که اندیشیدن و خلاقیت در امر یادگیری، نادیده گرفته شود، این فرایند به تدریج خسته‌کننده و کسالت‌آور خواهد شد. در حالی که اگر دانش‌آموزان بتوانند انواع متون را به صورت هدفمند و همراه با درک و آگاهی بخوانند، از کسب دانش، فراتر خواهند رفت و یادگیری برای آنها، پویا و لذت‌بخش خواهد شد و توانایی استدلال و تولید علم را کسب خواهند کرد.

کتاب فارسی ششم برای تقویت توانایی ادراکی زبان‌آموزان، نگاه ویژه‌ای به درک متن دارد. در فعالیت «درک مطلب» به آموزش درک متن می‌پردازد. همچنین صامت‌خوانی متن‌های «بخوان و بیندیش» و پاسخ به سؤال‌های «درک و دریافت» در انتهای آنها، به ایجاد عادت صامت‌خوانی و تقویت تمرکز در روخوانی، کمک ویژه‌ای می‌کند. در انتهای هر متن شعر نیز، سؤالات «روخوانی و فهم» آمده است. موضوع درک متن در یک فرایند گام به گام، طراح شده و عناصر کتاب بر نظمی استوار سازمان یافته است. سؤال‌های «درک مطلب»، «درک و دریافت» و «خواندن و فهم» با توجه به سطوح درک متن، طراح شده‌اند.

توانایی خواندن متون، مهارتی است که اولیا و مربیان کودکان، از بدو ورود آنان به مدرسه، به آن علاقه و توجه دارند. به واقع در مدرسه است که دانش‌آموز با متن، به عنوان گونه‌ای دیگر از زبان یعنی زبان نوشتاری، آشنا می‌گردد. اما هدف آموزش این مهارت به دانش‌آموز چیست؟ یکی از پاسخ‌های متداول این است که می‌خواهیم به دانش‌آموز سواد بیاموزیم. در واقع، سواد از نظر

بسیاری ادای درست کلمات در سخن گفتن و یافتن معنای مراد نویسندگان در نوشته است در حالی که در آموزش انتقادی و در ذهنیت طرفداران آن، نظر دیگری وجود دارد. از نظر اینان، هدف آموزش آن است که خواننده بتواند، در خواندن متن، ویژگی‌ها، ساختار و اهداف آن را بیابد. چنین آموزشی به کسب سواد انتقادی منجر می‌شود، که ناظر بر جوانب اعتقادی، فرهنگی و هنری و ... متن است. اهمیت نظام آموزش انتقادی، در دوره‌های بالاتر مانند دبیرستان و دانشگاه، نمایان‌تر می‌گردد. از آنجا که در آن دوره‌ها تأکید بر درست خوانی و روان خوانی منتفی است، راحت‌تر می‌توان مهارت خواندن را با تفکر انتقادی همسو ساخت. تفکر انتقادی که جزء لاینفک آموزش انتقادی است به تفکری گفته می‌شود که هدفمند و منطقی در تصمیم‌گیری‌ها به ما کمک می‌کند.

واژه آموزشی: این بخش، با هدف گسترش و تقویت دامنه لغات پایه دانش‌آموزان و آشنایی آنان با شیوه‌های واژه‌سازی در زبان فارسی معیار، سازماندهی شد. این کار به رشد توانایی‌های زبانی کمک می‌کند. گسترش دامنه واژه‌های دانش‌آموزان در درک خوانداری و شنیداری و نیز مهارت در سخن گفتن و نوشتن، نمود می‌یابد. در این بخش ارائه مطالب از آسان به مشکل و با توجه به بسامد فرایند واژه‌سازی است.

واژه آموزشی کتاب فارسی ششم		
شماره درس	نام درس	موضوع
درس دوم	پنجره‌های شناخت	کلمات هم خانواده
درس چهارم	داستان من و شما	نشانه جمع «ان»
درس نهم	رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌رس	واژه نامه
درس دوازدهم	دوستی	واژه‌های امروزی
درس شانزدهم	آداب مطالعه	واژه خوان/ خوانی

دانش زبانی و دانش ادبی

دانش زبانی و دانش ادبی فارسی ششم		
شماره درس	نام درس	موضوع
درس اول	معرفت آفریدگار	تغییر اجزای جمله
درس سوم	هوشیاری	کلمه‌های چندبخشی
درس پنجم	هفت خان رستم	آرایه‌های ادبی
درس ششم	ای وطن	منادا
درس هشتم	دریاقلی	نشانه‌های نگارشی
درس دهم	عطار و جلال‌الدین	انواع شعر
درس یازدهم	شهدا خورشیدند	تشبیه
درس چهاردهم	راز زندگی	شخصیت بخشی و مناظره
درس پانزدهم	میوه هنر	شبه جمله
درس هفدهم	ستاره روشن	بهره‌گیری از کلمات مخالف، با هدف زیبانویسی

۲- مهارت گوش دادن و تربیت سواد شنیداری: گوش کن و بگو

درک شنیداری، پیش‌نیاز درک خوانداری است، به همین سبب، لازم است در دوره ابتدایی مورد توجه ویژه قرار گیرد. در کتاب فارسی سوم، فعالیت «گوش کن و بگو» از درس یازدهم، برای پرورش تمرکز شنیداری و درک پیام اصلی و دقت در جزئیات متن طراحی شد؛ اما در فارسی چهارم از درس اول فعالیت‌هایی طراحی شده است که موجب تقویت تمرکز و درک شنیداری دانش‌آموزان می‌شود. این فعالیت‌ها سبب می‌شود مهارت شنیداری در یک فرایند سنجیده، به دانش‌آموزان آموزش داده شود. این فرایند به صورت درهم تنیده با دیگر مهارت‌ها در پایه پنجم به صورت توسعه یافته، تقویت می‌شود و در فارسی ششم تکمیل می‌گردد.

پرورش و تقویت «سواد شنیداری»، اصلی‌ترین هدف این بخش است. مقصود ما از سواد شنیداری، دریافت و کسب دانش و اطلاعات از راه گوش دادن هدفمند است؛ آگاهی‌هایی که از راه دریچه‌های

گوش و توانایی خوب گوش دادن، حاصل می‌شود.

خوب شنیدن هم مانند دیگر مهارت‌ها، به پرورش و مراقبت نیاز دارد. به همین سبب، ما از واژه «تربیت» در اینجا بهره گرفته‌ایم؛ یعنی مهارت خوب گوش دادن و از راه گوش، ذهن و زبان را پروردن، گام‌ها و مراحل دارد تا مبتنی بر برنامه و اهداف زبان آموزی تربیت گردد و به رشد مؤثری برسد. اگر تربیت شنیداری، درست اتفاق بیفتد؛ درک شنیداری هم در پی آن، حاصل خواهد شد.

فرایند مهارت گوش دادن فعال و رسیدن به ادراک شنیداری عبارت‌اند از:

گام اول: تمرکز شنیداری: دانش‌آموزان با تمرکز کافی به متن شنیداری گوش بدهند.

گام دوم: درک شنیداری: اطلاعات آشکار متن شنیداری را درک کنند.

گام سوم: تشخیص و یادسپاری: سیر رویدادهای متن شنیداری را تشخیص دهند و به

یادسپارند.

گام چهارم: برهم نهی یا تلفیق: اطلاعات متن شنیداری را تلفیق کنند.

گام پنجم: کشف و معناسازی: اطلاعات متن شنیداری را تفسیر کنند.

در اجرای این فعالیت‌ها، متن شنیداری برای دانش‌آموزان پخش می‌شود، آنها با دقت گوش می‌کنند و به پرسش‌های مربوط به آن پاسخ می‌دهند. دانش‌آموزان نباید متن یاد شده را قبلاً دیده یا شنیده باشند. به همین سبب، این متن‌ها در کتاب درسی نیامده است. معلمان گرامی لازم است توجه داشته باشند اگر کلاس آنها کار افزارهای پخش متن شنیداری را ندارد یا لوح فشرده متن‌های شنیداری دریافت نشده، این فعالیت را رها نکنند. خودشان متن را بخوانند یا یکی از دانش‌آموزان که در خواندن، تسلط کافی دارد، متن را بخواند.

در اجرای فعالیت‌ها، لازم است دانش‌آموزان با دقت به متن شنیداری گوش دهند. این کار، حافظه شنیداری آنان را رشد می‌دهد و قدرت تصویرسازی‌های ذهنی دانش‌آموزان را می‌پروراند. پس از این پویه‌های ذهنی، می‌توانند به پرسش‌های مربوط به آن متن، پاسخ دهند.

قصه‌های گوش کن و بگو	
قصه رفتار نیکان	درس دوم
قصه حماسه هرمز	درس ششم
قصه یک قطره عسل	درس دوازدهم

۳- مهارت سخن گفتن: توانایی خوب سخن گفتن، عامل مهمی در رشد و شکوفایی فکری به شمار می‌آید. از این رو، نیکو گفتاری و پرورش فن بیان، در فرهنگ و آموزه‌های ما بسیار با اهمیت است. خداوند، در قرآن مجید می‌فرماید:

«قُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ... به بندگانم بگو که سخن بهتر را به زبان آورند... (سوره اسرا، آیه ۵۳)»

آموزش سخن گفتن و پرورش «فن بیان» با برنامه‌ای مشخص از کتاب فارسی سوم ابتدایی، آغاز گردید. فعالیت‌های فارسی چهارم در تکمیل مهارت سخن گفتن، طراحای ویژه‌ای داشت و اکنون در پایه پنجم همین مهارت، تداوم و توسعه می‌یابد.

در فارسی سوم آموزش با فعالیت تصویری «نگاه کن و بگو» آغاز می‌شود. تصاویر به گونه‌ای انتخاب شده بودند که به کمک آنها موضوع در ذهن دانش‌آموز طبقه‌بندی شود و منسجم سخن بگوید. در اواسط کتاب، فعالیت «صندلی صمیمیت» جایگزین «نگاه کن و بگو» شده بود و در واقع آموزش سخن گفتن از این پس یک گام ارتقا یافته است و دانش‌آموز تنها با یک موضوع، بدون ارائه تصویر، سخن می‌گوید. این فعالیت، سخن گفتن منسجم و پیوسته به موضوع را آموزش می‌دهد و تمرینی برای سخن گفتن مناسب در برابر جمع است و فن بیان را در کودکان پرورش می‌دهد. بانظم و ترتیب و اندیشیده سخن گفتن، پیش درآمد درست‌نویسی و نوشته خلاق است.

در کتاب فارسی چهارم، فعالیت صندلی صمیمیت با دو عنوان «تصویرخوانی و صندلی صمیمیت» و «قصه‌گویی و صندلی صمیمیت» به چشم می‌خورد. همچنین است در کتاب فارسی پنجم، فعالیت‌هایی تحت عنوان «تصویرخوانی و صندلی صمیمیت» و «شعر خوانی و صندلی صمیمیت». اما در فارسی ششم فعالیت خاصی در نظر گرفته نشده است، انتظار می‌رود دانش‌آموزان این پایه (ششم) که در مهارت سخن گفتن به سطح قابل قبولی رسیده‌اند از این مهارت در تکوین مهارت‌های دیگر بهره‌گیری کنند.

۴- مهارت نوشتن: «املا و واژه‌آموزی»، «املا و دانش زبانی»، «درک متن»، «نگارش»، «کارگاه نویسندگی»:

پس از تولید شفاهی زبان که فرصت آن در کتاب فارسی برای دانش‌آموزان فراهم شده، تولید کتبی در قالب فعالیت‌های متنوع در کتاب نگارش صورت می‌گیرد.

فعالیت‌های بخش نگارش در پایه ششم:

ساختن متن با کلمات، ادامه دادن داستان در یک بند، کامل کردن متن با استفاده از حروف ربط و اضافه، تحقیق و گزارش نویسی در بندهای کوتاه، خلاصه کردن داستان و انتخاب نام برای آن، پرکردن جای خالی در جملات، بازنویسی شعر به نثر ساده، خاطره نویسی، ساختن متن معنی دار با جملات پراکنده و توصیف تصویر.

فعالیت‌های کارگاه نویسندگی در پایه ششم:

تولید متن توصیفی، استفاده از آرایه‌های ادبی در متن، پرهیز از کلمات شکسته و محاوره‌ای در نوشتار، توضیح مثل‌ها، گسترش دامنه واژه‌ها، شرح حال نویسی، ساده نویسی، بهره‌گیری از حواس پنج‌گانه در نوشتن، مقایسه، تهیه روزنامه دیواری، گزارش نویسی، خاطره نویسی، خلاصه نویسی، بازسازی وقایع و رویدادها، لطیفه نویسی، طنز نویسی و ...

دانش‌آموزان در سال‌های قبل بندنویسی را فرا گرفتند و در نگارش متن خود از آن استفاده می‌کنند. درک متن‌های خواننده و نوشته شده نیز به بهبود قرائت صحیح و توسعه مهارت درک متن می‌انجامد. فعالیت‌های املائی نیز در کنار املائی تقریری به این مهارت کمک می‌کنند. مهارت نوشتن به نویسنده، امکان می‌دهد تا پس از تفکر و تأمل، نوشته‌های خود را با زنگری و ویرایش کند. نویسنده هرچه در به کارگیری ضوابط و هنجارهای نگارشی توانا تر باشد، منسجم‌تر خواهد نوشت.

نوشتن، سطوحی دارد. املا یکی از سطوح مقدماتی آن است. املا خود شامل مراحل است که از آن جمله می‌توان به نوشتن درست نشانه‌ها، توانایی تبدیل نشانه‌های آوایی به نوشتاری و توانایی خوانا و زیبانویسی اشاره کرد. رونویسی، غیرفعال است اما املا که از آن پیشرفته‌تر و با ارزش‌تر است، همچنان مورد توجه بوده و هست.

سطح دیگر نوشتن، نگارش و انشاست، آموزش نگارش در پایه سوم ابتدایی با بندنویسی شروع شد و در فارسی چهارم با ساختار بند و گونه‌های بند (روایی و توصیفی)، تداوم یافت. در فارسی پایه پنجم، با تکیه به آن آموخته‌ها، به توانایی نگارش و رسیدن به نوشتن خلاق بیشتر توجه شده و آنچه مهم است، کمک به قدرت آفرینشگری و پرورش این توانایی است؛ از این‌رو از اینکه ذهن دانش‌آموزان قالبی باریابد و ساختار نوشته سد راهشان شود آگاهانه پرهیز شده است تا در پایه ششم قادر شوند با شناخت لازم، در نوشتن مهارت کسب کنند.

آموزش مهارت نوشتن و نوشتن خلاق به هدایت و نظارت علمی و آموزشی آموزگاران محترم، وابسته است. کاراترین راهبرد در پیشبرد سطح دانش‌آموزان در تقویت توانایی انشانویسی، ورزش‌های ذهنی - زبانی و تجربه‌های قلمی ساده‌آنان است. باید برای آفرینش ذهن و بارش مغزی، فرصت ایجاد کنیم و بگذاریم فراگیران بی‌دغدغه ساختار و قالب، بنویسند.

در ادامه، متنی با عنوان «بوی خوش کلمات» نوشته دکتر فریدون اکبری شیلدره، می‌آید. در این درس، نویسنده کوشیده است همسو با رویکرد مهارتی موضوع نوشتن و انشا را با نگاهی تازه تبیین کند:

نگاهی فلسفی به انشا: هنگامی که از «انشا» می‌گوییم و می‌نویسیم، به پهنه‌ای گام نهاده‌ایم که بوی تازگی و زایش و شکفتگی بر سرآورده‌ی ذهن و زبان و خیال، عطرانگیز و فراگیر می‌شود. ذهن‌های فربه شده و آستن از معانی، آماده‌ی بارآوری و زاینده‌گی می‌شوند. ساعت انشا، همچون بهار در میان فصل‌های روزگار، سر از خاک خموشی برآوردن و جان گرفتن و جوهره بستن و غنچه دادن و شکوفا شدن است. آنچه بهار با درختان و دنیای بیرون می‌کند، انشا با جان و دنیای درون ما می‌کند. در فصل بهار، از میان سنگلاخ و زمین سخت، جویبار گوارا روان می‌شود، هنگام انشا نیز تبلرزده‌های فکر و خیال سنگواره‌های ذهن را می‌شکافد و جوی زلال واژه‌های تر و تازه و نوباوه‌های آسمان زبان، تراویدن می‌گیرد. بهار فصل نغزبازی‌های روزگار و شکفت کاری‌های پروردگار است. زنگ انشا نیز لحظه‌ی آفرینش و گزینش و چینش نوآمدگان زبانی است، بازیگاه فکر و خیال و وهم و گمان، و زمان ناز پروردن حواس جسم و جان است.

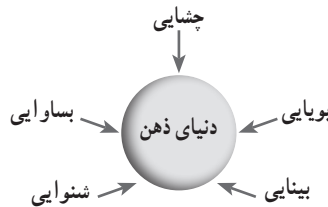
بوییدن واژه‌ها: یک معنای کلمه «انشا» بوی چیزی را یافتن و بوییدن است (دهخدا). به گمانم لطیف‌ترین، نازک‌ترین و خیال‌انگیزترین تعریفی که می‌توانم از این مفهوم برای انشا به دست دهم این باشد که «انشا ادراک بوی و خوی واژه‌ها و مهندسی ذهن و زبان و کاربست آن به فراخور توش و توان است.»

اگر زبان پژوهان بر این باورند که انشا، زبان پدیده‌ای زنده و زایاست، پس بیراه نخواهد بود اگر ما نیز بر این باور باشیم که هر یک از عناصر سازه‌ای و اندامگانی زبان نیز، همچون واژه‌ها، بوی و خوی و رنگ و نشانی داشته باشند، واژه‌ها برای خود «آن» و «جان» و نشانی دارند، برخی طربناک و آتش‌انگیزند و برخی بویناک و شرخیز.

البته، واژه را به حس دریافتن و بوی بردن از جان و جوهر آن، کار هرکس نیست، رسیدن به این

توانایی و ادراک مهندسی الفاظ زبان، سال‌ها تمرین، تکرار، خواندن آثار و نوشتن می‌خواهد. از این رو، ما بر این باوریم که آنچه در زنگ نوشتن در مدارس باید رخ دهد آموزش، پرورش و تقویت توانایی خوب دیدن، خوب گوش دادن، خوب بوی بردن، خوب حس کردن، درست اندیشیدن، فکر را در چهارچوب و قفس لغات و عبارات زبان در کشیدن، تبدیل گفتار به نوشتار و سرانجام تولید نوشته به هنجار است. به بیان دیگر، راه رسیدن به مهارت خوب نوشتن، سه شاخه و نه گام دارد. این شاخه‌ها و گام‌ها، نردبان بیست و هفت سطحی را پیش روی فراگیران و آموزش دهندگان پدیدار می‌سازد. پس از بیمودن این نردبان، فربه‌سازی ذهن و زبان، چشم و گوش و حس و هوش در ایجاد توانایی و مهارت نویسنده‌گی بسیار کارا و اثر گذارند.

درهای ادراکی، انشاهای الهی: خداوند حکیم در پیکره آدمیان، درهایی گنج‌خانه است که دنیای درون را تر و تازه و شاداب نگه می‌دارند. این درها یا دریچه‌ها مانند رودهایی هستند که به سوی اقیانوس جان و جوهره آدمی و دنیای درون او جاری می‌شوند. این درها یا رودها به دو دسته بخش پذیرند: برونی و درونی.

درهای برونی همان حسن‌های ظاهری ما هستند.

این پنج در برونی، حواس ظاهری و راه‌های ادراک و دریافت ما هستند، یعنی رگه‌های آب شور و شیرینی که در این رودها جاری می‌شوند به اقیانوس درون و دنیای ذهن ما جاری می‌شوند و این اقیانوس را سرشار و پرمایه می‌سازند.

به بیان دیگر، در قلمرو آموزش و فرایند یاددهی - یادگیری، هر یک از این پنج حس، ابزارها و راه‌هایی هستند که به یاد گیرنده یاری می‌رسانند و دانش‌ها و آگاهی‌هایی از پدیده‌های پیرامونی را به جهان ذهن وی سرازیر می‌کنند و او را به شناخت می‌رسانند.

این درهای ادراکی، انشاهای خداوند در آفرینش است. در آیه ۷۸ سوره مؤمنون آمده است: «و هو الّذی أنشأ لکم السَّمع والأبصار والأفئدة».

وظیفه اصلی و کار ما در آموزش، تحریک، گشایش و پرورش هر یک از این توانایی‌ها (دیدن، چشیدن، بویدن و...) است. هر چه این حواس، پرورده‌تر، تیزتر و بویاتر باشند، میزان درک و دریافت و خلق و آفرینش آنها بیشتر است.

درهای درونی همان حواس باطنی ما هستند که آفریدگار حکیم در وجود ما نهاده است، این پنج حس درون عبارت‌اند از:

- ۱- **ادراکات مشترک**: چیزهایی که حواس باطنی و حواس ظاهری مشترکاً دریافت می‌کنند.
- ۲- **خیال**: صورت‌هایی را که حس مشترک دریافت کرده است، در خود نگاه می‌دارد و مانند گنجینه‌ای برای حس مشترک است و صورت‌های ذهنی یا تصور جزئی اشیا محسوب می‌شود.
- ۳- **وهم**: ادراک معانی جزئی است که به محسوسات ارتباط دارد ولی با حواس ظاهری دریافت نمی‌شود، مثل دوستی و نفرت.
- ۴- **حافظه**: حسی است که حوادث و مطالب گوناگون را از قوه وهم در خود نگاه می‌دارد. از این رو، گنجینه و خزانه وهم و نگه دارنده صورت‌های قوه واهمه و معانی جزئی است، همچنان که خیال، خزانه حس مشترک است.
- ۵- **متصرفه**: این حس، دو خزانه خیال و حافظه را بررسی می‌کند و از آن دو گنجینه، دست به انتخاب و گزینش می‌زند. کار حس متصرفه، در اصل ترکیب و تحلیل و بازشناسی صورت‌های موجود در خزانه خیال و معانی موجود در گنجینه حافظه است.

پس ساعت انشا، مجالی است برای تلاش در گشودن چشم‌های درون و بیرون و فراخ‌تر کردن گستره بینایی هر یک.

توضیح بیشتر اینکه دنیای درون و عالم باطن آدمیان، مانند اقیانوس است و پنج رود فراورده‌های خود را از بیرون به این اقیانوس سرازیر می‌کنند، که همان پنج حس بیرونی است. پس از این مرحله، پنج فرایند در باطن خود این اقیانوس روی می‌دهد تا پدیده‌های دریافتی از راه حواس ظاهری، در جان و جوهرهٔ این اقیانوس عظیم، ساری و جاری شوند. پس از پویه‌ها و فرایند درونی سازی است که گوهر و مروارید و صدف و خَرَف پدیدار می‌شوند.

به دیگر سخن، دانش آموز و یادگیرنده از راه حواس ظاهری، تصاویر، دانش‌ها، واژه‌ها و دیگر تأثیرات حواس را از پیرامون و از درس و بحث و کلاس می‌گیرد و به دنیای ذهن می‌سپارد. به دنبال آن، تلاش‌های ذهنی آغاز می‌شود و آموخته‌ها را از هر یک از صافی‌های باطنی (حس مشترک و خیال و...) می‌گذرانند و پس از این گام‌هاست که دست به تولید و خلق و آفرینش و انشا می‌زند، و اینجاست که در این فراز و فرودهای عالم درون، یادگیری واقعی و تأثیرگذار و مانا اتفاق می‌افتد. تولید و برون داد تلاش‌های ذهن و ستد و داد حواس ظاهر و باطن، یا در قالب کلام و گفتار پدیدار می‌شود یا در پیکرهٔ نوشتار نمایان می‌گردد و بر بنیاد انواع حواس ظاهر و باطن می‌تواند، گونه‌هایی داشته باشد مثلاً نوشتهٔ وهمی/ خیالی و...

بر پایهٔ آنچه نوشته شد، انشا تولید و آفرینشی است که به آموزش گام‌های فراوان و پرورش هر یک از آنها بستگی دارد. بنابراین، لایه‌ها و سطوح بسیاری از ساده تا پیچیده و درهم تنیده را در برمی‌گیرد. در آموزش رسمی برای پرورش نوشتن باید، با توجه و تکیه بر حواس ظاهری، گام‌های اولیه و ساده را برداشت.

این نوشته را با پرسشی به فرجام می‌برم تا ذهن‌تان را بر صلیب سؤال، آونگ سازم، شاید از خیال و حافظهٔ شما آموزگار گرامی، نوباوه‌ای برآید و همهٔ ما را به کار آید و آن اینکه :

* «در آموزش انشا، به حواس درونی فراگیران چقدر توجه و تکیه دارید و برای پویایی و چالاک‌سازی درونی چه میزان فرصت ایجاد می‌کنید؟!».

۵- مهارت‌های فرا زبانی «تفکر»: در آموزش‌های نوین، بر پرورش تفکر و خردمندی و تعقل، بسیار تأکید می‌شود و فراگیران را، از تقلید و تکرار مطالب، بدون درک صحیح آنها، برحذر می‌دارند. حضرت علی (ع) در زمینهٔ اهمیت «درک و فهم» می‌فرماید: «ارزش درک و فهم یک مطلب به مراتب بهتر از تکرار و خواندن آن است».

علامه محمدتقی جعفری دربارهٔ نقش «تعقل» در تربیت اسلامی و اهمیت آن در قرآن کریم می‌گوید: «این ماده در قرآن مجید با عبارات گوناگون مؤکداً مورد تذکر قرار گرفته است. با کلمهٔ «تفکر» در ۱۶ آیه، با کلمهٔ «عقل» در ۴۹ آیه، با کلمهٔ «لُب» به معنای عقل ناب و تعقل عمیق، در ۱۶ آیه».

همچنین در اهمیت تعقل و تفکر، در اسلام آمده است: ساعتی تفکر، بالاتر از هفتاد سال عبادت است. استاد شهید مطهری نیز اشاره می‌کند، علم افراد ممکن است دو گونه باشد: دانسته‌هایی که فرد حفظ کرده «علم مسموع» و دانسته‌هایی که حاصل تجربه و تحلیل فکری است، «علم مطبوع».

برنامه آموزش زبان فارسی در دوره ابتدایی نیز به تفکر، خردمندی و بهره‌گیری از نیروی عقل در موقعیت‌های اجتماعی و شرایط زندگی به عنوان مهارت‌های فرازبانی، توجهی ویژه دارد و با همین رویکرد به تدوین محتوا پرداخته است؛ تا زمینه مناسب برای رشد این شایستگی در دانش‌آموزان فراهم آید.

معلمان باید در طراحی آموزشی خود به ویژه در درس فارسی، دانش‌آموزان را به تفکر مداری و دوری از حافظه محوری ترغیب کنند و فعالیت‌های تفکر محور را، با رویکرد حل مسئله، در متن فعالیت آموزشی خود بگنجانند.

هنگامی که از مهارت‌های زبانی با عناوین مختلف، از جمله مهارت‌های اصلی، فرازبانی، پایه و چهارگانه سخن به میان می‌آید، به ترتیب و توالی آنها، که عمدتاً به صورت گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن است، تأکید می‌شود.

اگرچه هم‌زمان با پیدایش شیوه‌های آموزش زبان و گسترش بحث‌های نظری، مسائل گوناگون دیگری از قبیل ضرورت‌های محیطی، ارتباط فرهنگی، تعامل بین فرهنگی، جامعه‌شناسی زبان مقصد و غیر آنها در مورد مهارت‌های چهارگانه مطرح می‌شد، ولی در حوزه آموزش زبان، اصطلاح جدیدی برای آن ابداع نگردید. در آخرین دهه قرن گذشته میلادی، در متون تحقیقی آموزش زبان، از مهارت جدیدی با عنوان کلی مهارت پنجم «تفکر» سخن به میان آمد.

مهارت‌های چهارگانه یادشده زبانی را می‌توان از زوایای مختلف دسته‌بندی نمود. این مهارت‌ها از دیدگاه نحوه برقراری ارتباط به دو مهارت «کتبی» خواندن و نوشتن و مهارت «شفاهی» گوش دادن و سخن گفتن و از دید کنش دانش‌آموز به دو «مهارت تولیدی» (سخن گفتن و نوشتن) و «مهارت درکی» (گوش دادن و خواندن) تقسیم می‌شوند. از منظر تحلیل داده‌های زبانی، این دسته‌بندی به دو «مهارت پردازشی» شنیدن و خواندن و «مهارت افزایشی» صحبت کردن و نوشتن و از زاویه مسیر حرکت داده‌ها و نحوه دریافت و ارسال پیام به دو «مهارت ورودی» گوش دادن و خواندن و «مهارت خروجی» سخن گفتن و نوشتن، قابل تقسیم‌اند.

کسب هریک از مهارت‌های زبانی، توانایی‌های متناسب و متفاوتی را در زبان‌آموز ایجاد می‌کند. مهارت گوش دادن به زبان آموز در تقویت سواد شنیداری به منظور درک پیام گوینده، کمک می‌کند، مهارت سخن گفتن توانایی انتقال مقصود را پرورش می‌دهد، مهارت خواندن موجب توانایی زبان‌آموز در درک مطلب و استنباط پیام متن می‌گردد و مهارت نوشتن، توانایی زبان‌آموز را در انتقال پیام، در

قالب نوشتار به دنبال دارد.

«در حال حاضر و در پی تغییر نگرش نسبت به زبان، برخی از متخصصان آموزشی، کسب صرف دانش زبانی را دیگر به معنای توانایی زبان آموز در برقراری ارتباط، کامل و موفق نمی‌دانند و به همین جهت، علاوه بر مهارت‌های چهارگانه، لزوم کسب مهارت دیگری را نیز در فرایند آموزش زبان مورد تأکید قرار داده‌اند. از این مهارت تحت عنوان «مهارت پنجم» نام برده می‌شود. مهارت پنجم مقدمه‌ای برای آمادگی زبان آموز و اعتماد به نفس بیشتر وی در جهت تولیدات شفاهی است. اطلاق عنوان پنجم برای مهارت‌ها و توانایی‌های تفکرمدارانه، به معنای وجود مهارت‌های اول تا چهارم در آموزش زبان و اولویت‌های آنها براساس اعداد نیست. اطلاق عدد پنج به مهارت پنجم الزاماً به معنای کسب این مهارت پس از مهارت «نوشتن» نیست. برعکس این مهارت در جایگاهی پیش از مهارت‌های گوش دادن و سخن گفتن قرار می‌گیرد و مقدمه‌ای بر مهارت نوشتن محسوب می‌شود. مهارت پنجم، به معنای تفکر، به تقویت مهارت نوشتن منجر می‌گردد» (حقانی، ۱۳۸۴، ص ۵).

● ارزشیابی پیشرفت تحصیلی (کیفی - توصیفی)

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی عبارت است از اندازه‌گیری میزان تغییرات انجام شده یادگیری و قضاوت در مورد عملکرد یادگیرندگان به منظور تصمیم‌گیری درباره ارتقای دانش‌آموزان و کسب اطمینان از اینکه آیا فعالیت‌های آموزشی معلم و کوشش‌های دانش‌آموزان به نتایج مطلوب انجامیده است یا خیر؟

پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان با رویکرد کیفی - توصیفی از طریق افراد دخیل در فرایند یاددهی-یادگیری (معلم، برنامه‌ریزان درسی، ارزشیابان و متربی) با مؤلفه‌هایی به شرح زیر ارزشیابی می‌شود:

● شناخت اهداف و انتظارات آموزشی؛

● جمع‌آوری اطلاعات؛

● تحلیل و تفسیر اطلاعات؛

● بازخورد.

با استفاده از ابزارهای گوناگون، از جمله:

(الف) ثبت مشاهدات (فهرست و ارسسی یاچک لیست، واقعه نگاری)؛

(ب) آزمون‌های عملکردی (کتبی، شناسایی، موقعیت شبیه‌سازی شده، نمونه کار)؛

(ج) تکالیف درسی (فعالیت‌های یادگیری)؛

د) خودسنجی و همسال سنجی؛

ه) آزمون‌های مداد کاغذی؛

و) پرسیدن؛

ز) سنجش والدین؛

ح) پوشه کار.

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، با توجه به حفظ شأن و کرامت انسانی یادگیرنده و با توجه به عناصر تفکر، ایمان، علم، عمل و اخلاق، صورت می‌گیرد و نتایج آن به صورت کیفی ارائه می‌شود. نتایج حاصل از ارزشیابی، دانش‌آموزان را به کشف توانایی‌ها ضعف‌ها و قابلیت‌ها رهنمون می‌سازد و برنامه‌ریزی در جهت غنای یادگیری و استمرار در یادگیری را مد نظر قرار می‌دهد. نظام ارزشیابی در پایه‌های مختلف دوره ابتدایی بر اساس رویکرد فرایند محور و برای گذر دانش‌آموز از یک دوره تحصیلی به دوره دیگر، بر اساس رویکرد نتیجه محور و مبتنی بر استانداردهای ملی صورت می‌گیرد. (برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران).

فرایندهای ناشی از ارزشیابی باید از پایایی و ثبات لازم برخوردار باشند و به تشخیص تفاوت‌های فردی یادگیرندگان و تصمیم‌گیری در خصوص پیش‌بینی آموزش‌های ترمیمی و جبرانی برای شاگردان منجر شود.

برای ارزشیابی از میزان تحقق اهداف برنامه درسی فارسی در پایه ششم، با توجه با اصول و مبانی آموزش زبان و ادبیات فارسی و رویکرد فطرت‌گرایی توحیدی در برنامه درسی ملی، انتظارات آموزشی این درس در دو بخش ذیل توصیه می‌گردد:

بخش اول: مهارت‌های شفاهی (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و تفکر)

۱- روان خوانی و روخوانی:

الف) روان خوانی و روخوانی متون نثر: متون درس‌ها، متون بخش «بخوان و ببیندیش» و بخش «حکایت‌ها» را بارعایت لحن، آواها، تکیه‌گاه‌ها، سکوت‌ها و شمرده، رسا و درست بخواند؛

ب) روان خوانی متون نظم: (خواندن شعرهای متن درس و شعرهای بخوان و حفظ کن، بارعایت لحن و انتقال درست حس شعر و ایجاد لذت در شنونده و صدای موزون) بخواند.

۲- درک مطلب: درک سؤالات خوانش و فهم و درک و دریافت، دقت در خواندن متون و گوش کن و بگوها، خوب فکر کردن به آنچه خوانده شده، رساندن پیام و رعایت خلاصه‌گویی و بهره‌گیری از فن بیان به صورت فردی و یا گروهی.

۳- حفظ کردن شعرهای کتاب (با علاقه)،

۴- به کار گرفتن به موقع، آرایه‌های ادبی و نکات دستوری در شعر و نثر (براساس آنچه در بخش دانش زبانی، دانش ادبی و... فرا می‌گیرند و تشخیص می‌دهند)؛

۵- کارگاه درس پژوهی (فعالیت‌های گزارش دادن، شناسایی شخصیت‌های داستان، تهیه فهرست ویژگی‌ها، انتخاب داستان مناسب، تعریف کردن داستان، گفت‌وگو با هم گروهی‌ها، استفاده از فرهنگ لغت، تحقیق در مورد شخصیت‌های ادبی و نام آور، ساختن داستان طنز با جان بخشی به اشیا، انتخاب شعر مناسب براساس شبکه‌نگرشی فصل و خواندن در کلاس یا در گروه، متناسب با توانمندی‌های فردی خود به گونه‌ای مطلوب).

بخش دوم: مهارت‌های نگارشی

۱- نوشتن معنای شعر به نثر ساده؛

۲- خلاصه‌نویسی متن؛

۳- به کارگیری درست واژه در جمله؛

۴- املائی تقریری؛

۵- فعالیت‌های املائی؛

۶- نگارش خلاق (انشا نویسی بر اساس موضوع انتخابی)؛

۷- به کارگیری آرایه‌های ادبی در نگارش؛

۸- رعایت اصول رسم الخطی؛

۹- استفاده از علائم سجاوندی.

● روش‌های آموزش

معلمی، هنری چند سویه است. یک سوی آن توانایی‌های علمی و تخصصی است؛ سوی دیگر، برخورداری از هوش و خلاقیت فکری و سوی دیگر آن، توانایی‌های زبانی است و... اما یکی از اضلاع بسیار مهم و کارا در معلمی، داشتن روشمندی و شیوه مناسب تدریس و آموزش است. اعتدالی کیفیت آموزش و تمرین‌های معلم‌ان در زمینه بهبود یادگیری شاگردان، به حرفه‌ای شدن معلم‌ان و به میزان توانایی آنان در بهره‌گیری از روش‌های متنوع و فعال، بستگی دارد.

معلم حرفه‌ای کسی است که در راستای رشد و شکوفایی استعداد‌های فطری خود، به شناخت علمی و مهارت‌های عملی مجهز باشد و از روش‌های نوین آموزش در کلاس و آموزش بهره‌بردار. معلم‌ان عزیز می‌توانند روش‌ها و الگوها را با توجه به شرایط و عوامل زیر انتخاب کنند: فضای فیزیکی کلاس، موقعیت جغرافیایی و بومی، وضعیت روحی دانش‌آموزان، وضعیت آب و هوای منطقه، امکانات مدرسه، توانایی‌های شخصی و خلاقیت‌های فردی خود و بالأخره حس و حال دانش‌آموزان.

هدف از به‌کارگیری روش‌های مختلف در آموزش، ایجاد تنوع و جذابیت در محیط یادگیری و دلنشین کردن موضوع آموزش است. در این نگاه، معلم از متکلم وحده بودن به تسهیل‌کننده فرایند یاددهی - یادگیری تغییر نقش می‌دهد و از استعدادها و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان در جهت بهبود وضعیت آموزشی بهره‌بردار می‌گیرد. در کتاب‌های راهنمای معلم فارسی سوم، چهارم و پنجم، مشروحاً به چهار روش «مضامین عملکرد»، «روش آموزش اعضای گروه»، «کارایی گروه» و «روشن‌سازی طرز تلقی». با تأکید بر فعالیت‌های گروهی، همیاری و مشارکتی که در دوره ابتدایی جایگاه ویژه‌ای دارد، پرداخته شد. در این کتاب در پی، نمایه درس‌ها روش‌های مفیدی پیشنهاد شده است.

توجه: کاربست روش در فرایند یاددهی - یادگیری نشان دهنده ذهن طبقه‌بندی شده، طراح آموزشی و برنامه‌ریزی مناسب است. این نوع آموزش، اثرگذار و مفید خواهد بود اما باید به هوش باشیم که خود روش‌ها و مراحل آن، دست و پای خلاقیت فردی ما را نبندد و ما را در تنگنای خود، گرفتار نسازد.

در کنار روش‌ها، بهره‌گیری از رسانه‌ها و کارافزارهای متنوع آموزشی، هم بر پویایی و تنوع آموزش و هم بر میزان تأثیرگذاری آموزه‌ها خواهد افزود. با توجه به همین مسئله بوده است که امروزه کارشناسان قلمرو آموزش، به دامنه فراخ‌تری دست یافته، به طوری که علاوه بر نسخه چاپی کتاب درسی، رسانه‌هایی همچون فیلم بررسی و تحلیل درس‌ها، کتاب گویا (لوح فشرده) و

نسخه شنیداری (لوح فشرده) را نیز تولید کرده‌اند، که لازم است همکاران گرامی، به تناسب محتوای درس و فضای کلاس از این رسانه‌ها بهره بگیرند.

آبشخور اصلی «روش» در نظریه و الگو نهفته است. یعنی هر روش، ریشه در الگو و نظریه علمی ویژه‌ای دارد. کاربران روش‌ها لازم است به این پیوستگی «از نظریه تا عمل» توجه داشته باشند و در به کارگیری هر روش، پس زمینه‌های فکری و باورشناختی آن را مطالعه نمایند.

بهره‌گیری از «روش» در فرایند یاددهی - یادگیری، بیانگر ذهنی علمی و طبقه‌بندی شده است و سامان یافتگی و انسجام فکری معلم را نشان می‌دهد. بنابراین، روش باید به آموزش ما جهت بدهد تا از زمان به گونه مؤثرتر استفاده کنیم. رعایت تناسب میان ویژگی‌های روش و محتوا با خواست‌ها و حال و هوای فراگیران و آموزندگان از موضوعات بسیار با اهمیت است که نباید به سادگی از آن گذشت.

البته «روش» صرفاً باید تسهیل‌گر آموزش و اثرگذار در یادگیری باشد و اگر خود روش به قیدوبندی بر دست و پای ذهن آموزگار تبدیل شود، خلاقیت فردی را از او می‌گیرد و تدریس‌اش همچون قالبی بی روح، تأثیرگذار نخواهد بود. به همین سبب ما از واژه «پیشنهادی» بهره گرفته‌ایم تا این گونه برداشت نشود که لزوماً هر درس را بر پایه روشی آموزش دهید که اینجا ذکر شده است. انعطاف‌پذیری از اصول برنامه زبان آموزی است. بنابراین، از روش‌ها به اندازه‌ای بهره می‌گیریم که به آموزش و میزان اثرگذاری آن کمک کند.

در ادامه، به منظور تکمیل اطلاعات معلمان پایه ششم، به دسته بندی الگوهای تدریس در چهار شاخه عمده «الگوهای اجتماعی، اطلاعات داده‌پردازی، انفرادی و رفتاری»، در راستای شناخت ابعاد و نمودهای علمی و عملی رشد و پرورش دانش‌آموزان، اشاره می‌گردد:

شاخه الگوهای اجتماعی

دانش‌آموزان در هنگام کار با یکدیگر انرژی و نیروی جمعی به وجود می‌آورند که به آن «جمع‌افزایی» گویند. برای برخورداری از مزیت این پدیده؛ (جمع‌افزایی)، چند الگوی اجتماعی تدریس به شرح زیر شکل گرفته‌اند و در واقع «مدیریت کلاس درس» در گرو توسعه روابط مبتنی بر همیاری در کلاس درس است:

۱- یادگیری در آموزش (یادگیری مبتنی بر همیاری): در این الگو دانش‌آموزان به صورت مثبت و بدون اعمال نظر شخصی کار می‌کنند و در آموزش یکدیگر را یاری و تبحر خود را در کاوشگری می‌افزایند. در این راهبرد، دانش‌آموزان از همکاری ثمر بخش برخوردار می‌شوند و از

کوشش جمعی احساس یکپارچگی می‌کنند در این الگو عادت کردن برای همیاری، کار آمد بودن برای یکدیگر و به هم پیوستن به منظور تعمیق آموخته‌ها به وجود می‌آید.

۲- تفحص گروهی: این الگو راه مستقیم توسعه «جمع یادگیرندگان» است. این الگو برای هدایت شاگردان در تعریف مسائل، کشف چشم‌اندازهای مختلف آن مسائل و بررسی باهم، به منظور چیرگی بر اطلاعات هم‌زمان با رشد شایستگی‌های اجتماعی تدوین یافته است. معلم فرایند گروهی را سازمان می‌دهد و منظم می‌سازد و به شاگردان کمک می‌کند تا اطلاعات را به دست آورند، سپس آنها را سازمان دهی کنند و در مباحثات و فعالیت‌های جدی به کار گیرند.

۳- ایفای نقش: این الگو برای کمک به شاگردان در بررسی ارزش‌های اجتماعی خود و تفکر بر آنها تدوین شده است. این روش دانش‌آموزان را در رشد همدلی با دیگران و تلاش برای بهبود مهارت‌های اجتماعی یاری می‌کند تا تعارضات درونی خود را به صورت نمایش بیرون ریزند. کسب مهارت مذاکره به دانش‌آموزان کمک می‌کند که دریابند با قدری تغییر رفتار، قادر می‌شوند مسائل را آسان‌تر حل کنند.

۴- کاوشگری به شیوه محاکم قضایی: با این روش می‌توان فرصت بررسی مسائل اجتماعی و درسی را برای دانش‌آموز فراهم آورد. از شاگردان خواسته می‌شود، ضمن تحلیل جوانب مختلف موضوع، تعارضات میان ارزش‌ها را شناسایی کنند، در خصوص آنها موضع بگیرند، موضع‌گیری‌ها را مورد کاوش قرار دهند، پیش‌فرض‌های اساسی آن را به نقد بکشند و نتایج حاصله را مورد استفاده قرار دهند.

وظیفه معلم آن است که به دانش‌آموزان کمک نماید تا بتوانند از جزئیات یک مسئله به یک نتیجه‌گیری و به یک خط‌مشی عمومی برسند. این الگو به آنان کمک می‌کند تا به قدرت مباحثه دست یابند و همچنین ارزش کثرت‌گرایی و احترام به نظر دیگران را در خود پرورش دهند و از راهبردهای درست جانب‌داری نمایند.

شاخه الگوهای اطلاعات‌پردازی

این الگوها بر راه‌های تقویت کشش درونی انسان از طریق گردآوری و سازماندهی اطلاعات اولیه برای درک جهان و کشف مسائل و ارائه راه‌حل‌های آنها و ایجاد مفاهیم و انتقال آنها تأکید دارند.

۱- تفکر استقرایی: (گردآوری، سازماندهی، کنترل و کاربرد داده‌ها): این روش بر آموزش تفکر و نیز طبقه‌بندی کردن استوار است. دانش‌آموزان بر اساس تعیین شاخص‌هایی در گروه، اطلاعات را سازماندهی و طبقه‌بندی می‌کنند و سپس درباره آنها توضیح می‌دهند. همچنین

طبقه‌بندی‌های مختلف گروه‌ها را باهم مقایسه و برای هر کدام نامی انتخاب می‌کنند.

۲- دریافت مفهوم : معلم نمونه‌هایی از مفهوم مورد نظر را به دانش‌آموزان ارائه می‌دهد تا در ساخت‌شناسی و شکل‌گیری آنها جهت دار، هدفمند و تأثیرگذار باشد. مراحل این روش عبارت‌اند از : شناسایی مفهوم، آزمون دریافت مفهوم و تحلیل راهبردهای تفکر.

۳- کاوشگری علمی : این الگو شاگردان را به انواع روش‌های منظم مورد استفاده اندیشمندان، در سازمان دهی دانش و تدوین اصول آشنا می‌سازد و به آنان بعضی از مهارت‌ها و نیز زبان کاوشگری دانشمندان را می‌آموزد. آموزش کاوشگری درگیر کردن مستقیم شاگردان با تمرین‌هایی است که فرایند علمی را در زمانی بسیار کوتاه فشرده می‌سازد. مراحل اجرای الگوی کاوشگری عبارت‌اند از برهم زدن عادت ذهنی، پرسشگری، فرضیه‌سازی، آزمایشگری، تحلیل و نتیجه‌گیری.

۴- یاد یارها (دریافت درست حقایق) : این الگو دانش‌آموز را در حفظ ماهرانه مطالب مورد نیاز قادر می‌سازد. بهبود این توانایی، قدرت یادگیری را افزایش می‌دهد، در وقت صرفه‌جویی می‌کند و موجب ذخیره‌بتری از اطلاعات می‌شود. همچنین تداعی ذهنی، محتوای ذهنی را غنی‌تر می‌کند و فعالیت شناختی را افزایش می‌دهد. مراحل این روش عبارت‌اند از توجه به مطلب، پیوند زدن، بسط تحلیل‌های حسی، تمرین و یادآوری.

۵- بدیعه‌پردازی (پروورش تفکر خلاق) : فرایندهای خاص بدیعه‌پردازی از مجموعه فرض‌هایی درباره‌ی روان‌شناسی خلاقیت به وجود می‌آیند. مراحل اجرای الگوی بدیعه‌پردازی : توصیف اولیه، قیاس مستقیم، قیاس شخصی، تعارض فشرده و توصیف خلاق است.

۶- پیش‌سازمان دهنده‌ها : سازمان دهنده‌ها مهم هستند و لازم است آموخته شوند. در این روش، مفاهیم قدم به قدم توضیح داده می‌شوند و تشکل می‌یابند، تا اینکه فراگیران در پایان دوره آموزشی بتوانند به چشم‌اندازی از موارد بررسی شده دست یابند.

شاخه الگوهای فردی

در الگوهای انفرادی یادگیری از چشم‌انداز شخصیتی خود فرد آغاز می‌شود. این الگوها برآند تا آموزش را چنان شکل دهند که هر فرد با آن بتواند خود را بهتر بشناسد، مسئولیت آموزش خود را به دست گیرد و رسیدن به حدی بالاتر از رشد فعلی خود را بیاموزد تا برای ارتقای سطح زندگی خود قوی‌تر، حساس‌تر و خلاق‌تر گردد.

تدریس غیر مستقیم : مثال : در یک روز کاری معلم به دانش‌آموزان اعلام می‌کند امروز کار و فعالیت را خودتان انتخاب کنید. بعضی از گروه‌ها کار هنری، بعضی بازی، بعضی حل تمرین ریاضی

را پیشنهاد می‌دهند و مشغول آن می‌شوند. در این روش دانش‌آموزان احساسات خود را دربارهٔ روابط با دیگران کشف می‌کنند. اعتقاد به توانمندی دانش‌آموز در تصمیم‌گیری‌ها موجب پیشبرد اهداف معلم خواهد شد.

شاخه الگوهای سیستم رفتاری

این خانوادهٔ الگوهای تدریس، چون بر رفتار قابل مشاهده و وظایف کاملاً مشخص و روش‌های ارتباط پیشرفت به خود شاگردان تمرکز دارد، از بنیاد تحقیقاتی خوبی برخوردار است. یادگیری تسلط‌یاب و آموزش برنامه‌بندی شده: با چنین آموزشی می‌توان زمان یادگیری را با استعداد دانش‌آموزان متناسب ساخت. از آنجا که پیشرفت شاگردان کم استعداد را با کمک آزمون‌ها می‌توان به خوبی کنترل کرد، لازم است برای آنان وقت و بازخورد بیشتری فراهم سازیم. در این روش می‌توان آموزش را به صورت متوالی در آورد.

آموزش مستقیم: محیط آموزش مستقیم محیطی است که توجهی غالب بر یادگیری دارد و در آن شاگردان درصد بالایی از وقت خود را در انجام دادن امور مربوط به وظایف درسی صرف می‌کنند. جو اجتماعی مثبت و عاری از تأثیرات منفی است و هدف عمدهٔ آن به حداکثر رساندن زمان یادگیری شاگردان است. مراحل آن عبارت‌اند از جهت‌دهی، توضیح، تمرین منظم، تمرین رهنمود یافته، تمرین مستقل.

یادگیری از شبیه‌سازها (مهارت‌ورزی و خودآموزی): شاگردان در شبیه‌سازی، از نتایج اقدامات خود مطالب جدید یاد می‌گیرند. الگوی شبیه‌سازی روش معلمی است که بتواند شبیه‌سازهای موجود و آماده را در برنامهٔ درسی وارد کند و یادگیری موجود در بازی را روشن و تقویت نماید.

جدول روش‌های تدریس فارسی ششم:

در کتاب‌های راهنمای معلم پایه سوم تا پنجم انواع روش‌های تدریس کاربردی به تفصیل آمده است. مطالعه آنها به آموزگاران پایه ششم نیز توصیه می‌گردد.

روش تدریس	درس	روش تدریس	درس
نمایشی	۱۰	بدیعه پردازی	۱
روش تدریس مبتنی بر بیان فکر	۱۱	الگوی دریافت مفهوم	۲
روش تدریس اعضای گروه	۱۲	روش نمایشی	۳
آزاد	۱۳	پرسش و پاسخ	۴
ایفای نقش	۱۴	پیش سازمان دهنده‌ها	۵
کارایی گروه	۱۵	قصه گوئی، حل مسئله	۶
روش تدریس اعضای گروه	۱۶	درس آزاد – بارش مغزی	۷
روشن‌سازی طرز تلقی	۱۷	سناریو نویسی. نمایش‌نامه	۸
		واحدکار (پروژه)	۹

بخش دوم

بررسی درس‌ها

● مقدمه

بر اساس مصوبه شورای عالی آ.پ. در پایه ششم ابتدایی، در یک هفته، ۵ ساعت به درس فارسی (فارسی و نگارش) اختصاص دارد. منظور از ۵ ساعت پنج جلسه (زنگ) پنجاه دقیقه‌ای است که پرداختن به کلیه فعالیت‌های دستوری، ادبی، نگارشی، املائی و... در این بازه زمانی اتفاق می‌افتد. به همین جهت در تدوین برنامه کلاسی تفکیک عنوان (املا، انشا، خواندن، نوشتن و...) صورت نمی‌گیرد و به هر پنج جلسه نام «فارسی» اطلاق می‌شود. معلم به تشخیص خود و با توجه به موقعیت کلاس، فرایند آموزش را برنامه‌ریزی می‌کند. برای مثال اگر اکثر دانش‌آموزان در املا ضعف دارند، معلم ساعات بیشتری را به تقویت مهارت املا اختصاص می‌دهد یا اگر اکثریت کلاس استعداد بالایی در نگارش و بندنویسی دارند، وقت بیشتری برای توسعه این مهارت اختصاص می‌دهد. مهم تکمیل آموزش محتوای کتاب، مطابق با جدول بودجه‌بندی مورد توافق شورای آموزشی مدرسه است.

در این فصل با احتساب ماه‌های مفید آموزشی و در نظر گرفتن موقعیت کلاس‌های چندپایه، دوزبانه، پرجمعیت و تعطیلی پیش‌بینی نشده، بر اساس تنوع آب و هوایی در کشور، تعطیلات نوروزی و... همان ۱۷ درس در قالب ۱۴۰ جلسه فارسی در نظر گرفته شده است. برای هر یک از دروس «یک، سه، چهار، شش، نه، ده، دوازده، پانزده و شانزده» هفت جلسه تدوین گردیده است. برای بقیه دروس که در انتهای فصل قرار گرفته‌اند و علاوه بر عناصر صرفی موجود، سه فعالیت «کارگاه درس‌پژوهی»، «درک متن» و «هنر و سرگرمی» اضافه دارند، نه جلسه منظور شده است. علاوه بر آن در پایان هر فصل نیز یک جلسه برای ارزشیابی پایان فصل گنجانده شده است تا معلمان با آرامش، فرصت اجرای کلیه فعالیت‌ها را منطبق با اهداف بیان شده داشته باشند.

زبان فارسی با همه اجزا و ارکان زندگی روزمره دانش‌آموزان آمیخته است؛ لذا با تأکید فراوان از معلمان گرامی درخواست می‌گردد با تعهد و تلاش، برای همه عناصر سازنده کتاب فارسی اهمیت قائل شوند. روش‌ها، شگردها و پیشنهادهایی که در این فصل به صورت درس به درس ارائه می‌شود، تلنگری بر گستره دانش و خلاقیت معلمانی است که در کلاس آموزش فارسی، خالق زیبایی‌هایی شگرف خواهند بود.

سخنی با معلمان محترم کلاس‌های چند پایه

در نظام آموزش رسمی ما، کلاس‌های شش پایه بر اساس دو دوره ابتدایی و متوسطه تا سال ۱۳۴۵ رواج داشت و از مهر ماه ۱۳۴۵ آموزش رسمی به سه دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه تقسیم گردید و دوره آموزش ابتدایی پنج ساله شد؛ از سال ۱۳۹۱ با تصویب برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، نظام آموزش ۶+۳+۳ به اجرا در آمد و دوره ابتدایی در شش سال، سازماندهی گردید.

کلاس‌های چند پایه

از آغاز تا کنون در نظام آموزشی ما کلاس چند پایه، برنامه آموزشی مستقل از آموزش رسمی نداشته و دارای معلم و کتاب ویژه نبوده است و این خود سرآغاز پیدایی گره‌ها و مشکلات آموزشی است. مقصود از کلاس چند پایه «کلاسی است با حضور دانش‌آموزان دو یا چند پایه تحصیلی که با تدریس یک معلم و در یک کلاس درس تشکیل و اداره می‌شود» (آقازاده و فضلی، ۱۳۸۴).

برخی از مشکلات این گونه مدارس :

۱- **مشکل نیروی انسانی** : در کلاس چند پایه، معلم علاوه بر تدریس محتوای آموزشی همه برنامه‌های درسی، امور اداری مربوط به مدیر، متصدی امور دفتری، وظایف مربی بهداشت، معلم ورزش و... را بر عهده دارد.

۲- **الگوی آموزشی** : آموزش چندپایه، به دلیل داشتن شرایط ویژه، نیازمند تغییر و طراحی الگوی ویژه است.

۳- **آموزش** : معمولاً معلمان برای تدریس در این کلاس‌ها، آمادگی، اطلاعات و تجربیات مناسب ندارند و از آموزش لازم و ویژه که زمینه‌ساز تجربه عملی و تفکر جدی درباره تدریس چندپایه باشد؛ برخوردار نیستند.

۴- **سازماندهی برنامه درسی** : برنامه درسی غیر قابل انعطاف و پایه محور، مشکل دیگری است که در آموزش چند پایه وجود دارد. آموزش مطالب و مفاهیم یکسان با کلاس‌های عادی، در زمان کم با حجم زیاد و کمبود امکانات برای معلمی که معمولاً آموزش خاصی ندیده است، معلم را به آزمایش و خطا دچار می‌کند.

۵- **موقعیت جغرافیایی، اقتصادی، فرهنگی** : اکثر کلاس‌های چند پایه (۳۰ درصد کلاس‌های روستایی) در مناطق محروم روستایی، مناطقی با جمعیت کم، کمبود امکانات، مشکلات اقتصادی با تفاوت‌های زبانی و گویش‌های محلی (مسئله دوزبانگی) قرار دارند.

۶- **کمبود وقت** : یکی از مشکلات معلمان چندپایه، مانند مشکلات معلمان یک پایه، کمبود وقت

است. براساس استانداردهای جهانی آموزش و پرورش، مدت آموزش به طور متوسط ۳۱۱ دقیقه در روز است. در مدارس ابتدایی کشور ما در حدود ۲۴۰ دقیقه در روز است.

برنامه درسی فارسی با توجه به این مسائل و واقعیت‌های موجود در فضای آموزش رسمی کشور، طراح شده و کتاب فارسی نیز بر پایه همین نگرش تدوین و سازماندهی گردیده است و روح برنامه با اصل انعطاف‌پذیری، همخوانی دارد.

توجه به نکات زیر آموزش فارسی را در کلاس‌های چندپایه بهبود می‌بخشد:

- ارتباط عمودی و افقی بین مطالب، از کتاب‌های پایه سوم تا ششم بسیار بالا و منطقی است و تدریس در پایه‌های پایین‌تر نوعی بازآموزی برای پایه‌های بالاتر است، بالعکس تدریس در پایه‌های بالاتر موجب پیش‌خوانی در پایه‌های پایین‌تر می‌شود.

- در صورت رعایت لحن ادبی شعر، متن درس‌ها و بخوان و بیندیش‌ها، فضای التذاذ برای دیگر دانش‌آموزان پایه‌های موجود در یک کلاس ایجاد خواهد شد.

- فعالیت‌های خواندن و نوشتن، اکثر به صورت فعالیت‌هایی که در گروه انجام می‌شود، پیش‌بینی گردیده است؛ لذا فرصتی را به معلم می‌دهد تا نسبت به نظارت و هدایت فرایند آموزش هم‌زمان سایر پایه‌ها، اهتمام ورزد.

- روش‌های آموزش املا از پایه سوم تا پنجم در کتاب‌های راهنما به صورت‌های مختلف و خلاقانه پیشنهاد گردیده است، و اکثر دانش‌آموزان با این تکنیک‌ها آشنا هستند. معلمین محترم می‌توانند با بهره‌گیری از تجربه پیشین دانش‌آموزان در تدریس املا، آموزشی، تمام پایه‌ها را در یک زنگ درگیر نمایند.

- ملزم کردن دانش‌آموزان به حفظ شعر، در بخش «بخوان و حفظ کن» حافظه آنها را تقویت خواهد کرد. در آموزش فعالیت مذکور، پیشنهاد شده است هر روز چند دقیقه به صورت همخوانی مبادرت به حفظ شعر شود، دانش‌آموزان دیگر پایه‌ها هم می‌توانند در این فعالیت شرکت نمایند.

- در صورت نبود لوازم پخش صوت برای استفاده از کتاب گویا یا متن‌های شنیداری، دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر می‌توانند این کار را با نظارت معلم انجام دهند. در پایه ششم در سه درس دو، شش و دوازده فعالیت «گوش کن و بگو» آمده است که با تدبیر معلم به بهترین شکل به اجرا در می‌آید.

- دانش‌آموز پایه ششم به عنوان «معلم‌یار»، می‌تواند در تمرین خواندن متون (با راهنمایی و نظارت معلم)، که به صورت خطابی، سطر خوانی، دکلمه خوانی و جمله خوانی انجام می‌گردد، بسیار مؤثر باشد و در قرائت متون فارسی ششم بارعایت لحن مناسب نیز پیشرفت خواهد کرد.

یکی از موضوعات مهم در اجرای موفق برنامه آموزش در کلاس‌های چند پایه، مدیریت درست و

دقیق زمان و برنامه‌ریزی سنجیده برای آن است. از این رو انتظار می‌رود آموزگاران گرامی با هماهنگی معاونت آموزشی و بنا بر تشخیص خود و با توجه به میزان پیشرفت فرایند یاددهی – یادگیری و توانایی فراگیران و نیز شرایط ویژه اقلیمی در اجرای بهینه و مؤثرتر آموزش گام بردارند.

ستایش

به نام آن که جان را فکرت آموخت

● اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی دانش آموز با تحمیدیه و اهمیت ستایش کردگار؛
  - ۲- تلطیف روحیه دانش آموز؛
  - ۳- تقویت مهارت خوش‌آغازی؛
  - ۴- تقویت علاقه دانش‌آموزان به حمد و ستایش پروردگار؛
  - ۵- تقویت توانایی دانش‌آموز در خواندن متن تحمیدیه؛
  - ۶- تسری کاربرد تحمیدیه در زندگی خود؛
  - ۷- بررسی مفاهیم ستایش و تحمیدیه.
- در سنت ادبی و فرهنگی کشور ما معمولاً هر کتابی با تحمیدیه و ستایش خدای یکتا آغاز می‌شود. این گونه ستایش‌ها، روح انسان را به سمت بندگی و اخلاص سوق می‌دهد. متن ستایش در قالب شعر، جلوه ذات الهی را باشکوه‌تر می‌سازد. اعتقادات دینی ما، هر روح جست‌وجوگری را به تفکر درباره آفرینش و قدرت لایزال الهی فرا می‌خواند.

● روش‌های پیشنهادی تدریس

- ۱- همخوانی
- ۲- دکلمه خوانی
- ۳- بحث گروهی

● روش کاربردی بحث گروهی

این روش گفت‌وگویی است سنجیده و منظم درباره موضوعی خاص که مورد علاقه مشترک شرکت‌کنندگان در بحث است. برخلاف روش سخنرانی، در این روش فراگیران در فعالیت‌های آموزشی فعالانه شرکت می‌کنند و مسئولیت یادگیری را بر عهده می‌گیرند. آنها در ضمن مباحثه، از اندیشه و نگرش‌های خود با ذکر دلایل متکی بر حقایق، مفاهیم و اصول علمی، دفاع می‌کنند. در این روش دانش‌آموزان باید در سازماندهی عقاید و دیدگاه‌های خود، مهارت یابند و انتقادات دیگران را، چه درست و چه نادرست، تحمل کنند و در ضمن بحث به ارزیابی نظرات مختلف بپردازند.

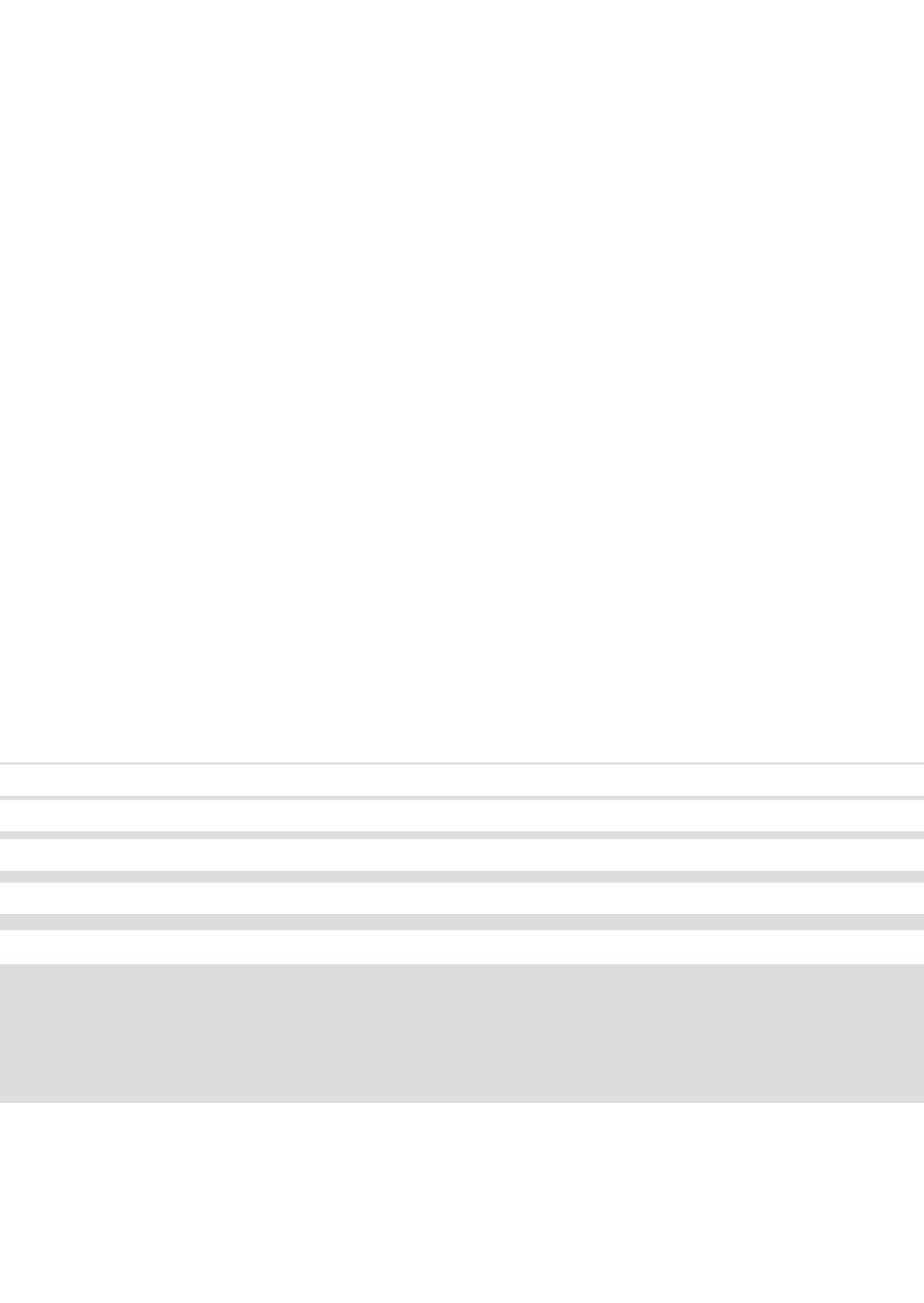
● اهداف روش بحث گروهی

- ۱- ایجاد علاقه به بحث و پرورش تفکر انتقادی؛
- ۲- ایجاد توانایی اظهارنظر در جمع و تقویت انتقادپذیری؛
- ۳- تقویت قدرت بیان و استدلال، تجزیه و تحلیل و تصمیم‌گیری؛
- ۴- تقویت قدرت رهبری در گروه و ایجاد رابطه مطلوب اجتماعی.

● مراحل اجرا

معلم برای استفاده مطلوب از این روش، لازم است مراحل زیر را با نظارت مستقیم خود به اجرا درآورد:

- ۱- گروه‌بندی دانش‌آموزان؛
- ۲- اعلام موضوع موردنظر برای بحث گروهی، مثال: «در این درس موضوع مورد نظر می‌تواند اهمیت ستایش در زندگی باشد»؛
- ۳- پرداختن دانش‌آموزان در گروه به مطالعه و اظهارنظر و بحث؛
- ۴- نتیجه‌گیری از مباحث انجام شده؛
- ۵- پیگیری نتایج بحث گروهی (معلم تیزهوش به پیگیری نتیجه بحث گروهی می‌پردازد و از انحراف بحث، بدون از دست دادن خط کلی، جلوگیری می‌کند و نظارت عمومی کلاس را به دست می‌گیرد).

فصل اوّل

آفرینش

اهداف

- ۱- آشنایی دانش‌آموزان با مراتب هستی؛
- ۲- ترویج رویکرد شکرگزاری از نعمات الهی در بین دانش‌آموزان؛
- ۳- توسعه مهارت‌های زبانی دانش‌آموزان (خواندن، نوشتن، شنیدن و سخن گفتن)؛
- ۴- بهبود و تقویت مهارت دانش‌آموزان در فهم و درک محتوای درس.

ساختار و محتوای فصل و درس‌ها در یک نگاه

ایجاد نقشه ذهنی و شبکه مفهومی: پیش از پرداختن به محتوای درس‌ها و آموزه‌های هر فصل، لازم است به صفحه عناوین فصل‌ها، توجه و درباره آنها تأمل کنیم. عنوان هر فصل در حقیقت، ایستگاهی است که ما در آن توقف می‌کنیم و موضوع و مفهوم کلی عنوان را بهانه تفکر و تأمل قرار می‌دهیم. عنوان فصل، هسته مرکزی شبکه مفهومی و نقشه ذهنی ما را تشکیل می‌دهد. هر یک از درس‌ها، حکایت، بخوان و بیندیش و شعرخوانی، بحث‌هایی از آن شبکه مفهومی را کامل می‌کنند.

ایجاد فرصت و گفت و گو درباره کشف ارتباط میان عنوان فصل و درس‌ها و دیگر عناصر محتوایی یک فصل، به معلم کمک می‌کند تا آموزش را بر پایه یک نقشه و طراحی، ارائه نماید و ارتباط بخش‌های مختلف فصل را به خوبی تبیین کند. این کشف ارتباط به ذهن دانش‌آموزان هم جهت و انسجام می‌بخشد و درک و دریافت محتوای فصل و ارتباط درس‌ها و اجزای محتوایی را آسان می‌سازد.

بنابراین، پیش از آغاز آموزش در هر فصل، ترسیم نمودار شبکه مفهومی برای ایجاد نقشه ذهنی یاددهی - یادگیری، گام بسیار با ارزشی است.

طراحی واحدهای یادگیری فصل اول

ستایش

ستایش یا تحمیدیه، سرآغازی زیبا در کتاب فارسی است که یاد و نام خدا و توکل به او را تداعی می‌کند. ستایش شعری زیبا از «شیخ محمود شبستری» است که در تدریس آن روش‌های دکلمه‌خوانی، گروه‌خوانی، پرسش و پاسخ و بحث گروهی پیشنهاد می‌گردد. دانش‌آموزان با تحمیدیه و اهداف آن در سال‌های گذشته آشنا شده‌اند. در این پایه نیز امیدواریم دانش‌آموزان با این تحمیدیه به شور و شوق آیند و ضمن مدد گرفتن از حضرت حق، علاقه‌مندی خود را به ادبیات غنی فارسی بیفزایند.

درس اول : معرفت آفریدگار

● اهداف آموزشی

- ۱- درک زیبایی‌های آفرینش در تاریخ بلعمی و در شعر سعدی؛
- ۲- شناخت زیبایی‌های آفرینش در نمونه‌های دیگری از متون ادبی؛
- ۳- توانایی قرائت شعر با لحن و آهنگ مناسب؛
- ۴- بیان مفاهیم کلیدی و اصلی شعر؛
- ۵- شناخت شاعر و آثار وی.

● آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

● روش‌های پیشنهادی تدریس

- ۱- همیاری
- ۲- روش بدیعه پردازی
- ۳- روش گردش علمی

● **روش کاربردی بدیعه پردازی :** روش بدیعه پردازی (مقایسه‌ای) از روش‌های الگوی پردازش اطلاعات است. این الگو به وسیله «ویلیام گوردن» و دستیاران وی (۱۹۶۱) طراحی شده و شیوه‌ای لذت بخش برای پرورش تفکر خلاق است. عنصر اصلی در این روش استفاده از قیاس هاست که به وسیله آن، موضوعی معمولی و آشنا با شیوه‌ای نو بررسی و بیان می‌گردد. هدف از ارائه این روش کمک به شناخت فرایند خلاقیت با به کارگیری آرایه‌هایی است که دانش‌آموزان با آن آشنا هستند و با به کار بستن آنها نوشتن خود را به فارسی معیار و رسمی کشور نزدیک می‌کنند.

این روش معمولاً بر پنج مرحله بنا نهاده می‌شود. در این طرح درس موضوع «بهار» از فصل آفرینش و زیبایی را در نظر گرفته‌ایم و از فراگیران خواسته‌ایم که آن را توصیف کنند. شرح توصیف آنها از نظر شما خواهد گذشت :

مرحله اول، توصیف اولیه: در آغاز از فراگیران خواسته‌ایم که هر یک «بهار» را در جمله‌ای توصیف کنند. تعدادی از جمله‌ها را به انتخاب خود و فراگیران بر روی تابلو یادداشت کردیم. جمله‌هایی که بر روی تابلو نوشته شده، به این قرار بود:

- بهار فصل سرسبزی طبیعت است.
- بهار فصل نشاط است.
- بهار فصل شکفتن شکوفه‌هاست.
- بهار فصل پرواز پرندگان است.
- بهار شروعی دوباره است.

مرحله دوم، قیاس تشبیه مستقیم: در این مرحله از فراگیران پرسیده شد «شما بهار را به چه چیز، تشبیه می‌کنید و یا بهار را شبیه چه می‌دانید؟» در این زمان فراگیران تلاش کردند تا «بهار» را در خیال خود به پدیده‌های گوناگونی تشبیه کنند. بهترین تشبیهات را با انتخاب خود و فراگیران، بر روی تابلوی کلاس نوشتیم. تشبیهات انتخاب شده به این قرار بود:

- بهار همانند طلوع دوباره زندگی است.
- بهار تولد دوباره زمین است.
- بهار همانند نو شدن لباس طبیعت است.
- بهار کودکی فصل‌هاست.
- بهار فریاد سبز طبیعت است.

مرحله سوم، قیاس شخصی (تشخیص یا انسان‌انگاری): در این مرحله از فراگیران پرسیدیم: «شما اگر بهار بودید چه احساسی داشتید» یا اینکه یکی از مناسب‌ترین تشبیهاتی را که در مرحله دوم می‌پسندید، انتخاب کنید و خود را به جای آن قرار دهید و احساس خود را بیان کنید. به فراگیران یادآوری کردیم که جمله‌هایی را بیان کنند که با جمله‌های مرحله قبل اختلاف داشته باشد. جمله‌هایی که برگزیده شد، به این قرار بود:

- من با آمدنم زمین را بیدار کردم.
- من بارانی بی‌کران بر شکوفه‌ها و غنچه‌ها هستم.
- نام من بیانگر سرسبزی زمین است.
- من گیاهان را از دل زمین بیرون می‌آورم.
- وظیفه من سرسبزی دنیاست.

مرحله چهارم، قیاس تضاد : در این مرحله از فراگیران خواستیم که با مرور جمله‌های پیشین، واژه‌هایی را که با هم در تضادند یا مخالف هم‌اند انتخاب کنند و با آنها یک ترکیب یا جمله بسازند. (با ارائه نمونه‌هایی قابل فهم، این مرحله برای فراگیران ملموس گردید، مانند دشمن دوست نما، فریاد بی صدا، صخره‌های آسمان و...). ترکیب‌ها و جمله‌هایی که انتخاب شدند، بر روی تابلو نوشته شد :

- تولّد پایان بخش

- بهار سرمای زمستان را به گرمایی دل پذیر تبدیل می‌کند.

- بهار طلوعی در تاریکی

- بهار جان دوباره‌ای بر طبیعت بی جان است.

مرحله پنجم، توصیف خلاق : در این مرحله فراگیران را به موضوع اصلی انشا که «بهار» است برگردانیم و از آنها خواستیم که با استفاده از جمله‌هایی که بر روی تخته نوشته شده است، موضوع را در قالب یک متن توصیفی، داستان، خاطره یا... بیان کنند. به آنها یادآوری کردیم که لازم نیست همه جمله‌ها یا ترکیب‌های نوشته شده را در انشای خود به کار برند بلکه با انتخاب برخی از آنها و جمله‌های جدید خود که متناسب با موضوع انشاست، تفکرات خود را بر روی کاغذ بیاورند. همچنین یادآور شدیم که این کار می‌تواند فردی یا گروهی انجام گیرد. این مرحله همان حیطة «ترکیب» از حیطة‌های شش‌گانه‌ای است که «بلوم» در مطالعات خود بیان کرده است. آنچه در ادامه می‌خوانید یکی از انشاهایی است که به قلم فراگیران نوشته شده است :

بهار

بهار شروعی دوباره است. بهار فصل شکفتن شکوفه‌هاست؛ فصلی پر از نشاط و سرسبزی طبیعت زیبا. فصلی که آواز پرندگان لاله‌های گوش را قفلک می‌دهد. بهار همانند طلوع دوباره زندگی است. بهار کودکی فصل‌هاست و فریاد سبز طبیعت. بهار چون کودکی با نشاط لبخند را بر لب انسان می‌آورد. من فصلی هستم که در آن زمین لباس سبز بر تن می‌کند. نام من بیانگر سرسبزی زمین است.

من فصلی هستم که سرمای توان فرسای زمستان را به گرمای دلپذیر تبدیل می‌کنم. من جان دوباره‌ای بر طبیعت می‌بخشم. من فصل فراوانی نعمت‌های خدایم. با تولّد من سرما پایان می‌گیرد. در پایان چه خوب است که به سخن سعدی درباره بهار گوش دهیم :

بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار خوش بُود دامن صحرا و تماشای بهار

توجه: از سال ۳۵۲ ه. ق ابوعلی بلعمی وزیر دانشمند منصور بن نوح سامانی به امر وی، مأموریت یافت که تاریخ مفصلی را که محمد بن جریر طبری به عربی نوشته بود، به فارسی برگرداند. بلعمی پس از شروع به ترجمه این کتاب، اطلاعات دیگری راجع به تاریخ ایران به دست آورد و بر آن افزود و با حذف مطالبی از اصل تاریخ طبری در واقع آن را به صورت تألیفی مستقل در آورد که به «تاریخ بلعمی» شهرت یافته است. این کتاب هم امروز در دست است و از متون تاریخی مهم عصر سامانی به شمار می‌رود.

پیام درس: پیام اصلی این درس ذکر و ستایش پروردگار توسط تمامی عناصر و ارکان طبیعت است. **درک مطلب:** در بخش درک مطلب، پرسش‌هایی طرح شده‌اند که کلیه سطوح درک متن را شامل می‌شوند. در پاسخ به سؤال‌های استنباطی لازم است دانش‌آموزان از فضای متن فراتر روند و از دانش گذشته خود استفاده کنند و به این ترتیب خلأهای متن را پر کنند. به عبارت دیگر برای پاسخ به سؤال‌های استنباطی دانش‌آموزان باید اطلاعات متن را با دانش پیشین خود درباره موضوع تلفیق کنند تا بتوانند به استنباط برسند.

در هر درس، یک سؤال در درک مطلب خالی گذاشته شده است. یکی از روش‌های فراشناختی در تقویت درک متن، طرح سؤال از متن است؛ بنابراین پرداختن به این سؤال در افزایش درک متن دانش‌آموزان بسیار مؤثر است؛ لذا توصیه می‌شود به طرح یک پرسش اکتفا نشود و سؤال‌های متعددی بیان گردد.

اهمیت درک متن و مسئله ضعف دانش‌آموزان در درک متن، ایجاب می‌کند یک سوم از وقت کلاس به آموزش آن اختصاص داده شود. لازم است توجه شود که تمامی دانش‌آموزان به سؤال‌ها پاسخ دهند. برای این منظور باید ابتدا به آنها زمان دهیم تا فکر کنند و به سؤال‌ها پاسخ دهند. لازم است معلمان محترم سطوح درک متن را بشناسند و نمونه سؤال‌هایی برای آنها طراحی کنند تا کاملاً بر این حوزه مسلط شوند. البته مرز مشخص و کلیشه‌ای برای دانش‌آموزان در نظر گرفته نمی‌شود و در هر تنیدگی سطوح، در جهت تکمیل یکدیگر به کیفیت درک متن دانش‌آموزان کمک می‌کند.

همچنان که پیش‌تر گفتیم، سطوح درک متن عبارت‌اند از:

- سطح ۱: دیده و شنیده گویی (درک اولیه)
- سطح ۲: معنایابی (استنباط)
- سطح ۳: برهم نهی (تلفیق)
- سطح ۴: معنا سازی (تفسیر).

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	دانش زبانی
۳۰ دقیقه	حکایت

دانش زبانی

جمله : مجموعه‌ای از کلمات است که بر روی هم معنی تمام و کاملی داشته باشد. در زبان فارسی جمله، به سخنی گفته می‌شود که از نهاد و گزاره تشکیل شده است.

الف) جمله از نظر محتوا دارای انواع خبری، پرسشی، تعجبی، امری و دعایی است. دانش‌آموزان در گروه از متن درس به استخراج انواع جمله می‌پردازند و آنها را در کاربرد یادداشت می‌کنند. در ادامه، براساس محتوا جملات را دسته‌بندی می‌کنند.

ب) اجزای جمله به دو صورت عادی و بلاغی کنار هم قرار می‌گیرند. در شیوه‌ی عادی جایگاه نهاد و گزاره و فعل مشخص است و جمله با نهاد آغاز و با فعل تمام می‌شود. اما در شیوه‌ی بلاغی که در نظم بیشتر کاربرد دارد جای اجزای جمله جابه‌جا می‌شود. معلم می‌تواند انواع جمله را در قالب بلاغی در اختیار گروه‌های کلاس قرار دهد تا آنها را مرتب کنند. مثال :

خاتم ملک سلیمان است، علم   جمله عالم صورت و جان است علم

(مولانا)

به شکوفه‌ها، به باران،

(شفیعی کدکنی)

برسان سلام مارا

بنشین ودمی به شادمانی گذران

برخیز و مخور غم جهان گذران

(خیام)

حکایت

حکایت نوعی از داستان کوتاه به شمار می‌رود که در آن درس یا نکته‌ای اخلاقی نهفته است. این درس یا نکته بیشتر در پایان حکایت بر خواننده آشکار می‌شود. شخصیت‌های حکایت، اشخاص، حیوانات یا اشیای بی‌جان‌اند. بهترین نمونه‌های حکایت در زبان فارسی را می‌توان در هزار و یک شب دید. حکایت‌ها معمولاً طوری نوشته می‌شوند که خواننده به سادگی آن را درک کند. ادبیاتی را که در حکایات به کار برده می‌شود «ادبیات تعلیمی» می‌نامند (رنج بر، وحید، ۱۳۹۱).

حکایت «محبت» را می‌توان به صورت ایفای نقش در کلاس به اجرا گذاشت.

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

فعالیت‌های نگارشی (بخش ۱)

فعالیت‌های نوشتاری هر درس در سه بخش «املا و دانش‌زبانی یا واژه‌آموزی»، «نگارش» و «کارگاه نویسندگی» طراحی شده است. این فعالیت‌ها در جلسات جداگانه و لزوماً در کلاس به انجام می‌رسد. دانش‌زبانی و واژه‌آموزی به تناوب در کتاب فارسی آمده است. فضای تمرین نوشتاری آن فعالیت‌ها در صفحه اول هر درس به همراه فعالیت‌های املائی پیش‌بینی شده است.

در این درس در فعالیت اول، منظور از کلمات مرتبط، کلمات از منظر محتوا و پیام است. تمرین خواندن: یکی از ارکان مهم زبان‌آموزی، مهارت خواندن است. خواندن از دو منظر روخوانی و درک مطلب، قابل بررسی است. دانش‌آموزان در پایه‌های پیشین، تمرین‌های قابل توجهی، برای بهبود کیفیت قرائت خود انجام داده‌اند. شایسته است معلمان پایه ششم نیز با توجه به پیوستگی محتوای کتاب‌های درسی فارسی و با در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان از قبیل شرایط جسمانی، آمادگی ذهنی، رشد عاطفی و پرداختن هم‌زمان به مهارت‌های دیگر زبان‌آموزی، به تقویت مهارت خواندن دانش‌آموزان، همت گمارند.

آنچه در «خوانش» اهمیت دارد، توجه به تلفظ معیار واژه‌ها و جمله‌های زبان فارسی است که به درک درست کمک می‌کند. لوح فشرده با نام «کتاب‌گویا»، برای تحقق همین هدف، آماده شده است. بنابراین لازم است، در کلاس فرصتی برای گوش دادن به خوانش معیار فراهم آید.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

● املا

املا یکی از جلوه‌های مکتوب زبان است و زبان یک مهارت است و مهارت جز از راه تمرین و تکرار به دست نمی‌آید. تأکید معلمان بر کلمات دارای ارزش املائی، دانش‌آموزان را به سمت شناسایی

درست کلمات، رهنمون می‌سازد و دقت و توانایی تشخیص آنان را پرورش می‌دهد. در این کتاب اختصاص دو جلسه به املا پیشنهاد شده است. جلسه اول با هدف آموزش املا و اجرای فعالیت‌ها و تمرین‌های املایی که در همین جلسه آمده است و جلسه بعدی املای پایانی دو قسمتی باهدف ارزشیابی. در کتاب‌های راهنمای معلم سوم تا پنجم انواع املاهای متنوع و جالب توجه آمده است. معلمان پایه ششم می‌توانند از آنها بنا بر مقتضیات کلاس بهره ببرند.

تمرین خواندن با رعایت لحن مناسب

روخوانی، گام‌هایی دارد. یکی از گام‌های آن، خواندن درست و روان متن است. گام بعدی روخوانی، رعایت لحن و آهنگ متن با توجه به شرایط محتوایی و متناسب با فضای حاکم بر متن است. «لحن» حس و حال بخشیدن به آهنگ خواندن و روح دمیدن به متن است. در کلاس‌های درس معمولاً به روخوانی صحیح متن توجه می‌شود ولی چگونگی لحن و آهنگ آن را آموزش نمی‌دهند؛ لذا آموزش خواندن، ناتمام رها می‌شود.

برای رفع این مشکل در سال‌های گذشته بر آموزش لحن خواندن تأکید کرده‌ایم. در پایه پنجم نیز در هر درس، یک جلسه به آموزش خواندن با لحن و آهنگ مناسب اختصاص می‌یابد. برای آموزش لحن، ابتدا از چهار دانش‌آموز که لحن خواندن متفاوتی دارند، بخواهید بند اول درس را به ترتیب بخوانند و دیگران کتاب را ببندند و فقط با دقت گوش بدهند. به این ترتیب، توجه دانش‌آموزان به لحن‌های مختلف به هنگام خواندن و تفاوت آن در اثرگذاری بر شنونده، جلب می‌شود. در ادامه به دانش‌آموزان بگویید که هر متن، لحن و آهنگ خاصی دارد. استفاده از لوح فشرده صوتی «کتاب گویا» در آموزش لحن مؤثر است. خواندن با لحن مناسب، مهارتی است که با گوش دادن به الگوی مناسب و تمرین و تکرار، حاصل می‌شود.

متن درس اول، لحن روایی – توصیفی دارد و جلوه‌های آفرینش خداوند را در قالب جملاتی روان و بالحنی ملایم به تصویر کشیده است.

- در لحن توصیفی آهنگ کلام، معمولاً ملایم و نرم است و آرامشی خاص دارد.
- لحن توصیف یک بخش می‌تواند در کنار لحن توصیف بخش دیگر کامل شود. مثلاً توصیف زیبایی‌های چیزی در کنار توصیف زشتی‌های چیز دیگر کامل تر می‌شود.
- به هنگام خواندن، دقت نظر و عنصر تخیل نقشی مهم دارند.
- این لحن از نظر معنای کلی آهنگ سخن به لحن روایی نزدیک است.

- نکاتی که به طور کلی در خواندن متن با لحن مناسب، مهم‌اند، عبارت‌اند از :
- ۱- در لحن روایی از تک‌لحنی خواندن متن پرهیز نمایید و به تناسب شخصیت‌ها به تغییرات مناسب آهنگ توجه کنید.
  - ۲- سرعت مناسب را در خواندن رعایت کنید تا تأثیرگذار شود.
  - ۳- فراز و فرودهای آوایی متناسب با جریان داستان را دقیقاً رعایت کنید، زیرا حالت کشش و انتظار را در شنونده برمی‌انگیزد و با ایجاد گسست‌های آوایی و وصل و درنگ‌های مناسب، او را به گوش‌دادن ترغیب می‌کند.
  - ۴- کلماتی را که می‌خواهید تأثیرگذار باشند، برجسته کنید. این کار با رعایت «تکیه» محقق می‌شود.
  - ۵- لازم است در میانه متن‌ها، حرف (و) به صورت ُ خوانده شود تا امتداد آوایی کلام حفظ شود. این مطلب از اهمیت زیادی برخوردار است که متأسفانه در کلاس کمتر به آن توجه می‌شود. رعایت این نکته در خواندن شعر نیز ضروری است.
  - ۶- مکث کردن از ابزارهای زیبایی لحن در خواندن است که باید به آن توجه شود؛ مکث به موقع و متناسب با جریان آوایی، بر زیبایی خواندن تأثیر می‌گذارد.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نگارشی (بخش ۲)

در بخش دوم از کتاب نگارش به فعالیت‌های نگارشی پرداخته می‌شود. اجرای فعالیت‌ها در کلاس، بر غنای کار می‌افزاید. فراگیران در سال‌های گذشته با مراحل بندنویسی آشنا شده‌اند. در پایه ششم نیز انتظار می‌رود که نوشته‌هایشان به آرایه‌های ادبی مزین شود.

● ارزشیابی

بخش عمده‌ای از اهداف و انتظارات آموزشی در حیطه مهارت‌ها قرار دارد. دانش‌آموز باید بتواند دانشی را که فراگرفته است در شرایط واقعی به کار گیرد. در این قسمت «آزمون عملکردی کتبی» پیشنهاد می‌گردد. فعالیت‌های بخش دوم فعالیت کتاب نگارش، که در نیمه اول زنگ در قالب مهارت نوشتن به انجام رسید (از آن جمله ساخت متن با کلمات ارائه شده و همچنین ادامه دادن

داستان درخت توت در یک بند)، نمونه‌هایی از آزمون عملکردی کتبی هستند. معلم می‌تواند نتیجه این عملکردها را از منظر ارزشیابی کیفی در دفتر مخصوص اطلاعات ثبت نماید.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۳)

کارگاه نویسندگی

کارگاه نویسندگی، که به نگارش خلاق می‌پردازد، یکی از بخش‌های مورد علاقه دانش‌آموزان است. دانش‌آموز در سال‌های پیش با این فعالیت و با این عنوان در کتاب درسی برخورد نداشته است. لذا برایش تازگی و جذابیت دارد. با اهمیت دادن معلمان به این بخش، انتظارات عمده آموزشی در مهارت نوشتن دانش‌آموزان محقق می‌شود. به‌کارگیری شیوه توصیف، معرفی محل زندگی و توضیح مفهوم مثل، از اهم فعالیت‌های این بخش در درس یک است. از دانش‌آموزان خواسته شده است تا در توصیف بهار از چند بیت شعر استفاده کنند. در ذیل دو نمونه شعر از ادبای شهر ادب نیشابور، با موضوع بهار می‌آید:

خیام :
 بر چهره گل نسیم نوروز خوش است
 بر طرف چمن روی دل افروز خوش است

عطار :
 جهان از باد نوروزی جوان شد
 شمال صبحدم مشکین نفس گشت
 زهی زیبا که این ساعت جهان شد
 صبای گرم رو عنبر فشان شد

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املا ی پایانی

● املا

املا، درست نویسی شکل واژه‌هاست و یک مهارت زبانی محسوب می‌شود. این درس، براساس نمادها و نشانه‌های خط و قواعد نوشتاری زبان، کار تبدیل زبان گفتاری را به زبان نوشتاری بر عهده

دارد. یادگیری صحیح املا تنها از طریق حفظ طوطی‌وار کلمات حاصل نمی‌شود، به همین دلیل، آموزش املا حائز اهمیت است و می‌توان برای املا، مراحل زیر را در نظر گرفت:

- تمرکز بر خوب دیدن؛
- شناخت نشانه‌ها و نمادهای خطی؛
- یادسپاری سیما یا شکل نشانه‌ها؛
- به حافظه سپردن آوا، صدا یا تلفظ هر نشانه؛
- تشخیص شکل مکتوب هر صدا؛
- همگون سازی یا انطباق صدا با سیما (ملفوظ با مکتوب)؛
- تبدیل نشانه‌های آوایی به نشانه‌های خطی معیار؛
- نوشتن شکل درست ترکیبی کلمات.

در پی برداشتن این هشت گام، املا یا درست نویسی، محقق خواهد گشت.

پس از اتمام جلسات آموزش هر درس، یک املا پایانی تقریری، شامل دو بخش برگزار نمایید. در بخش اول، املا تقریری اجرا می‌شود. متنی را تهیه کنید و با رعایت نکات مربوط به شمرده‌خوانی، رعایت صدای متعادل و رسا، نداشتن حرکت اضافی در کلاس به‌هنگام خواندن متن و...، آن را برای دانش‌آموزان بخوانید.

در بخش دوم و پشت همان برگه، به صلاحدید خود و بر اساس توانایی دانش‌آموزان، چند فعالیت املائی طراح کنید تا به آنها پاسخ دهند. مجموعه این دو بخش یک واحد کار املا را شکل می‌دهد. بهره‌گیری از رسانه: در برخی از جلسات املا همکاران محترم می‌توانند از مجلات متناسب با گروه سنی دانش‌آموزان بهره بگیرند.

درس دوم: پنجره‌های شناخت

● اهداف آموزشی

- ۱- پرورش روحیه ستایش پروردگار؛
- ۲- تأکید بر ذکر نام خداوند در آغاز هر کار؛
- ۳- تقویت شناخت پروردگار از راه بهره‌گیری از پنج حس ظاهر؛
- ۴- تقویت مهارت خوب گوش کردن؛
- ۵- تقویت مهارت خوب دیدن؛
- ۶- پرورش توانایی دقت و تأمل در پدیده‌ها.

● آموزش

جلسه اول	
۴۰ دقیقه	آموزش درس
۱۰ دقیقه	درک مطلب

● روش پیشنهادی تدریس

الگوی دریافت مفهوم براساس کمک به دانش‌آموزان در «یادگیری مؤثرتر مفاهیم» طراحی شده است. در این الگو مفاهیم و تعاریف به‌طور مستقیم در اختیار دانش‌آموز قرار نمی‌گیرد بلکه او سعی می‌کند در طی یک فرایند، خود به مفهوم دست یابد.

این الگو از سه مرحله به نام‌های :

- ۱- ارائه نمونه‌ها
  - ۲- دستیابی به مفهوم
  - ۳- تحلیل شیوه تفکر سازمان یافته است.
- از این الگو می‌توان به خوبی در آموزش دانش‌های زبانی و ادبی (آموزش واژه‌های هم‌خانواده، مبالغه، تشبیه، منادا و...) بهره گرفت.

در هنگام بهره‌گیری از این الگو به نکته‌ها و گام‌های این راهبرد آموزشی، که در پی می‌آید، باید توجه داشت :

پیش از آغاز هر مرحله تدریس، عملکردی را که پس از آموزش از دانش‌آموزان انتظار می‌رود، با آنان در میان بگذاریم.

گام اول : در این مرحله نمونه‌هایی از واژه‌های هم خانواده را با نشان واژه «بله» و واژه‌هایی را که هم خانواده نیستند با نشان واژه «خیر» مشخص می‌کنیم و بر روی تخته کلاس می‌نویسیم. نمونه‌های ارائه شده به گونه‌ای انتخاب می‌شوند که موارد «بله» گویای مهم‌ترین ویژگی مفهوم مورد نظر و موارد «خیر» کاملاً با آن مفهوم نامربوط باشند، مانند :

- علم (بله)
- پنجره (خیر)
- عالم (بله)
- معلم (بله)
- حرف (خیر)
- شریک (خیر)

در این مرحله دانش‌آموزان به مقایسه نمونه‌ها می‌پردازند و عامل یا عوامل مشترک نمونه‌ها را بررسی و برای آنها فرضیه‌سازی می‌کنند.

گام دوم : در این مرحله نمونه‌های مثبت و منفی جدیدی را بدون نشان واژه (بله، خیر) در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهیم تا فرضیه یا فرضیه‌هایی را که در مرحله پیشین در ذهن خود تصور کرده‌اند، رد یا تأیید کنند.

نمونه‌های جدید :

- تعلیم (?)
- فرزانه (?)
- علوم (?)
- تصویر (?)
- زنگ (?)
- علامه (?)

در ادامه این مرحله از فراگیران می‌خواهیم برای مفهومی که به آن دست یافته‌اند، نامی برگزینند و نمونه‌های جدیدی بیان کنند.

گام سوم : در این گام از دانش‌آموزان می‌خواهیم درباره افکاری که در دو مرحله پیش داشته‌اند، صحبت کنند؛ مثلاً می‌توانیم از آنها بپرسیم در ابتدا چه فکر می‌کردید یا چگونه به این نتیجه رسیده‌اید؟ این پرسش‌ها آغاز خوبی برای یک بحث و گفت‌وگوی گروهی خواهد بود تا در آن راهبردهای شیوه تفکر خود را کشف کنند. در این مرحله، آنها راهی را که برای دستیابی به مفهوم طی کرده‌اند، بیان می‌کنند. هدف این مرحله این است که راه درست کشف مطالب را به گونه غیرمستقیم با دانش‌آموزان تمرین کنیم و مهارت‌های تفکر را در آنها رشد دهیم.

درک مطلب : پس از تدریس درس، دانش‌آموزان به سؤالات درک متن پاسخ می‌دهند. ایجاد فرصت تفکر، این فرایند را به تحقق هدف نزدیک می‌کند.

جلسه دوم	
۲۵ دقیقه	واژه آموزی
۲۵ دقیقه	بخوان و حفظ کن

واژه آموزی

دانش‌آموزان سال‌های قبل با کلمات هم‌خانواده آشنا شده‌اند. معلم می‌تواند کلمات هم‌خانواده را بر کارت‌های جداگانه بنویسد و از گروه‌ها بخواهد تا کلمات هم‌خانواده را جدا کنند. یا در برگه‌های آزمون عملکردی از دانش‌آموزان بخواهد تا کلمات هم‌خانواده را با خط به هم وصل کنند، یا... . به تعداد معلمان، تکنیک جهت ارائه مطلب آموزشی وجود دارد. مهم این است که بهترین شگرد متناسب با علاقه و سطح توانمندی‌های دانش‌آموزان انتخاب شود.

چند نمونه دیگر از کلمات هم‌خانواده درس دوم :

شناخت : شناختن، می‌شناختیم، شناختند

عجله : عجلول، تعجیل

ارتباط : مرتبط، مربوط، رابطه

تفکر : متفکر، فکور، فکر، افکار

کشف : کاشف، اکتشاف، مکتشف، مکاشفه

بحث : مباحثه، مبحث

بخوان و حفظ کن : ای مادر عزیز

خوب خواندن شعر، بر دانش‌آموزان تأثیر مثبت دارد. به طور کلی شعر را باید خوب اجرا کرد و خواندن به تنهایی برای نشان دادن تمامی زیبایی‌های شعر، کافی نیست. «عباس یمنی شریف» معتقد است : «اگر کودک در برابر شعر این سه عکس‌العمل را داشته باشد، شعر به خوبی به او عرضه شده است :

۱- لذت و شور و شعف

۲- کنجکاوی و اکتشاف

۳- عمیق شدن فهم و ادراک»

شعرهای «بخوان و حفظ کن» اگر به صورت گروهی خوانده شود و تقریباً در اکثر جلسات فارسی به صورت تفتنی، جمع‌خوانی شود، راحت‌تر حفظ خواهد شد. نوشتن شعرها و معنی آن ضرورت ندارد، بلکه درک و رساندن پیام شعر، مهم است. به گروه‌های دانش‌آموزی باید فرصت کشف و معناسازی بدهیم. در زنگ شعر خوانی، می‌توان شعر پژوهی را نیز مد نظر قرار داد. در پایان قرائت شعر و بحث و گفت‌وگو پیرامون معنا و پیام شعر، پاسخ‌گویی به سؤالات «روخوانی و فهم» برای دانش‌آموزان تسهیل می‌گردد.

بهره‌گیری از رسانه: در این بخش می‌توان از موسیقی بدون کلام بهره جست، این امر تأثیر قرائت شعر را بیشتر می‌کند. همچنین به منظور ایجاد تنوع، می‌توان گاهی علاوه بر کتاب گویا، از دانش‌آموزان یا از اولیا جهت قرائت شعر و ضبط صدای آنان بهره گرفت. (نکته مهم: در هنگام ضبط به صحیح خواندن شعر توجه شود.)

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

فعالیت‌های نگارشی، (بخش ۱): (املا و واژه آموزشی)

در تمرین یک منظور از ارتباط بین کلمات، همان کلمات هم‌خانواده است.
 تمرین ۲: اضافه شدن دو کلمه به یکدیگر را در صورتی که هر دو کلمه اسم باشند، مضاف و مضاف‌الیه می‌گویند. برای تشخیص دوترکیب «مضاف و مضاف‌الیه» و «صفت و موصوف» چند راه پیشنهاد می‌شود:

۱- اضافه کردن «ی» نکره به پایان کلمه اول، در این صورت اگر ترکیب معنادار بود «موصوف و صفت» است.

مثال: کوهی بزرگ: (کوه بزرگ موصوف و صفت)

کوهی دماوند (کوه دماوند مضاف و مضاف‌الیه)

۲- اضافه کردن علامت جمع «تر» به پایان کلمه دوم، اگر ترکیب معنادار بود موصوف و صفت است. مثال: کوه بزرگ‌تر.

در بخش دوم کلاس، تا زمانی که دانش‌آموزان کُند دست به انجام دادن فعالیت‌های نوشتاری مشغول‌اند، معلم می‌تواند فضای تمرین روخوانی متن درس را با رعایت لحن‌ها فراهم نماید.

لحن خواندن متون فارسی در ایجاد ارتباط تأثیرگذار با مخاطب، جایگاه ویژه‌ای دارد. دانش‌آموز باید در هنگام خواندن متن، با رعایت لحن مناسب، هم کلاسی‌های خود را به درک درستی از محتوا برساند تا به این ترتیب بهبود قرائت صحیح اتفاق بیفتد. منظور از «لحن»، رعایت حس و حال آوایی متناسب با فضای متن است. در این کار، توجه به فراز و فرود آوایی، رعایت درنگ یا مکث، تکیه، کشش و گسست آهنگ کلام، نقش بسیار مهمی دارد.

جلسه چهارم	
۳۰ دقیقه	املا
۲۰ دقیقه	گوش کن و بگو

● املا

در این جلسه املا با هدف آموزش، برگزار می‌شود و بهره‌گیری از تکنیک‌های متنوع در انواع املا فضای یادگیری را برای دانش‌آموزان مفرح می‌سازد. ارجاع دانش‌آموزان به متن درس از طریق کلمه‌یابی، جمله‌یابی و... به کیفیت آموزش می‌افزاید.

گوش کن و بگو

در این فعالیت دانش‌آموز به دقت به متن داستان «رفتار نیکان» گوش می‌دهد سپس درباره آنچه شنیده است فکر می‌کند. در گام بعدی دانش‌آموزان در گروه درباره موضوع داستان گفت و گو می‌کنند و براساس آن به سؤالات پاسخ می‌دهند. اگر چنانچه فایل صوتی در اختیار معلمان نبود، خود به قرائت داستان با صدای رسا و رعایت لحن پردازند. در ادامه، جدول نمایه اهداف فعالیت گوش کن و بگو می‌آید.

فعالیت	اهداف	افزایش تمرکز بر لحن کلام در متون شنیداری	تقویت توجه به لحن کلام متناسب با بافت	درک اطلاعات آشکار متن شنیداری	استنباط متن شنیداری	تلفیق و تفسیر اطلاعات متن شنیداری	بیان نتیجه دریافت شده از متن شنیداری	بحث و گفت‌وگو و اظهار نظر در مورد مطالب متن شنیداری
گوش کن و بگو	←	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
√	√	√	√	√	√	√	√	√

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نگارشی، (بخش ۲)

در تمرین یک از دانش‌آموزان خواسته شده است تا جای خالی کلمات را با حروف ربط و اضافه کامل کنند. «حرف» کلمه‌ای است که خود به خود معنی مستقلی ندارد اما برای پیوستن و نسبت دادن اجزای یک جمله به یکدیگر به کار می‌رود که در این صورت «حرف اضافه» خوانده می‌شود. یا برای ربط دادن دو کلمه یا دو جمله به یکدیگر به کار می‌رود، که در این صورت «حرف ربط» است. یا برای تعیین مقام کلمه در جمله آورده می‌شود که در این صورت به آن «حرف نشانه» می‌گویند. در تمرین دو، به منظور تحقیق و گزارش در کلاس، بر مهارت خوب دیدن و مشاهده دقیق تأکید شده است.

● ارزشیابی

در این درس می‌توان از آزمون مداد کاغذی بهره برد. این آزمون هم به صورت انفرادی و هم به صورت گروهی قابل اجراست.

فصل دوم

دانایی و هوشیاری

اهداف

- ۱- تقویت مهارت فراشناخت در حوزه تفکر؛
- ۲- تقویت هوشمندی و دانایی دانش‌آموزان، به منظور آماده‌سازی آنان برای زندگی اجتماعی؛
- ۳- تقویت بهره‌گیری از مهارت‌های تفکر در بهبود روابط میان فردی؛
- ۴- آشنایی بیشتر با نقش شهروندی از طریق تأثیر تفکر در توسعه مهارت‌های زبان‌آموزی.

طراحی واحدهای یادگیری فصل دوم

درس سوم: هوشیاری

● آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

از جمله روش‌های تدریس مناسب برای این درس می‌توان به روش نمایشی اشاره نمود.

جلسه دوم	
دانش زبانی	۲۰ دقیقه
بخوان و حفظ کن	۳۰ دقیقه

دانش زبانی

خواندن درست کلمه به درک مفهوم آن در جمله کمک می‌کند. می‌توان یافتن کلمات چند بخشی با معانی مختلف در جمله را در تکلیف شب دانش‌آموزان گنجاند.

بخوان و حفظ کن

شعر «سخن» گزیده‌ای از مثنوی «لیلی و مجنون» حکیم نظامی است. وی این شعر را با محتوای اندرز، خطاب به فرزندش در سی و شش بیت سروده است. در بیت نخست آن می‌گوید:

ای چارده ساله قُرّة العین   بالغ نظر علوم کونین...

مفهوم کلی این شعر بر «پرهیز از بیهوده‌گویی و دعوت به کم‌گویی، گزیده‌گویی و سنجیده‌گویی» استوار است و با ابیات و مثل‌های گوناگونی قرابت معنایی دارد. از آن جمله می‌توان به بیت زیر اشاره کرد:

کم‌گویی و گزیده‌گویی چون دُر   تا ز اندک تو جهان شود پر

همخوانی و جمع خوانی شعر در کلاس به روند حفظ شعر کمک می‌کند.

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

فعالیت‌های نگارشی

هدف اصلی از طرح این فعالیت، تقویت توانمندی ساخت واژه بر پایه حروف مشترک است. ساخت واژه به گسترش دامنه واژه‌ها می‌انجامد.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

● املا

با توجه به کوتاهی متن این درس، «روش املا از حفظ» توصیه می‌شود. این روش مورد علاقه دانش‌آموزان و مؤثر برای تقویت حافظه است.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نگارشی (بخش ۲)

فعالیت این بخش مربوط به خلاصه نویسی است. از ویژگی‌های مثبت این روش می‌توان به موارد

زیر اشاره کرد:

- ایجاد نظم فکری؛
- طبقه بندی ذهنی؛
- گزیده گویی.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۳)

فعالیت‌های نگارشی (بخش ۳)

فعالیت شماره سوم این بخش به نقش خردمندی و دانایی در روابط اجتماعی و پرهیز از نزدیکی و دوستی با افراد نابخرد و تأکید دوست‌یابی اشاره دارد.

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املا پایانی

املا پایانی

املا پایانی مثل سایر دروس شامل دو قسمت تقریری و فعالیت‌های املایی است. یکی از موارد مهم در تقریر املا توجه به تفاوت‌های فردی و تنظیم سرعت قرائت املاست.

درس چهارم: داستان من و شما

● اهداف آموزشی

- ۱- پرورش احساس مسئولیت دانش‌آموزان در قبال زبان فارسی؛
- ۲- آشنایی با نقش زبان فارسی؛
- ۳- قرار گرفتن در جریان سیرتاریخی زبان فارسی؛
- ۴- درک توانمندی‌های زبان فارسی به عنوان زبان معیار؛
- ۵- علاقه‌مندی به زبان فارسی و پاسداری از آن؛
- ۶- کسب مهارت و توانایی در خواندن متون مختلف نظم و نثر فارسی.

● آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

این درس را، که متن آن به شیوه شخصیت بخشی سامان یافته است، می‌توان به شیوه پرسش و پاسخ تدریس نمود.

مراحل اجرای روش تدریس پرسش و پاسخ :

● **مرحله نخست، بیان و شرح هدف :** در مرحله حاضر، معلم هدف درس را، که آشنایی با زبان فارسی است، اعلام می‌کند و آن را برای درک بیشتر دانش‌آموزان شرح می‌دهد. شرح و بیان هدف باید با استفاده از واژه‌های ساده و عاری از ابهام باشد تا از تفسیر پذیری هدف پیشگیری شود. گفته‌ها باید به قدری روشن‌تر باشد که تفسیر ذهنی دانش‌آموزان سبب انحراف فکری آنان نگردد.

● **مرحله دوم، پرسش و پاسخ :** در این مرحله معلم تلاش می‌کند با پرسش‌های پیگیر در حوزه شناخت زبان، دانش‌آموزان را ترغیب کند تا پاسخ‌های مناسبی را ارائه دهند. همه پرسش‌ها نباید از جانب معلم باشد بلکه معلم باید دانش‌آموزان را هم به طرح سؤال تشویق نماید. معلم نباید به سادگی به پرسش‌های دانش‌آموزان پاسخ دهد و خود نیز پرسش‌های ساده و پیش پا افتاده مطرح نکند و پاسخ‌های ناقص به دانش‌آموزان ندهد.

● **مرحله سوم، نتیجه گیری:** معلم در این مرحله به جمع بندی و مستحکم سازی آموخته‌های دانش‌آموزان می‌پردازد. این جمع بندی به سازماندهی پایانی موسوم است، یعنی فعالیت ذهنی گوناگون ایجاد شده باید به نتیجه‌ای ختم شود. در این مرحله هم معلم باید از پرسش و پاسخ کمک بگیرد.

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	واژه آموزی
۳۰ دقیقه	حکایت

واژه آموزی

یکی از روش‌های مناسب برای این بخش بهره‌گیری از کارت‌های بازی است. حکایت این بخش به اهمیت علم و دانش واقعی اشاره دارد و همچنین به اهمیت عمل‌گرایی و بهره‌مندی از دانش می‌پردازد.

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

یکی از نکات قابل توجه در این بخش اجرای فعالیت‌های نوشتاری در کلاس در قالب کار گروهی با نظارت معلم است.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

● املا

بهره‌گیری از تکنیک املا پای تخته‌ای با توجه به تعداد لغات جدید درس پیشنهاد می‌گردد.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

● فعالیت‌های نگارشی (بخش ۲)

در انجام دادن فعالیت‌های نگارشی با هدف تولید متن می‌توان از روش بارش فکری بهره گرفت. در ضمن گاهی دانش‌آموزان می‌توانند متن‌ها را به صورت گروهی تولید کنند.

● ارزشیابی

در ارزشیابی، آزمون عملکردی از نوع موقعیت شبیه‌سازی شده، در تثبیت و تعمیق محتوای آموزشی مؤثر است.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۳)

● فعالیت‌های نگارشی (بخش ۳)

آموزش و دست‌ورزی ساده نویسی به روش‌های گوناگون موجب گزیده‌گویی و پرهیز از طولانی کردن جملات می‌گردد. افزون بر این، با توجه به اینکه در سال آینده فراگیران به آموزش بازنویسی بر مبنای ساده نویسی می‌پردازند شایسته است این روش به صورت جدی آموزش داده شود.

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املا پایانی

املا پایانی با هدف ارزشیابی فرایندی و تکمیل آموزش املا در دو شکل تقریری و فعالیت‌های املائی اجرا می‌گردد.

درس پنجم: هفت خان رستم

● اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با فردوسی شاعر بزرگ و حماسی؛
- ۲- آشنایی با ادبیات حماسی فارسی؛
- ۳- ایجاد روحیه پایداری و ایستادگی در برابر مشکلات؛
- ۴- ایجاد نگرش مثبت به میهن دوستی و اعتقادات ملی؛
- ۵- تقویت تفکر انتقادی و پیدا کردن روش‌های حل مسئله.

● آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

● روش تدریس

الگوی یاددهی - یادگیری

الگوی آموزشی پیش سازمان‌دهنده: اساس این الگو را نظریه معنی‌دار آزوبل تشکیل می‌دهد. در این الگو ساخت شناختی و تغییراتی که در اثر یادگیری در آن صورت می‌گیرد، زیر مبنای اصلی یادگیری به شمار می‌رود. منظور از ساخت شناختی، مجموعه اطلاعات، مفاهیم، اصول و تعمیم‌های سازمان یافته‌ای است که دانش‌آموز قبلاً آموخته است.

● اهداف کلی الگوی آموزشی پیش سازمان‌دهنده:

- ۱- معلم اهداف، مفاهیم و اصول جدیدتری را به دانش‌آموز بشناساند.
- ۲- معلم یادگیری معنی‌دار را با پیوند دانش‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌های تازه با ساخت شناختی فرد ایجاد کند.
- ۳- معلم الگوی پیش سازمان‌دهنده را برای تقویت، تثبیت و تعمیق ساخت شناختی دانش‌آموزان تدوین کند.

نکته مهم: پیش‌سازمان‌دهنده‌ها خلاصه‌ای از درس جدید نیست، بلکه خود مطلبی جدید و کلی‌تر از درس است.

● روش اجرا

۱- ارائه پیش‌سازمان‌دهنده:

الف) معلم پیش‌سازمان‌دهنده را که مطالب کلی‌تر است ارائه می‌دهد. مثلاً درباره ادبیات حماسی ایران و چگونگی پیدایش آن مطالبی کلی بیان می‌کند.

ب) اهداف درس و انتظارات آموزشی را تشریح و توصیف می‌کند.

پ) اطلاعات قبلی دانش‌آموزان را برای فهم بهتر مطالب جدید بر می‌انگیزد.

۲- ارائه مطالب و مفاهیم درس جدید:

الف) معلم مفاهیم و اطلاعات درس را به مثابه یک نمونه از ادبیات حماسی توضیح می‌دهد.

ب) در این مرحله استفاده از روش‌های ایفای نقش، نمایش فیلم و پویانمایی، قرائت اشعاری از

فردوسی و بحث و گفت‌وگو قابل استفاده است.

پ) نکته مهم اینکه معلم متن درس را به صورت تصویری کلی عرضه کند تا دانش‌آموزان ارتباط

آن را با پیش‌سازمان‌دهنده به خوبی احساس کنند.

۳- تحکیم «ساخت شناختی» با ارائه مثال:

● معلم مثال‌ها و شواهد دیگری از اشعار فردوسی را می‌خواند تا آنچه در پیش‌سازمان‌دهنده

معرفی گردید به خوبی در ساخت شناختی دانش‌آموز سازماندهی شود.

در این الگو، مفاهیم کلی و مجرد و گسترده در سطوح بالاتر و مفاهیم جزئی‌تر و عینی‌تر در سطوح

پایین‌تر قرار می‌گیرند. اگر ساخت شناختی دانش‌آموز و ساختار درس زبان و ادبیات فارسی را

به شکل یک هرم تصوّر کنیم شکل زیر را می‌توان برای درس هفت خان رسم نمود.

چند فعالیت برای تقویت ساخت شناختی دانش آموز :

- ۱- مطالب کلی را همواره به مثابه پیش سازمان دهنده عرضه کند.
- ۲- از دانش آموز بخواهد تا ویژگی های اصلی درس جدید را بیان کند.
- ۳- اصطلاحات و توضیحات جدید را به طور دقیق و روشن بیان کند.
- ۴- از آنان بخواهد که چگونگی ارتباط مطالب جدید را با ساخت شناختی خود بیان کند.
- ۵- از آنان بخواهد که مثال ها و نمونه های دیگری برای مفاهیم درس ارائه دهند.
- ۶- از آنان بخواهد که مطالب و مفاهیم درس را به زبان رایج امروز بیان کنند.

حماسه : حماسه در لغت به معنای دلاوری و شجاعت آمده است. در اصطلاح عبارت است از آثار منظوم و منثوری که از دلاوری ها و رشادت های مردان بزرگ در میدان کارزار حکایت نماید. به عبارت دیگر حماسه، آثار وصفی است که بر اعمال پهلوانی، مردانگی، افتخارات و بزرگی های یک قوم یا یک فرد مبتنی باشد. حماسه را، به لحاظ موضوع، به چهار نوع می توان تقسیم نمود :

۱- **حماسه اساطیری** : به حماسه هایی گفته می شود که بر مبنای اساطیر در زمان ماقبل تاریخ شکل گرفته باشد مانند گیل گمش و بخش نخست شاهنامه فردوسی.

۲- **حماسه پهلوانی** : اساس آن را پهلوانی تشکیل می دهد. مانند داستان رستم در شاهنامه و ظفر نامه حمدالله مستوفی.

۳- **حماسه دینی** : عبارت است از حماسه ای که موضوع مرکزی آن را دین تشکیل داده باشد و قهرمانان با رعایت اصول دینی به نبرد برخاسته باشند، مانند خاوران نامه ابن حسام.

۴- **حماسه عرفانی** : در این نوع از حماسه، داستان مطابق موضوعات عرفانی شکل می یابد، مانند تذکره الاولیا، منطق الطیر.

برای حماسه ویژگی های متعددی بر شمرده اند. از آن جمله می توان به **جنگاوری**، وجود **جهان پهلوان**، **عنصر نیرومند ذهنی** و **خارق العاده بودن اعمال قهرمانان** اشاره نمود.

درس هفت خان به لحاظ محتوایی و ویژگی در گروه حماسه پهلوانی قرار می گیرد.

بهره‌گیری از رسانه: در آموزش این درس می‌توان از فیلم‌های آموزشی مرتبط با موضوع هفت‌خان بهره گرفت. همچنین نرم‌افزارهایی مبتنی بر کتاب شاهنامه طراحی گردیده است که به فراخور شرایط کلاس می‌توان از آنها استفاده کرد.

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	دانش زبانی
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)

دانش زبانی

مبالغه: مبالغه در لغت به معنای به نهایت رساندن و غلو کردن یا بزرگ‌نمایی در چیزی است و در اصطلاح، آن است که نویسنده برای تزئین کلام خود، در وصف چیزی بزرگ‌نمایی نماید. مثلاً پدری که به فرزندش می‌گوید «هزار بار گفتم اول درس، بعد بازی» در سخنش مبالغه کرده است. از نمونه‌های مبالغه در شعر می‌توان به مورد زیر اشاره نمود.

ز سَم ستوران در آن پهن دشت زمین شد شش و آسمان گشت هشت (فردوسی)
کنایه: کنایه پوشیده سخن گفتن درباره امری است که گوینده آن به هر دلیل نمی‌خواهد پیام صریحاً گفته شود. برای مثال، کسی که به همکارش می‌گوید «فرصت سر خاراندن ندارم» به کنایه این پیام را می‌دهد که کارم فشرده و زیاد است و مسئله «خاراندن سر» مطرح نیست. کنایه سبب درنگ خواننده می‌شود، ذهن او را به تلاش و امی دارد و حالات را برای او محسوس می‌سازد. این هم نمونه‌ای از کنایه در شعر:

فتاد از پای، کرد از عجز فریاد زشاخی مادرش آواز در داد

در بیت بالا، «فتاد از پای» کنایه از این است که ناتوان شد.

شرح دو جلسه از درس پنجم آمده است. تدریس تا جلسه هفتم به مانند دروس یک تا چهار به آموزگاران توصیه می‌شود. از آنجایی که درس هفت خان رستم درس پایانی فصل است، سه جلسه به صورت جداگانه به «بخوان و بیندیش»، «کارگاه درس پژوهی» و «هنر و سرگرمی» و در صورت لزوم به ارزشیابی پایان فصل اختصاص می‌یابد.

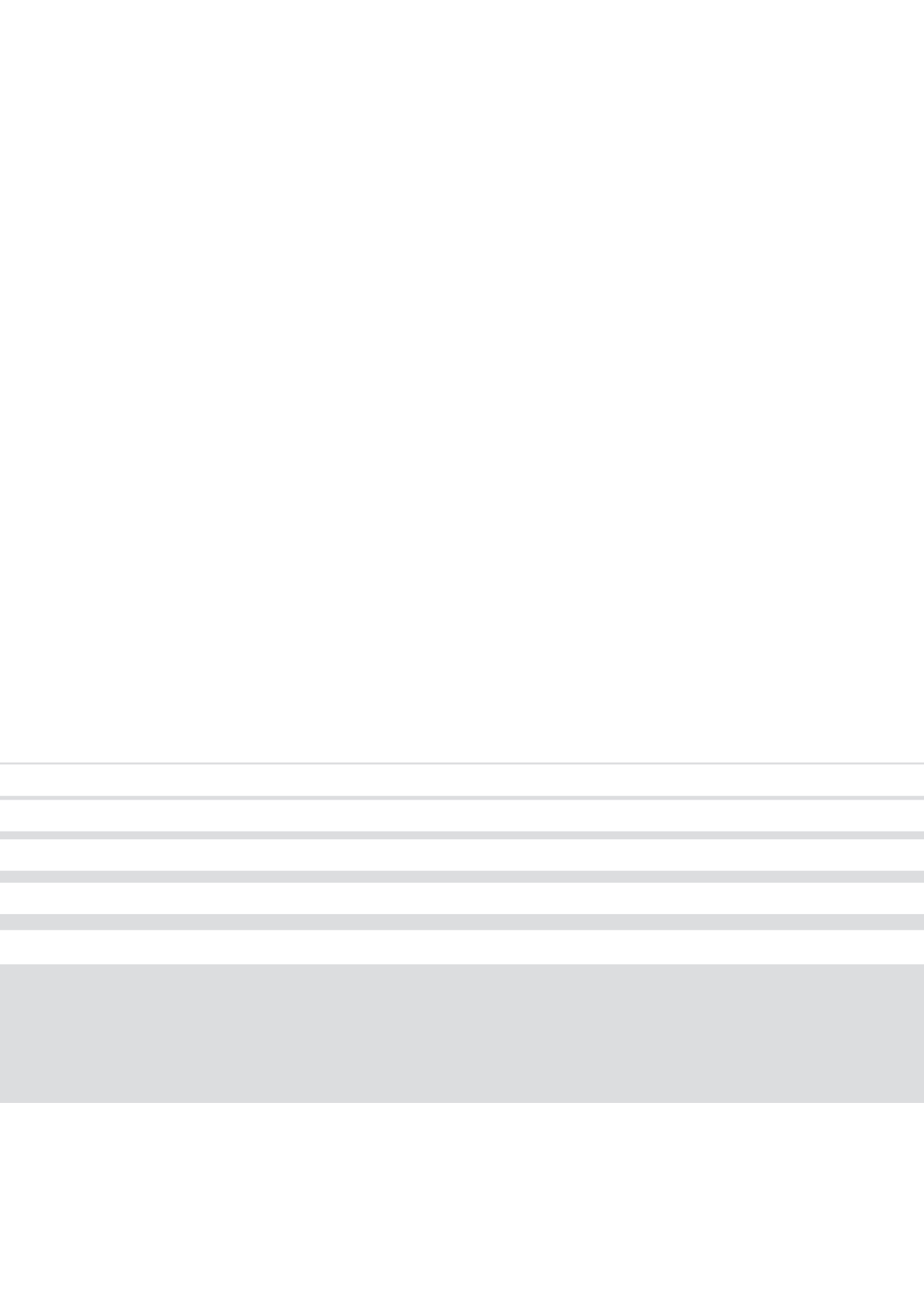

بخوان و بیندیش

«دوستان همدل» داستانی است از محمدرضا سرشار (رهگذر) پژوهشگر، منتقد و نویسنده (متولد ۱۳۳۲). آثار وی تاکنون ۲۶ جایزه را به خود اختصاص داده است. ایشان به مدت ۲۴ سال گوینده برنامه «ظهرجمعه»ی رادیو بود. این داستان به اهمیت و ارزش محبت و همدل بودن انسان‌ها اشاره می‌کند. این ارزش در شعر مولانا نیز مشهود است:

ای بسا هندو و تُرک هم‌زبان	ای بسا دو ترک چون بیگانگان
پس زبان همدلی خود دیگر است	همدلی از هم‌زبانی بهتر است

در پرداختن به این فعالیت مهم، ایجاد فرصت صامت خوانی متن توسط دانش‌آموزان و پس از آن پاسخ‌گویی به سؤالات درک و دریافت، به صورت فردی و شفاهی، همچنان مانند فصل‌های دیگر، مورد تأکید است.

فصل سوم

ایران من

اهداف

- ۱- تقویت حسّ پاسداشت از میهن و دفاع از کیان و سرزمین ایران؛
- ۲- آشنایی با ماهیت ارزشی دفاع مقدس و تبیین جایگاه شامخ شهدا؛
- ۳- تقویت فرهنگ مطالعه و خوانش داستان‌های ادبی، روایی، توصیفی و...؛
- ۴- تقویت مهارت درست و زیبا نویسی با رعایت علائم سجاوندی (نقطه گذاری)؛
- ۵- مهارت ورزی در تولید درس آزاد، براساس شبکه نگرشی فصل؛
- ۶- آشنایی با حکایات ادبی و کاربرد مفاهیم آن در گفتار و نوشتار؛
- ۷- تقویت مهارت گوش دادن و درک متن از طریق حافظه شنیداری؛
- ۸- تقویت مهارت درک متن و دریافت مفهوم.

طراحی واحدهای یادگیری فصل سوم

درس ششم: ای وطن

● اهداف آموزشی

- ۱- تقویت حس وطن دوستی در فراگیران؛
- ۲- آشنایی با نمونه برجسته‌ای از شعر شاعر معاصر (نادر ابراهیمی)؛
- ۳- تقویت روحیه پاسداری از میهن؛
- ۴- آشنایی با منادا و ندا و نشانه‌های آن؛
- ۵- کسب مهارت در خواندن صحیح شعر؛
- ۶- تلطیف شدن ذوق و احساسات؛
- ۷- برخورداری از دقت و تشخیص در آهنگ کلام؛
- ۸- توانایی دریافت پیام محوری متن.

● آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

● روش پیشنهادی تدریس

روش‌های پیشنهادی تدریس :

- ۱- روش قصه‌گویی: برای ایجاد انگیزه در آغاز درس با این روش و بیان یک قصه مرتبط با پیام درس می‌توان انگیزه لازم را در دانش‌آموزان ایجاد کرد و ارتباط مناسب جهت گوش سپردن به بقیه مطالب را به وجود آورد. می‌توان از نمونه‌هایی مانند داستان آرش کمانگیر، آریوبرزن و... بهره گرفت.
- ۲- روش حل مسئله: در ضمن استفاده از روش قصه‌گویی، با استفاده از روش حل مسئله می‌توان زمینه را جهت ابراز احساسات و عواطف دانش‌آموزان ایجاد کرد. به این ترتیب که در ضمن بیان قصه در مواردی که قهرمان داستان قرار است برای مسئله مهمی تصمیم‌گیری کند یا مشکلی را حل نماید، به جای بیان ادامه داستان، از دانش‌آموزان بخواهیم بقیه داستان را ادامه دهند.

۳- **روشن‌سازی طرز تلقی:** متنی با جملات ناقص دربارهٔ پیام درس (یعنی وطن دوستی و پاسداری از وطن) بیان شود و دانش‌آموزان با تکمیل متن، طرز تلقی خود را بیان کنند. سپس دانش‌آموزان به صورت گروهی به ارزیابی طرز تلقی خود بپردازند.

۴- **بهره‌گیری از رسانه:** در آموزش این درس می‌توان از لوح فشردهٔ قصه‌هایی که در برنامه‌های رادیویی پخش می‌گردد، بهره جست. برخی از این قصه‌ها با موضوع درس هماهنگی بیشتری دارند. نکته: توجه به شرایط سنی دانش‌آموزان نیز حائز اهمیت است.

● شعر «ای وطن» تصنیفی است که در قالب «ترجیع‌بند» سروده شده است.

● **تصنیف:** کلامی موزون است که همراه با آهنگ خوانده می‌شود. از تصنیف تعاریف گوناگونی ارائه شده است، از آن جمله «سخنانی شعر مانند، مرکب از قسمت‌های مساوی یا نامساوی، اغلب دارای قافیه و وزن عروضی و گاه بدون آن، که معمولاً همراه موسیقی خوانده می‌شود». امروزه این گونه سخنان را «ترانه» نیز می‌خوانند.

● **ترجیع‌بند:** از چند قطعه شعر تشکیل شده است. هر کدام از این قطعه‌ها دارای وزن و قافیهٔ یکسان‌اند و در آخر هر رشته شعر، بیتی با قافیه‌ای جداگانه تکرار می‌شود.

— حدیثی که از حضرت علی (ع) آمده است (شهرها با حبّ و وطن آباد می‌شود) بیانگر این است که دین اسلام نیز برای وطن دوستی ارزش و اهمیت فراوانی قائل است.

احادیث دیگری نیز دربارهٔ وطن دوستی وجود دارد. همچنین در قرآن کریم آیاتی وجود دارند که دربارهٔ وطن به نحوی سخن می‌گویند. این آیات به چند دسته تقسیم می‌شوند: یک دسته آیاتی است که احترام به وطن را کاملاً تأیید می‌کنند. و دستهٔ دیگر آیاتی است که محبویت وطن را غیرمستقیم یادآور می‌شوند.

نادر ابراهیمی در (چهاردهم) فروردین ماه سال ۱۳۱۵ در تهران به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی را در این شهر گذراند و پس از گرفتن دیپلم ادبی از دبیرستان دارالفنون، به دانشکدهٔ حقوق وارد شد. اما این دانشکده را پس از دو سال رها کرد و سپس در رشتهٔ زبان و ادبیات انگلیسی به درجهٔ لیسانس رسید.

ارائهٔ فهرست کاملی از مشاغل ابراهیمی، کار دشواری است. او خود در دو کتاب «ابن مشغله» و «ابوالمشاغل»، ضمن شرح وقایع زندگی، به فعالیت‌های گوناگون خود نیز پرداخته است. از جمله شغل‌های او می‌توان به این موارد اشاره کرد: مترجمی و ویراستاری، ایران‌شناسی عملی و چاپ مقاله‌های ایران‌شناختی، فیلم‌سازی مستند و سینمایی، مصور کردن کتاب‌های کودکان، خطاطی، نقاشی و تدریس در دانشگاه‌ها.

نوشتن را از ۱۶ سالگی آغاز کرد. در سال ۱۳۲۴ نخستین کتاب خود را با عنوان «خانه‌ای برای شب» به چاپ رسانید. داستان «دشنام» آن با استقبال چشمگیر مواجه شد. تا سال ۱۳۸۰، علاوه بر صدها مقاله تحقیقی و نقد، بیش از صد کتاب از او چاپ و منتشر شده است که دربرگیرنده داستان بلند (رمان) و کوتاه، کتاب کودک و نوجوان، نمایشنامه، فیلمنامه و پژوهش در زمینه‌های گوناگون است. ضمن آنکه چند اثرش به زبان‌های مختلف دنیا برگردانده شده است.

● تألیفات برای کودکان: کلاغ‌ها (جایزه اول فستیوال کتاب‌های کودکان توکیو ژاپن، جایزه اول) سیب طلایی – براتسیلاوا (جایزه اول تعلیم و تربیت از یونسکو)، سنجاب‌ها، دور از خانه (کتاب برگزیده شورای کتاب کودک)، قصه گل‌های قالی، پهلوان پهلوانان، پوریای ولی (جایزه بزرگ جشنواره کتاب کودک کنکور نوما، ژاپن)، باران، آفتاب و قصه کاشی، بزی که گم شد، من راه خانه را گم کرده‌ام، سفرهای دور دنیا از هانی و کانی در وطن، پدر چرا توی خانه مانده است (از مجموعه قصه‌های انقلاب برای کودکان)، جای او خالی (همان)، نیروی هوایی (همان)، و...
وی پس از سال‌ها تلاش در پهنه سینما و ادبیات، سرانجام در ۷۲ سالگی در سال ۱۳۸۷ رخ در نقاب خاک کشید.

نمونه دیگری از تصنیف نادر ابراهیمی درباره وطن:

«سفر به خاطر وطن»

ما برای پرسیدن نام گلی ناشناس

چه سفرها کرده‌ایم، چه سفرها کرده‌ایم

ما برای بوسیدن خاک سر قله‌ها

چه خطرها کرده‌ایم، چه خطرها کرده‌ایم

ما برای آنکه ایران، گوهری تابان شود

خون دل‌ها خورده‌ایم

خون دل‌ها خورده‌ایم

ما برای آنکه ایران

خانه خوبان شود

رنج دوران برده‌ایم

رنج دوران برده‌ایم

ما برای بوئیدن بوی گل نسترن

چه سفرها کرده‌ایم، چه سفرها کرده‌ایم

ما برای نوشیدن شورا به های کویر
 چه خطرها کرده ایم، چه خطرها کرده ایم
 ما برای خواندن این قصه عشق به خاک
 خون دل ها خورده ایم
 خون دل ها خورده ایم.

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	دانش زبانی
۳۰ دقیقه	حکایت

دانش زبانی

منادا

- هرگاه کسی یا چیزی را با آهنگی خاص مورد خطاب قرار بدهیم، به آن «منادا» گویند.
 مثال: سعدیا مرد نکونام نمیرد هرگز.
- منادا معمولاً با حرف ندا همراه است. (ای، یا، آی، الف): ای ایران، دوستت دارم. خدایا، مرا در زندگی موفق بگردان، یا رب مددی، آی انسان‌ها.
- گاهی منادا بدون حرف ندا می‌آید: نیما، غم دل گو که غریبانه بگیریم، دوست عزیز، سفر خوشی را برایت آرزو می‌کنم.
- گاهی حرف ندا وجود دارد ولی منادا حذف شده است.
 مانند: ای نام تو بهترین سرآغاز (که در اینجا منادا محذوف است).

حکایت: انواع مردم (ابو حامد غزالی)

محمد غزالی فرزند محمد (۵۰۵-۴۵۰ ه.ق) فیلسوف، متکلم و فقیه ایرانی و یکی از بزرگ‌ترین مردان تصوف سده پنجم هجری است. از آثار او می‌توان کیمیای سعادت، زاد آخرت، نصیحة الملوک، پندنامه و نصیحت‌نامه را برشمرد. «کیمیای سعادت» در بین این آثار از ارزش بیشتری برخوردار است. در زنگ هنر می‌توان از دانش‌آموزان خواست که حکایت را به تصویر کشند و در گروه درباره مفهوم حکایت، بحث و گفت‌وگو نمایند.

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

در فعالیت‌های نگارشی این صفحه، بر تقویت املا و تمرین تشخیص منادای جمله تأکید شده است. از آنجایی که متن این درس، تلفیقی است از شعر ترجیع‌بند با شعر نو، تمرین درست خواندن آن به صورت انفرادی و جمعی (جمع خوانی) توصیه می‌شود. شعر نو فارسی عنوانی است در برابر شعر کهن فارسی. در حقیقت، شعری که در وزن عروضی و قالب، از شعر کهن سنتی پیروی نمی‌کند، شعر نو است. شعر نو شامل قالب‌های نیمایی، سپید و موج نو است.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	گوش کن و بگو

● املا

املا با هدف آموزش درست‌نویسی در این جلسه کاربرد دارد. می‌توان از دانش‌آموزان خواست که کلمات دارای ارزش‌املائی متن درس را جدا کنند و با هریک جمله‌ای بسازند. سپس بر اساس مفاهیم جملات و پشت سرهم قراردادن آنها یک متن‌املائی تولید کنند.

گوش کن و بگو

درباره اهداف این فعالیت قبلاً (درس دوم) توضیحاتی داده شد. تبدیل دانش‌آموزان به شنوندگان فعال در راستای درک مفاهیم محتوای مورد شنود از اهم اهداف این فعالیت است. تأکید کنید دانش‌آموزان داستان «حماسه هرمز» را با دقت گوش کنند، سپس دقایقی در خصوص محتوای آن بیندیشند و در گروه درباره هفت پرسش مطرح شده گفت‌وگو کنند و درک خود را از محتوای داستان، کامل نمایند. اگر فایل صوتی در اختیار نبود خواندن متن را خودتان عهده‌دار شوید. دعوت دانش‌آموزان به سکوت، خوب گوش دادن و حذف صداهای اضافی محیط کلاس، فرایند شکل‌گیری این مهارت را بهبود می‌بخشد.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نگارشی، صفحه ۲

دانش‌آموزان در پایه سوم، روش درست «بند نویسی» را آموخته و تمرین کرده‌اند. مطالعه کتاب راهنمای معلم پایه‌های سوم و چهارم جهت تکمیل دانش معلمان پایه ششم در این زمینه توصیه می‌گردد. در تمرین بعدی، «خاطره نویسی» آمده است. توجه معلمان عزیز را در این خصوص به نکات زیر جلب می‌نماید:

خاطره، یکی از انواع ادبی و شکلی از نوشتار است که نویسنده در آن، خاطرات خود را (صحنه‌ها یا وقایعی که در زندگی‌اش روی داده و در آنها نقش داشته یا شاهدشان بوده است) شرح می‌دهد. خاطره نویسی یکی از عام‌ترین و صمیمانه‌ترین راه‌ها برای انتقال حس نویسنده به خواننده است. هر کس می‌تواند با رعایت اصولی ساده و قواعدی محدود، به ساده‌ترین شکل، اتفاقات مهم زندگی خود را ثبت کند و خاطرات تلخ و شیرین زندگی همچون پیروزی‌ها و شکست‌ها، تجربیات تکرار ناشدنی، حوادث مهم و عواطف و احساسات را ماندگار سازد.

فواید خاطره نویسی

- ✓ ثبت بهترین لحظه‌های زندگی از طریق خاطره نویسی؛
- ✓ ثبت مسائل مهم اجتماعی برای آیندگان از طریق خاطره نویسی؛
- ✓ بهره‌گیری از تجربه‌های شخصی؛
- ✓ افزایش قدرت دیدن و شنیدن؛
- ✓ افزایش مهارت در نوشتن.

از ویژگی‌های ساختاری خاطره نویسی می‌توان موارد زیر را برشمرد: «صمیمیت زبان در خاطره نویسی»، «نثر خودمانی»، «برجستگی حوادث در خاطره نویسی»، «واقع‌گرایی در خاطره نویسی»، «مشخص بودن زمان و مکان در خاطره نویسی»، «روانی و روشنی در خاطره نویسی» و «داشتن ابتدا و انتها».

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۳)

فعالیت های نگارشی

– در تمامی مصراع های درس، به منظور نشان دادن علاقه و عشق به وطن و وطن دوستی از تشبیهات بجا و مناسب بهره گرفته شده است. تشبیه یعنی مانند کردن چیزی به چیز دیگر، به شرط داشتن صفت یا صفاتی مشترک، مانند «وقت طلاست».

در مصراع هایی مانند «همچو رویش در بهاران»، «همچو جان در هر بدن»، «مثل بوی عطر گل ها» و «مثل سبزی چمن»، وطن به رویش در بهاران، جان در بدن، عطر گل ها و سبزی چمن تشبیه شده است. در این صفحه، فعالیت هایی در خصوص به کارگیری تشبیه در نوشتار و همچنین مفهوم ضرب المثل پیش بینی شده است. در مورد پرداختن به ضرب المثل ها و سابقه شکل گیری آنها کتاب دوجلدی «فوت کوزه گری»، نوشته مصطفی رحماندوست و همکاران، (انتشارات مدرسه) معرفی می گردد.

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املاي پاياني

املاي پاياني با هدف ارزشيابي و به صورت دو قسمتي برگزار مي شود. در بخش اول سؤالات املايي و در بخش دوم املاي تقريري مي آيد. تشخيص تقدم و تأخر هر قسمت بر عهده معلم است. در ادامه، يك نمونه متن املاي تقريري پيشنهاد مي گردد.

متن املاي تقريري پيشنهادي: روزي معلم ديوان شعر حافظ را با خود به كلاس برد و از دانش آموزان خواست تا درباره راز شعر حافظ سخن بگويند. يكي از آنان گفت: «نگاه حافظ به طبيعت، به عطر گل ها و به سبزي چمن، خيلي صادقانه است». يكي ديگر از دانش آموزان، به آرامي گفت: «قهرمان قصه هاي شعر حافظ، با خدا مثل يك جان پناه جاودانه راز و نياز مي كند». يكي از آخر كلاس گفت: «وطن در شعر حافظ مایه آزادي و نگرهبان وجود است كه سربازان عاشق از آن با گذشت و وفا، مراقبت مي كنند». و بالاخره ديگري كه با اجازه معلم پنجره را باز كرد، با لبخند و كمی غرور گفت: «شعر حافظ مثل آواز قناري بر دل مي نشيند و مثل رویش گل در بهاران خوش ترين سرودي است كه غم را از بين مي برد». معلم جمله هاي زيباي دانش آموزان را بر تخته سياه نوشت و از آنها تشكر كرد.

درس هفتم: درس آزاد (فرهنگ بومی ۱)

● آموزش

درس‌های آزاد، ایستگاه اندیشیدن و درنگ کردن و آفریدن است. این درس، فرصتی است تا دانش‌آموز و معلم به یاری هم به فراخور ذوق و علاقه، دلبستگی‌های فرهنگ بومی و نیازها و بایسته‌هایی که در دیگر درس‌ها به چشم نیامده‌اند، مطالبی را بازگو نمایند و مبتنی بر ساختار درس‌ها آنها را بنویسند.

به بیان دیگر، «درس آزاد» فرصتی است تا دانش‌آموز و معلم در تألیف کتاب، مشارکت داشته باشند و هر یک خود را در شکل‌گیری کتاب، سهیم ببینند و کتاب را از آن خود بدانند؛ به گونه‌ای که دانش‌آموزان پس از تألیف درس آزاد بتوانند نام خود را در ردیف نام پدیدآورندگان کتاب ثبت کنند. بر پایه آنچه گفته شد، اهداف درس آزاد را می‌توان این‌گونه برشمرد:

- ۱- تشخیص کاستی‌های احتمالی کتاب و اقدام به تولید محتوای متناسب با فرهنگ بومی؛
- ۲- پرورش توانایی تولید ماده‌ی درسی در دانش‌آموزان با نظارت و هدایت آموزگاران؛
- ۳- پاسخ به نیازهای معلمان، دانش‌آموزان و اولیا؛
- ۴- بهره‌گیری از مشارکت همکاران در تألیف کتاب؛
- ۵- بهره‌گیری از تعامل دانش‌آموز و خانواده در سازماندهی و تألیف کتاب؛
- ۶- آشنایی با برخی از نمودهای فرهنگی و جلوه‌های آداب و رسوم و سنت‌های بومی یا منطقه‌ای؛
- ۷- شناخت بیشتر شخصیت‌های علمی و فرهنگی محل زندگی؛
- ۸- توجه عمیق‌تر به لهجه، گویش و نشانه‌های زبان محلی؛
- ۹- پرورش توانایی تفکر و نقد و تحلیل نسبت به مباحث فرهنگی؛
- ۱۰- ایجاد علاقه نسبت به فرهنگ محلی و آثار ادبی و زبانی منطقه‌ای.

روش‌های تولید درس آزاد

- برای نوشتن و تولید درس آزاد، یکی از روش‌های زیر پیشنهاد می‌شود:
- هر دانش‌آموز به صورت مستقل و فردی برای تولید درس آزاد اقدام نماید.
  - دانش‌آموزان به صورت گروهی و مشارکتی (تقسیم‌بندی دانش‌آموزان کلاس به چند گروه) برای تولید درس آزاد اقدام نمایند.
  - دانش‌آموزان، درس در کلاس (مجموعه نظرهای کلاس با راهنمایی و رهبری معلم کلاس) تولید کنند.

در تولید درس آزاد می‌توان از توانمندی دانش‌آموزان در بندنویسی بهره برد. برای نمونه، موضوع نوشته: «محل زندگی»، موضوعی خیلی کلی است و باید به موضوعات کوچک‌تر محدود شود. مثلاً وضعیت جغرافیایی محل، آداب و رسوم، زبان منطقه و غذاهای خاص آن منطقه، چهار موضوع کوچک‌تری هستند که در مورد هر یک می‌توان یک بند نوشت.

توصیه می‌شود به دانش‌آموزان کمک کنید تا چارچوب متن خود را مشخص نمایند، سپس اقدام به نوشتن کنند. برای مثال، چهارچوب نوشته می‌تواند شامل سه بند باشد: بند اول وضعیت جغرافیایی محل را توضیح دهند؛ بند دوم زبان و بند سوم آداب و رسوم منطقه را بیان کنند.

در تدوین متن می‌توان از روش‌های قضاوت عملکرد و بارش مغزی بهره برد. در این قسمت، موضوعاتی مناسب با عنوان و محتوای فصل در حوزه فرهنگ و زبان و آداب محلی، پیشنهاد می‌شود. درس آزاد در فصل «فرهنگ بومی» که دامنه گسترده‌ای دارد، گنجانده شده است. بنابراین؛ امکان تولید متن‌های زیبا فراهم است.

در طراحی فعالیت‌های کتاب نگارش نیز تطابق فعالیت‌ها با روند طراحی کتاب ضرورت دارد. از دید ساختاری، توجه به عناصر مبتنی بر نگرش شبکه‌ای، نقش معلم به‌عنوان ناظر و راهنما و نقش دانش‌آموز در مقام تولیدکننده ضروری است.

● روش پیشنهادی تولید درس آزاد: بارش فکری

مراحل تولید

- ۱- با نظرخواهی از دانش‌آموزان، موضوعی مرتبط با فرهنگ بومی و محلی انتخاب می‌شود.
- ۲- قوانین مربوط به بارش فکری برای دانش‌آموزان مطرح می‌شود و آنها ملزم خواهند شد این قوانین را رعایت کنند.

قوانین عبارت‌اند از:

- انتقاد کردن، آری، رد کردن دیدگاه‌های دیگران، خیر.
- ساختن ایده‌های بهتر از ترکیب ایده‌های مطرح‌شده؛
- استقبال از هرچه بیشتر شدن ایده‌ها.

- ۳- نظرات یا اطلاعات دانش‌آموزان درباره موضوع انتخابی پرسیده می‌شود و کلیه جمله‌ها بدون کم و کاست، روی تابلو نوشته می‌شود.

- ۴- پس از تمام شدن بارش فکری دانش‌آموزان، آنها گروه بندی می‌شوند تا راجع به جمله‌های نوشته شده در گروه گفت‌وگو کنند و از این طریق، جمله‌های تکراری را حذف نمایند. جمله‌هایی را

که قابلیت ادغام دارند، ادغام و جمله‌هایی که نیاز به اصلاح دارند، اصلاح کنند.

۵- جمله‌های جدید، مجدداً بر روی تابلو نوشته می‌شوند و با نظر کلیه دانش‌آموزان، اولویت‌بندی صورت می‌گیرد.

۶- متن حاصل بعد از تنظیم و نهایی شدن با خطّ خوش، بر روی تابلو نوشته می‌شود و همه دانش‌آموزان، آن را در کتاب خود می‌نویسند.

نکته مهم: پیشنهاد می‌شود در هر استان، متون تولید شده در این فصل، گردآوری و جمع‌بندی شود. نوشته به گونه‌ای باشد که ویژگی‌های آن استان را به خواننده معرفی کند. این مطالب برای گروه زبان و ادب فارسی دفتر تألیف ارسال شود تا از کنار هم قرار دادن آنها کتابی با عنوان دایرةالمعارف استان‌شناسی تولید شود که مخاطبش دانش‌آموز دوره ابتدایی باشد. بدیهی است استان‌هایی که مطلبی ارسال نکنند، در آن کتاب، غایب خواهند بود. معلمان گرامی می‌توانند هفت جلسه را طبق برنامه درس‌های پیشین به درس آزاد اختصاص دهند.

درس هشتم: دریاقلی

● اهداف آموزشی

- آشنایی با یکی از دلیر مردان گمنام ایرانی؛
- تقویت روحیه دلاوری؛
- تقویت روحیه مقاومت و پایداری؛
- آشنایی با فرهنگ و آداب و رسوم نقاط مختلف ایران؛
- آشنایی با علائم سجاوندی (نقطه گذاری).

● آموزش

جلسه اول	
۴۰ دقیقه	آموزش درس
۱۰ دقیقه	درک مطلب

● روش تدریس پیشنهادی

کارایی گروه

روش بحث گروهی

روش ایفای نقش (نمایشنامه): ایفای نقش، روشی است که می‌تواند برای تجسم عینی موضوعات و درس‌هایی که برای نمایش مناسب باشند به کار رود. در این روش یک یا چند نفر از دانش‌آموزان، موضوعی را به صورت نمایشی کوتاه اجرا می‌کنند.

ایفای نقش نیازی به مهارت‌های خاص هنری ندارد بلکه معلم، با توجه به هدف و موضوع مورد نظر، از اجرای ساده آن به عنوان یک روش آموزشی استفاده می‌کند.

از ویژگی‌های ممتاز ایفای نقش این است که دانش‌آموزان با نمایش و ایفاگران نقش ارتباط عاطفی برقرار می‌کنند و تمام حواس آنان به کار گرفته می‌شود.

برای اجرای این روش معلم یا مسئول اجرای نمایش، برنامه‌ریزی‌های نمایش و در حقیقت کارگردانی آن را بر عهده می‌گیرد. ایفاگران به طور داوطلب یا انتخابی در برنامه شرکت می‌کنند. سایر

دانش‌آموزان نیز به مشاهده نمایش می‌پردازند و در پایان نمایش می‌توانند سؤالاتی طرح یا درباره آن اظهار نظر کنند.

تهیه سناریوی نمایشنامه در گروه، توسط دانش‌آموزان و با نظارت معلم انجام می‌پذیرد. بهره‌گیری از رسانه: در آموزش این درس می‌توان از لوح فشرده آهنگ‌ها و تصاویر مربوط به رشادت‌های مردم جنوب ایران خصوصاً شهر آبادان بهره جست.

نکات قابل توجه: «دریاقلی سورانی» (متولد سال ۱۳۲۴ هجری شمسی) از اهالی آبادان بود. وی، هنگامی که در جریان حمله عراق به ایران در بیست کیلومتری آبادان از تحرکات شبانه عراقی‌ها برای حمله غافل گیرکننده به این شهر مطلع می‌شود، به سرعت با دو چرخه خود را به آبادان می‌رساند و با فریاد، مردم را از ماجرا آگاه می‌سازد. مردم با شنیدن فریادهای او از خانه بیرون می‌آیند و با هرچه در دست دارند به سمت منطقه ذوالفقاری حرکت می‌کنند. سورانی سپس پیاده به سمت مقر سپاه می‌شتابد و نیروهای خودی را از حمله عراقی‌ها آگاه می‌کند. وی در کشاکش این ماجرا، بر اثر ترکش خمپاره مجروح و در راه بیمارستان در قطار شهید می‌شود. با مقاومت مردم، نیروهای عراقی در تصرف آبادان ناکام و مجبور به عقب‌نشینی می‌شوند. اگر هوشیاری، عزم و دلیری این مردم گمنام نبود کسی نمی‌داند چه رخدادهای تلخی پیش می‌آمد و چه سرانجام و سرنوشتی برای مردم ایران رقم می‌خورد. محمدرضا تُرکی، دکترای زبان و ادب فارسی و استاد دانشگاه تهران، نویسنده متن دریاقلی و تدوین‌کننده آن است؛ این نوشته برای اینکه به شکل یک درس، درآید، در شورای گروه، بررسی و بازنویسی شده است.

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	دانش‌زبانی
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب‌نگارش (بخش ۱)

دانش‌زبانی

رعایت علائم سجاوندی یا نقطه‌گذاری در جمله، هم به درک مطلب دانش‌آموزان کمک می‌کند، هم به زیبایی نوشتار می‌افزاید. در ادامه به اختصار، به بیان کاربرد برخی از این علائم می‌پردازیم.

نقطه (.)

۱- در پایان همه جمله‌ها. جمله‌های با نشانه پرسشی و تعجبی (!؟) نیز نقطه پایانی را دارند: هوا ابری است، چه گفت؟ چه زیبا گفت!

۲- پس از حرف یا حروفی که نشانه اختصاری کلمه است، مثال: در سال ۱۳۵۷ ه.ش. انقلاب اسلامی ایران به ثمر رسید.

ویرگول (،)

۱- بین جمله‌های مستقل که در مجموع، جمله کامل می‌سازند:

او که بسیار تلاش کرد، به مقصود رسید.

۲- پس از منادا: خدایا، مرا عفو کن.

۳- هر جا واژه یا عبارتی به عنوان بدل در ضمن جمله یا در عبارتی دیگر آورده شود: اخوان ثالث، شاعر معاصر، سراینده شعر معروف «خوان هشتم» است.

۴- بین واژه‌های همپایه به جای «و» می‌آید:

فردوسی، مولوی، سعدی و حافظ از بزرگان شعر فارسی هستند.

۵- بین دو واژه که ممکن است خواننده، آنها را با کسره اضافه بخواند:

مادر، حسن را به سوی خود خواند.

۶- به جای مکث کوتاه در جمله:

اگر شب‌ها همه قدر بودی، شب قدر بی قدر بودی.

دو نقطه (:)

۱- قبل از نقل قول:

صاحب‌نظران آموزشی می‌گویند: «شرط درست نوشتن، درست فهمیدن است».

۲- هنگام برشمردن اجزای یک چیز:

اساس نگارش خوب، دانستن و رعایت چند نکته است: چشم باز، گوش شنوا، دقت و ...

۳- مقابل واژه‌هایی که می‌خواهیم آنها را معنی کنیم.

علامت سؤال (?)

۱- در پایان جمله‌های پرسشی:

آیا تاکنون فکر کرده‌اید که هزاران ماده نگارشی پیش روی شماست؟

۲- برای نشان دادن مفهوم تردید:

وفات حافظ در سال ۷۲۱ (?) اتفاق افتاد.

۳- برای نشان دادن مفهوم استهزا : او نابغه (?) است.

علامت تعجب (!)

۱- در پایان جمله‌های تعجبی، تأکیدی، عاطفی، مثال : عجب روزگاری است !

۲- پس از اصوات، مثال : هان! ای دل عبرت بین.

گیومه (o)

۱- سخنی که به‌طور مستقیم از جایی یا کسی نقل می‌شود :

به قول سعدی : «بنیاد ظلم در جهان اندک بود، هر کس چیزی بدان مزید کرد، تا بدین غایت رسید».

۲- اسامی و عناوین و اصطلاحات علمی یا فنی (فقط بار اول)

«فضا سازی» در آغاز، میانه و پایان نوشته، نقش مهمی ایفا می‌کند.

نقطه ویرگول(؛)

برای جدا کردن جمله‌هایی که از جهت ساختمان و مفهوم مستقل به نظر می‌رسند ولی در یک

عبارت طولانی، با یکدیگر بستگی معنایی دارند :

برای نگارش گزارش خوب باید فکر کرد؛ تفکر لازمه هر اقدام مهمی است.

یادآوری : نقطه ویرگول کاربردی نزدیک به نقطه دارد و نباید آن را با ویرگول معادل دانست،

مثال : فروشنده‌ای که با کم‌فروشی و گران‌فروشی می‌خواهد سرمایه بیندوزد ناموفق است؛ بار کج به

منزل نمی‌رسد.

جلسه سوم	
۵۰ دقیقه	بخوان و بیندیش

بخوان و بیندیش

«تندگویان» نوشته‌ای است از کتاب «زنده عشق»، که به شرح زندگی شهید محمدجواد تندگویان

پرداخته است. این نوشته، در گروه زبان و ادب فارسی، انتخاب، بازنویسی و تنظیم شده است.

این بخش از کتاب در راستای تقویت درک متن دانش‌آموزان طراحی شده است. معلم فرصت

می‌دهد تا دانش‌آموز به روش صامت‌خوانی و به صورت انفرادی، متن را کامل بخواند. آن‌گاه در مورد

محتوای خوانده شده بیندیشد و سپس به سؤالات «درک و دریافت» به صورت فردی پاسخ دهد.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

● املا

املا با هدف آموزش و یادگیری بهتر شکل درست کلمات به اجرا در می‌آید. در کتاب‌های راهنمای معلم، از پایه سوم تا پنجم، روش‌ها و تکنیک‌های املائی جالب و متنوعی مطرح شده است که اکثر دانش‌آموزان با آنها آشنا هستند. معلم می‌تواند انتخاب روش تمرین املا را به گروه‌ها واگذار کند و خود بر این فرایند نظارت داشته باشد.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نگارشی، صفحه ۲

دانش‌آموز قرار است با موضوع «شهید» و با استفاده از کلمات زیر و رعایت علائم نگارشی نقطه‌گذاری یک بند (پاراگراف) بنویسد.

کلمات: عشق – زندگی – حماسه – صداقت – سنگر – سرنوشت‌ساز.

یک نمونه بند توصیفی با استفاده از کلمات فوق با موضوع «شهید»:

شهید با عشق و ایمان، پیمانه زندگی خود را به شهد شهادت گوارا می‌سازد و با صداقت و اخلاص به ندای حق لبیک می‌گوید. در سنگر حماسه و ایثار، زمزمه قنوت شهید زیباترین سرود رشادت و دلدادگی است تا ایران، ایران بماند. نام و یاد بلند شهید از این رو سرنوشت‌ساز است که پاسداشت و دفاع از خاک میهن با آن معنا می‌شود.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۳)

شاعران و نویسندگان، دلپذیرترین، زیباترین، و شکوهمندترین وصف‌ها و تصویرگری‌ها را در سروده‌ها و نوشته‌های خویش آورده‌اند. توصیف میدان‌های رزم، توصیف عناصر طبیعی، توصیف شور عاشقانه و وجد عارفانه و لحظه‌های هجران و وصل و... گواه باریک‌اندیشی و خیال‌پردازی و لطافت طبع شاعران ماست. آموزش توصیف به دانش‌آموزان ذوق هنری آنان را صیقل می‌دهد. توصیفات تخیلی، توصیفات نمادین و توصیفات واقعی از انواع ادبیات توصیفی هستند.

جلسه هفتم	
کارگاه درس پژوهی	۵۰ دقیقه

کارگاه درس پژوهی

در این کارگاه دانش‌آموز باید داستانی انتخاب کند و آن را در گروه بخواند. در انتخاب بهترین داستان نظر بدهد و در ارائه آن به کلاس مشارکت کند. تمام این رخدادهای در گروه علاقه‌مندی دانش‌آموز به مطالعه داستان و انس او با داستان‌های زیباست.

ادبیات داستانی شکلی از روایت است که در همه یا در بخشی از آن به رویدادهایی اشاره می‌شود که واقعی نیستند، یعنی خیالی و ساخته ذهن نویسنده اثرند. در مقابل آن، ادبیات غیرداستانی قرار دارد که عمدتاً به رویدادهای واقعی می‌پردازد نظیر تاریخ‌نگاری، زندگی‌نامه‌نویسی و... انواع ادبیات داستانی، واقع‌گرا (رئالیستی) و غیر واقع‌گرا (غیر رئالیستی). در اینجا به اختصار به عناصر سازنده داستان اشاره می‌شود:

پیرنگ: یا خط داستانی، اغلب به‌عنوان یکی از عناصر بنیادین ادبیات داستانی برشمرده می‌شود. پیرنگ عبارت‌است از ساخت و پرداخت کنش‌های یک داستان. در سطح خرد، پیرنگ مجموعه‌ای‌ست از کنش‌ها و واکنش‌ها، یا محرک‌ها و پاسخ به محرک‌ها. پیرنگ در سطح کلان، آغاز، میانه و پایان دارد. اغلب، آن را با نموداری کمان شکل با خطوط زیگزاگی برای نمایش اوج و فرود کنش داستان ترسیم می‌کنند. در سطح میانه، ساختار پیرنگ متشکل از صحنه و پایان‌بندی، صحنه واحدی از درام است که در آن کنش واقع می‌شود. سپس، نوعی تحول یا گذار از موقعیت فعلی صورت می‌گیرد و در پی آن پایان‌بندی می‌آید: جمع‌بندی و پیامد داستان.

مقدمه‌چینی: مقدمه‌چینی به معنای خلق موقعیت داستانی اولیه است. در این مرحله، صحنه به شیوه‌های گوناگون طراحي می‌شود، شخصیت‌ها معرفی می‌شوند و کشمکش آغاز می‌شود.

پیش‌آگاهی: پیش‌آگاهی، تکنیکی است که نویسنده به کار می‌بندد تا سرنخ‌هایی را در اختیار

خواننده قرار دهد. خواننده با استفاده از این سرنخ‌ها می‌تواند آنچه را که قرار است بعداً در داستان اتفاق بیفتد، پیش‌بینی کند. به عبارت دیگر، نویسنده به نکات ظریفی اشاره می‌کند که از رویدادهای آتی پیرنگ خبر می‌دهند و بعداً در داستان به کار می‌آیند.

نتیجه: با رعایت مراحل کنش صعودی و کنش نزولی، پس از اوج، کشمکش داستان به نتیجه نهایی خود می‌رسد. ممکن است یک تعلیق نهایی وجود داشته باشد که مخاطب را دربارهٔ پایان داستان در تردید بگذارد.

شخصیت: شخصیت‌پردازی را یکی از عناصر بنیادین داستان می‌دانند. «شخصیت» در داستان مشارکت می‌کند و معمولاً انسانی‌ست با هویت و ویژگی‌های گوناگون، که از بطن «داستان» برآمده است. گونه‌های مختلف شخصیت‌های داستانی از این قرارند:

- **شخصیت راوی:** شخصیتی است که مخاطب، داستان را از زاویهٔ دید او تجربه می‌کند. همچنین با او همدردی و از او طرفداری می‌کند. از این رو شخصیت اصلی داستان است.
  - **قهرمان:** شخصیتی است که کنش داستان را پیش می‌برد و انتظار می‌رود به هدف غایی داستان نائل شود. در شیوهٔ داستان‌گویی غربی، قهرمان عموماً شخصیت اصلی داستان است.
  - **ضدقهرمان:** شخصیتی است که در برابر قهرمان قد علم می‌کند.
  - **شخصیت ایستا:** شخصیتی است که در روند داستان دچار تغییر محسوسی نمی‌شود.
  - **شخصیت پویا:** شخصیتی است که در روند داستان دستخوش تغییرات شخصیتی می‌شود.
  - **شخصیت متضاد:** شخصیتی است که از نظر خصوصیات، درست در نقطهٔ مقابل قهرمان قرار دارد و شخصیت و ویژگی‌های قهرمان را آشکار می‌کند.
  - **شخصیت مکمل:** شخصیتی که در داستان نقش دارد اما نقش او چندان عمده نیست.
  - **شخصیت فرعی:** شخصیتی است که نقش کوچکی در داستان دارد.
- معلم‌ان می‌توانند اطلاعات خود را در این زمینه با مطالعهٔ کتب مرتبط، غنا بخشند و آموزش دانش‌آموزان را کامل نمایند.

جلسهٔ هشتم	
۵۰ دقیقه	هنر و سرگرمی و درک متن

● درک متن

در صفحه درک متن از کتاب نگارش که در آخر هر فصل می‌آید، تقویت سواد خوانداری و درک مطلب دانش‌آموزان مد نظر است و موازی با فعالیت‌های درک متن کتاب فارسی که به تولیدات شفاهی زبان می‌پردازد، در کتاب نگارش فرصت تولیدات مکتوب و نوشتاری فراهم گشته است. در این قسمت دانش‌آموز باید با دقت به ضمائر متن و ارجاع آنان به شخصیت‌های متن، پاسخ‌گوی سؤالات باشد.

هنر و سرگرمی

در این بخش، رعایت خط خوش و ممارست در زیبانویسی مورد تأکید است. چنان‌که در مبانی نظری فلسفه تعلیم و تربیت، ساحت تربیت زیبایی شناختی و هنری بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به رشد قوه خیال و پرورش عواطف، احساسات و ذوق زیبایی‌شناختی دانش‌آموزان است (مبانی نظری تحول بنیادین، ص ۳۰۷).

جلسه نهم	
۵۰ دقیقه	املا پایانی

املا پایانی

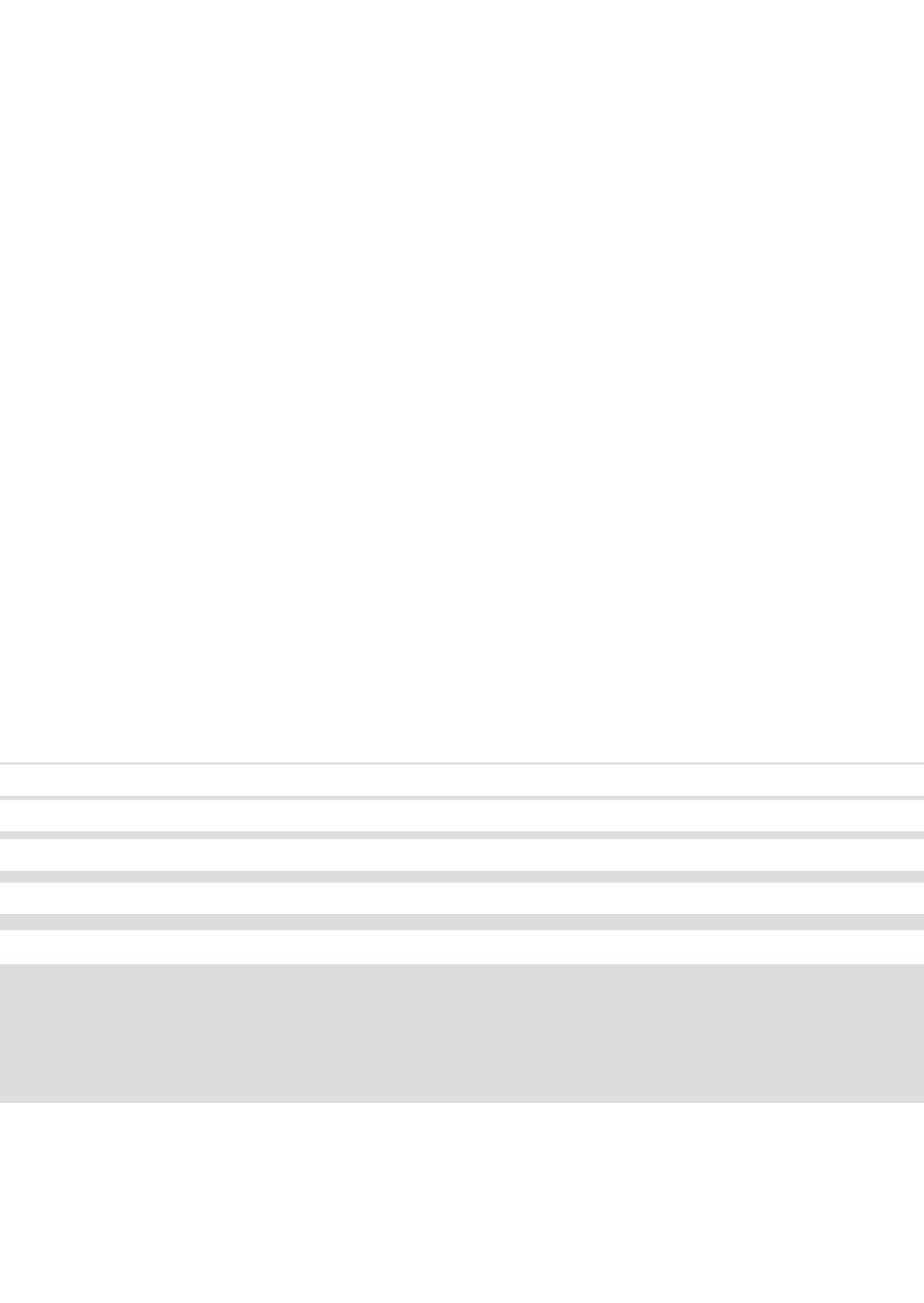
املا پایانی در دو قسمت (املا تقریری و سؤالات املائی)، مانند دروس قبل برگزار می‌گردد. یک نمونه از بخش سؤالات املائی این درس جهت بهره‌گیری معلمان عزیز ارائه می‌گردد.

<p>به نام پروردگار</p> <p>پرسش‌های املایی درس هشتم «دریاقلی»</p> <p>نام و نام خانوادگی: کلاس: تاریخ:</p>	
<p>۱- هر کلمه را در جای خالی مناسب بگذارید. (سرنوشت ساز - جان فشانی - جوانمردی)</p> <p>* گاهی نجات مردم به تصمیم به هنگام و ..... به موقع یک نفر یا جمعی وابسته می‌شود.</p> <p>* دریاقلی، رکاب زن. همه چیز به ..... تو وابسته است.</p> <p>* بی‌شک دریاقلی اگر در آن شب ..... دچار ترس می‌شد چه اتفاقات ناگواری می‌افتاد.</p>	
<p>۲- در هر دسته، دور شکل درست کلمه خط بکشید.</p> <p>(خانواده‌اش، خوانواده‌اش، خانواداش) * (انتقال، انتقال، بگزارند، بگزارند)</p> <p>(کوی ذوالفقاری، کوی ذولفقاری، کوی ذوالفقاری)</p>	
<p>۳- در متن زیر کلمات نادرست را بیابید و زیر آنها خط بکشید و شکل درست کلمه‌ها را به ترتیب داخل کمانک‌های زیر متن بنویسید.</p> <p>مردم و مدافان آبادان، بی‌درنگ به هر وسیله‌ای که ممکن بود در برابر دشمن به کار آید به مقابل با دشمن پرداختند و توانستند در نبردی نابرابر نفوز دشمن را ناکام بگذارند.</p> <p>( ) * ( ) * ( ) * ( ) * ( )</p>	
<p>۴- برای کلماتی که تشدید آنها جا افتاده است، تشدید بگذارید. (تشدید دقیقاً بالای حرف مشدد نوشته شود).</p> <p>اما، ممکن، رکاب، مقدس، خمپاره‌ها، همت، وسعت</p>	
<p>۵- جاهای خالی را با کلمات مناسبی که از درس به یاد دارید، پُر کنید.</p> <p>* دریا قلی به وسعت دریاست نام تو تاریخ در تلفظ نام تو ..... است.</p> <p>* آنها می‌خواستند شهر محاصره شده‌ی آبادان را به ..... کامل خود دریاورند.</p>	
<p>باز خورد:</p>	

جلسه دهم	
۵۰ دقیقه	ارزشیابی کل فصل

ارزشیابی کل فصل

در این فصل، می‌توان روش ارزشیابی شفاهی و استفاده از نمون برگ (کارت) را به کار برد. دانش‌آموز از داخل جعبه، نمون برگ را به صورت تصادفی انتخاب می‌کند، متن سؤال را از روی آن می‌خواند و به آن پاسخ می‌گوید.

فصل چهارم

نام آوران

اهداف

- ۱- آشنایی با مفاخر فرهنگی ایران؛
- ۲- تقویت حس احترام به نامداران کشور؛
- ۳- شناخت برخی از بزرگان و مشاهیر ایران زمین؛
- ۴- تقویت نگاه مثبت به بزرگان، نام آوران و مشاهیر؛
- ۵- آشنایی با خدمات نام آوران ایران اسلامی؛
- ۶- تقویت علاقه مندی به علم اندوزی و ارج نهادن به دانش.

طراحی واحدهای یادگیری فصل چهارم

درس نهم: «رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌رس»

● اهداف آموزشی درس

- آشنایی دانش‌آموزان با زندگی‌نامهٔ دهخدا و چگونگی بهره‌گیری از آن؛
- ایجاد زمینهٔ مناسب برای استفاده از فرهنگ لغت؛
- آشنایی دانش‌آموزان با بزرگ‌ترین و جامع‌ترین فرهنگ‌نامهٔ فارسی (لغت‌نامهٔ دهخدا).
- تقویت روحیهٔ همکاری در فراگیران؛
- آشنایی با نمونه‌هایی برجسته از اشعار باباطاهر؛
- تقویت مهارت در واژه‌سازی با ترکیب‌های جدید.

● آموزش

جلسهٔ اول	
۴۰ دقیقه	آموزش درس
۱۰ دقیقه	درک مطلب

● روش‌های پیشنهادی تدریس

● بحث و گفت و گو

● واحد کار (پروژه)

روش واحد کار

۱- در این روش دانش‌آموزان به صورت گروهی یا فردی به جمع‌آوری اطلاعات راجع به علی‌اکبر دهخدا و کارها و خدماتی که انجام داده است و همچنین در مورد لغت‌نامهٔ دهخدا می‌پردازند.

۲- در مرحلهٔ بعد اطلاعات را دسته‌بندی می‌نمایند.

۳- سپس براساس اطلاعات گردآوری شده گزارشی می‌نویسند و آن را در کلاس عرضه می‌کنند.

درس «رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌رس»، علی‌اکبر دهخدا و چگونگی جمع‌آوری لغت‌نامهٔ دهخدا را به خوبی به فراگیران معرفی می‌کند.

* لغت‌نامهٔ دهخدا یک واژه‌نامهٔ عمومی است. این لغت‌نامه که در حکم دایرةالمعارف است، به

همت استاد علی اکبر دهخدا و به کمک گروهی از متخصصان زبان و ادبیات فارسی گردآوری شده است. این لغت نامه حاوی واژه‌ها، اسامی، مکان‌ها، گیاهان، جانداران و... است و بر اساس حروف الفبا مرتب و چاپ شده است.

در ابتدای کتاب جدولی مربوط به نشانه‌های اختصاری وجود دارد برای نمونه (ص) نشانه صفحه و (ا) نشانه اسم است. پس از نوشتن هر واژه نشانه‌هایی آمده است که هر یک معنا و مفهوم خاص خود را دارد. در لغت نامه دهخدا، حد فاصل میان لغت نامه و دایرةالمعارف مشخص نشده است و از این رو هم در رده دایرةالمعارف و هم فرهنگ‌هاست. حدود نیمی از کتاب، لغات است، با معنی و شاهد، و نیم دیگر آن اعلام تاریخی و جغرافیایی است.

این اثر حاوی کلیه لغات فرهنگ‌های خطی و چاپی فارسی است و در نقل آنها بسیاری از غلط‌های گذشتگان تصحیح شده است و بسیاری از لغات عربی و مواردی از لغات ترکی، مغولی، هندی، فرانسوی، انگلیسی، آلمانی، روسی و دیگر زبان‌های متداول در زبان فارسی نیز در این فرهنگ آمده است. برای صحیح خوانده شدن، لغات در جلوی هر کلمه حروف حرکت دار به کار رفته است که در ابتدای لغت نامه دهخدا معرفی شده‌اند.

لغت نامه بزرگ دهخدا در ۱۶ جلد به چاپ رسیده است.

* دایرةالمعارف

دایرةالمعارف‌ها از نظر سطح به چند دسته ۱- کودکان، ۲- مدارس و ۳- بزرگسالان تقسیم می‌شود. * از میان واژه‌نامه‌های فارسی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

- دایرةالمعارف فارسی زیر نظر غلامحسین مصاحب، در ۳ جلد.
- فرهنگ عمید، تألیف حسن عمید در سه جلد (شامل سه بخش لغات، نام‌ها، امثال و حکم و بیست و هشت هزار لغت).

● برهان قاطع، نوشته محمد حسین بن خلف تبریزی، در سال ۱۰۶۹ ق.، (شامل بیست هزار و دو بیست واژه).

● فرهنگ الفبایی - قیاسی، مهشید مشیری، انتشارات سروش (شامل چهار هزار واژه زبان فارسی معاصر).

- فرهنگ فرس اسدی، اسدی طوسی (کهن ترین فرهنگ لغت فارسی).
- فرهنگ آند راج، اثر محمد پادشاه متخلص به شاد، ۱۳۰۶ ق. در ۶ جلد.

بهره‌گیری از رسانه : در آموزش این درس می‌توان از نرم‌افزار آموزشی دهخدا بهره جست.
* شعر پایانی درس، غزلی از حافظ است که به صورت کامل در ذیل آمده است :

دردِ عشقی کشیده‌ام که می‌پرس	زهرِ هجری چشیده‌ام که می‌پرس
گشته‌ام در جهان و آخر کار	دلبری برگزیده‌ام که می‌پرس
آنچنان در هوای خاک دَرش	می‌رود آب دیده‌ام که می‌پرس
من به گوش خود از زبانش، دوش	سخنانی شنیده‌ام که می‌پرس
سوی من، لب چه می‌گزی که مگوی	لب لعلی گزیده‌ام که می‌پرس
بی تو در کلبه گداییِ خویش	رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌پرس
همچو حافظ، غریب در ره عشق	به مقامی رسیده‌ام که می‌پرس

شعر، حاصل شور درون شاعر است که با نیروی کلمات شکل می‌گیرد و ندای درون شاعر را در فضای شعر، بازتاب می‌دهد.

دهخدا نیز در آخرین لحظات عمر خود به یاد سال‌ها زحمت و رنجی که در راه جمع‌آوری دایرةالمعارف کشیده است، می‌افتد و به تناسب آن این شعر زیبای حافظ را بر زبان می‌راند. دهخدا در این راه رنج‌ها و سختی‌هایی را تحمل کرده است که قابل وصف نیست. وی در طول زندگی فعالیت‌های متعددی داشته است و سرآمد آنها تألیف ارزشمند و جاودانه «لغت‌نامه» است که به حق ستودنی است.

* شایسته است این درس در صورت امکان در کتابخانه تدریس شود تا دانش‌آموزان از نزدیک با قفسه‌بندی، انواع فهرست، روش امانت گرفتن کتاب و... نیز آشنا شوند.

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	واژه‌آموزی
۳۰ دقیقه	بخوان و حفظ کن

واژه‌آموزی

در این بخش به واژه‌هایی اشاره شده است که با افزودن «نامه» درست می‌شوند. در این بخش می‌توان به نمونه‌های بیشتری اشاره نمود.

واژه	نامه	واژه‌نامه
پایان	نامه	پایان‌نامه
واژه	نامه	واژه‌نامه
گذر	نامه	گذرنامه
سفر	نامه	سفرنامه
لغت	نامه	لغت‌نامه

در هنگام انجام دادن این فعالیت ممکن است برای دانش‌آموزان این سؤال مطرح شود که آیا می‌توان نامه را در ابتدای واژه قرار داد و واژه‌ای نو ساخت. پاسخ مثبت است. به چند نمونه از این دست، اشاره می‌شود:

نامه	واژه	واژه جدید
نامه	رسان	نامه‌رسان
نامه	بر	نامه‌بر
نامه	نویس	نامه‌نویس
نامه	نگار	نامه‌نگار

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

فعالیت‌های نگارش

در این بخش تمرین و تکراری بر جمع مکسر کلمات صورت می‌گیرد.

تعریف جمع مکسر: بعضی از کلمه‌ها در زمان جمع بستن نشانهٔ جمع در آخر ندارند، بلکه در شکل مفرد آنها تغییراتی ایجاد می‌شود. البته این‌گونه جمع بستن مخصوص زبان عربی است و به آنها «جمع مکسر» می‌گویند. تعداد فراوانی از این جمع‌های مکسر در زبان فارسی رواج دارند که بر غنای زبان ما افزوده‌اند و اغلب صرفه‌جویی آوایی و خطی نیز ایجاد کرده‌اند، مثال: ملت‌ها ← ملل، طریقه‌ها ← طُرُق.

مانند:

مفرد	جمع
ادب	آداب
تصویر	تصاویر
مدرسه	مدارس
طفل	اطفال

(فاضل، فضلا) (فصل، فصول) (متن، متون) (کتاب، کُتب)

تمرین خواندن (روخوانی)

بهبود و پیشرفت سواد خواندن دانش‌آموزان از وظایف اصلی نظام آموزشی کشور است. ارتقای این مهارت را می‌توان یکی از نتایج و پیامدهای قطعی نظام آموزشی کشورمان دانست. تدریس روزانه باید مبتنی بر متن کتاب یا فعالیت‌های مربوط به خواندن و همراه با تکالیف و تمرین‌های هفته‌ای باشد. در مسئله «خواندن» بین «نگرش مثبت» دانش‌آموزان و «توانایی خواندن» رابطهٔ مستقیم وجود دارد. فراگیری که از نظر «سواد خواندن» در سطح بالاتری قرار می‌گیرند، معمولاً اطرافیان‌شان در مطالعه، نگرش مثبت‌تری دارند و در نتیجه میزان مطالعه اینها بیشتر از سایر فراگیران است.

همان‌گونه که می‌دانیم خواندن انواعی دارد. از انواع رایج آن می‌توان به خواندن خطایی، همخوانی، خواندن اجمالی، سریع‌خوانی، گروه‌خوانی، دقیق‌خوانی، خواندن تجسسی و خواندن التذازی اشاره نمود.

انتخاب نوع خواندن مستقیماً با محتوا و قالب اثر ارتباط دارد. محتوا و قالب درس نهم نیازمند توجه و دقت است. از این رو، در اینجا روش دقیق خوانی پیشنهاد می‌گردد.

در این نوع خواندن، دانش‌آموز متن خواندنی را کاملاً درک می‌کند و آن را به‌طور منظم در حافظه نگه می‌دارد. همچنین به افکار اصلی نویسنده پی می‌برد، ارتباط بین مطالب را درمی‌یابد، خلاصه متن را بیان می‌کند و بالاخره به نتیجه‌گیری آن می‌پردازد.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

● املا

- ۱- توجه بیشتر به وجه آموزشی درس املا، نسبت به وجه آزمون‌ی آن؛
- ۲- انعطاف‌پذیری در انتخاب تمرین‌ها در هر جلسه املا؛
- ۳- توجه به کلمات، به‌عنوان عناصر سازنده جمله‌های زبانی؛
- ۴- ارتباط زنجیروار املاهای گفته شده در جلسه‌های گوناگون.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت نگارشی

فعالیت شماره دو با هدف تقویت نگارش طراحی شده است ولی نگاهی هم به املا دارد. شناخت ترتیب حروف الفبا و تقویت توانایی مرتب کردن واژه‌ها بر اساس ترتیب آنها از اهداف این فعالیت است. از جمله می‌توان از دانش‌آموزان خواست که لغات یک درس را برگه‌نویسی کنند و سپس آنها را به ترتیب الفبا تنظیم و فهرست‌برداری نمایند.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۳)

فعالیت نگارشی

مقایسه و سنجش پدیده‌ها با یکدیگر یکی دیگر از شیوه‌های پرورش ذهن و آمادگی برای نوشتن است. شیوهٔ سنجیدن پدیده‌ها و مقایسهٔ آنها موجب می‌گردد دانش‌آموزان از تفکر یک بُعدی و خطی به سمت تفکر چند بُعدی و همه‌جانبه حرکت کنند، از قضاوت یک‌سویه پرهیزند و در داوری‌هایشان به جوانب مختلف توجه نمایند. این فعالیت به تقویت تخیل آنان نیز کمک می‌کند.

فعالیت سوم: درک و برداشت دانش‌آموزان از مثل «کار نیکو کردن از پر کردن است» فعالیت دیگر این درس است. در این بخش دانش‌آموزان برداشت‌های شخصی خود از مثل را مطرح می‌کنند. ضرب المثل «کار نیکو کردن از پر کردن است»، که در بخش کارگاه نویسندگی آمده کاملاً با مفهوم و محتوای کلی درس در ارتباط است. مفهوم کلی ضرب المثل این است که پیشرفت و موفقیت با تمرین و ممارست حاصل می‌شود و کارهایی آنچنان شگرف از آن بر می‌آید. داستان شیرین و جذاب زیر از آن جمله است:

در «بهرام نامه یا هفت پیکر» خمسهٔ نظامی، آنجا که از داستان بهرام و کنیزک، بحث می‌کند، آمده است:

روزی بهرام گور ساسانی با کنیز خود به شکار رفت و گورخرهای زیادی صید کرد. با آنکه تمام ملازمان به مهارت و استادی بهرام در شکار گورخر آفرین‌ها گفتند ولی از کنیز صدایی برنیامد و در مدح و ثنای شاه ساسانی، سخنی نگفت.

بهرام، مدتی تأمل کرد تا گورخری از دور پیدا شد، آنگاه به کنیز گفت: «میل دارم این گورخر را به هر شکلی که تو بگویی شکار کنم».

کنیز گفت: باید با تیری سر و سُم گورخر را به هم بدوزی. بهرام گور مهره‌ای در کمان نهاد و به دقت رها کرد تا در گوش گورخر جای گرفت. حیوان بیچاره سم پای راستش را برای خاراندن به گوش خود نزدیک کرد تا مهره را از گوش خود خارج کند. کنیزک گفت انسان در هر کاری اگر مداومت و ممارست کند مسلماً ورزیده و کار آزموده خواهد شد؛ زیرا «کار نیکو کردن از پر کردن است».

شاه چون این سخن شنید، خشمگین شد و به سرهنگ فرمان داد تا کنیز را گردن بزنند. کنیز به حال تضرع درآمد و از سرهنگ خواست که در قتلش عجله نکند، چون ممکن است شاهنشاه روزی از کردهٔ خود پشیمان شود و تو را که بی‌تأمل اجرای فرمان کردی مورد خشم قرار دهد. اگر احتیاط کنی و مرا نکشی، قول می‌دهم کاری کنم و تدبیری بیندیشم که بهرام گور نه تنها خشمگین نشود، بلکه تو را بیشتر از پیش مورد تفقد قرار دهد.

سرهنگ پیشنهاد کنیز را پذیرفت و او را در قصری که در خارج از شهر بود، سکونت داد تا پنهانی در زمره خدمتکاران کار کند و هویتش را مکتوم دارد. این قصر سر به فلک کشیده، شصت پله داشت و کنیز از همان روزهای نخست گوساله ای را که تازه از مادر زاییده شده بود بر دوش می گرفت و روزی چند بار به بالای قصر می برد و پایین می آورد. گوساله بر اثر گذشت زمان بزرگ می شد، ولی چون به دوش کشیدن و بالا بردن آن، همه روزه چندین بار، تمرین و تکرار می گردید، لذا رشد تدریجی گوساله تأثیری در دشواری حمل آن نداشت.

کنیز چون موقعیت را مناسب دید به سرهنگ گفت که بهرام گور را به این باغ و قصر شصت پله بیاورد. سرهنگ چنان کرد و روزی که بهرام به شکار گورخر می رفت، برای چند دقیقه استراحت، او را به باغ و قصر زیبایش دعوت کرد و مخصوصاً داستان کنیز و بر دوش کشیدن گاو عظیم الجثه و بالا بردنش را از قصر شصت پله شرح داد تا شاه ساسانی را به تماشای این صحنه ترغیب کند. پس بهرام گور به باغ آمد و کنیز در حالی که روی خود را پوشانده بود، در مقابل بهرام و ملازمانش گاو را بر دوش گرفت و بدون ذره ای احساس خستگی و ملالت خاطر آن را از شصت پله به بالای قصر برد و بازگردانید.

بهرام به روی خود نیاورد و گفت: «می دانم چگونه به این عمل خطیر و شگرف دست یافتی. این گاو را از زمانی که گوساله ای نوزاد بود بر دوش گرفتی به بالای قصر بردی و چون در این کار از تمرین و مداومت دست نکشیدی، رشد گوساله در توانایی تو خللی وارد نساخت و گرنه خود بهتر می دانی که این از قدرت و زورمندی نیست بلکه نتیجه تعلیم و تمرین و مداومت است.»

کنیز که به انتظار چنین استدلالی دقیقه شماری می کرد، بدون تأمل و در لفافه طنز و تعریض، جواب داد: «شهریارا، اگر زن ضعیف الجثه، گاو را بر دوش بگیرد و به بالای قصر شصت پله ای ببرد، اعجاب و شگفتی ندارد و به دلیل تمرین و ممارست است ولی اگر شاهنشاه، سم و گوش گورخری را به هم بدوزد نباید نام تعلیم و ممارست بر آن نهاد؟!»

بهرام گور فوراً دریافت که این همان کنیز است. پس، از آنچه گذشت، عذر خواست و سرهنگ را نیز که در قتل کنیزک شتاب زده عمل نکرده بود، مورد تفقّد و نوازش قرار داد.

از آن تاریخ عبارت «کار نیکو کردن از پر کردن است»، که از واقعه شیرین و جذّاب بهرام گور و کنیز ریشه و مایه گرفته است، به صورت ضرب المثل درآمده و مورد استناد و تمثیل قرار گرفته است.

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املاى پايانى

املاى پايانى

در بخش املا رعایت چند نکته ضروری به نظر می‌رسد :

- متن املا مجموعه‌ای از جملات باشد و از انتخاب کلمه به تنهایی خودداری شود.
- کلمات خارج از متن کتاب‌های درسی از بیست درصد کل کلمات بیشتر نباشد.
- علاوه بر جملات موجود در کتاب، از جملات دیگری هم استفاده شود.
- در هر جلسه از کلماتی که در جلسات قبلی برای دانش‌آموزان مشکل بوده است، نیز استفاده شود تا بتوان درجه پیشرفت شاگردان را اندازه‌گیری کرد.

درس دهم: عطار و جلال الدین محمد

الف) اهداف آموزشی درس

- آشنایی دانش آموزان با داستانی از کودکی مولانا؛
- ایجاد علاقه در فراگیران به علم اندوزی، مطالعه و کتاب خوانی؛
- آشنایی دانش آموزان با مثنوی و آثارش؛
- تقویت روحیه همکاری در فراگیران؛
- تقویت تفکر خلاق و انتقادی؛
- آشنایی با قالب مثنوی و نمونه های آن.

• آموزش

جلسه اول	
۴۰ دقیقه	آموزش درس
۱۰ دقیقه	درک مطلب

• روش های پیشنهادی تدریس

- ۱- ایفای نقش
  - ۲- نمایشی
  - ۳- کارایی گروه
  - ۴- پیش سازمان دهنده
- * بخش نخست این درس را می توان با روش «نمایشی» در کلاس اجرا کرد.
پیشنهاد می شود :

- ۱- به تعداد شخصیت های داستان، چند نفر از دانش آموزان مشخص شوند تا به ایفای نقش بپردازند.
  - ۲- با بهره گیری از امکانات ساده، می توان شخصیت ها را حسی تر و ملموس تر ساخت. مثلاً با استفاده از صورتک ها، عکس ها و ... این کار امکان پذیر است.
- مناسب تر است که هر یک از شخصیت ها بخش مربوط به خود را در داستان حفظ کنند با درس را به صورت نمایشنامه در آورند و سپس آن را اجرا کنند.

درس عطار و جلال‌الدین در این فصل (نام‌آوران) آمده است، زیرا این دوازده مفاخر و مشاهیر ایران‌اند. وقتی که عطار کتاب اسرارنامه را به یک کودک (مولانا) هدیه می‌دهد و او غرق در خواندن کتاب می‌گردد، هدفی والا را به دنبال دارد. به این معنا که به فراگیران می‌آموزد تا از کودکی به اندوختن دانش علاقه نشان دهند.

حکایت درخت علم نیز در ارتباط با مفهوم کلی درس عنوان شده است. دانش‌اندوزی و ارج نهادن به دانش و دانشمندان از آموزه‌های مهم دین است که در کلام پیامبر (ص) و امامان (ع) و به‌طور روشن و بارز در قرآن مجید بارها مطرح گردیده است. طلب علم یک فریضه است. جست‌وجوی علم، هر چند در دورترین نقاط باشد، واجب است. علم را حتی در ژرفای اقیانوس‌ها یا در اوج آسمان‌ها باید یافت، هر چند با رنج، درد و دشواری همراه باشد. ارزش دانش آن‌چنان مهم است که خالق یکتا به قلم و مرکب قسم خورده است: «نون و القلم و مایسظرون»

توصیه می‌شود همکاران ارجمند در تدریس بخش‌های مختلف این درس از سخنان بزرگان در مورد علم بهره‌جویند.

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	دانش‌زبانی
۳۰ دقیقه	حکایت

دانش‌زبانی

دانش‌زبانی این درس به معرفی یکی از قالب‌های شعری می‌پردازد:

- **مثنوی**: قالب شعری است که هر بیت آن قافیه‌ای جداگانه دارد و برای سرودن داستان‌ها و مطالب طولانی مناسب است. نام دیگر مثنوی «دوگانی» است. واژه مثنوی از کلمه «مثنی» به معنی «دوتایی» گرفته شده است.

قالب مثنوی را می‌توان به شکل زیر تصویر کرد :

«مثنوی» از قدیمی‌ترین قالب‌های شعر فارسی و خاصّ زبان فارسی است و در همهٔ ادوار از آن استفاده می‌شده است «کلیله و دمنه» منظوم رودکی و «آفرین‌نامه» ابوشکور بلخی از اولین مثنوی‌های شعر فارسی دری است. فردوسی، نظامی، عطار، سنایی، سعدی، مولوی و جامی از مثنوی‌سرایان بنام گذشته، و پروین اعتصامی و شهریار از مثنوی‌سرایان معاصرند.

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

فعالیت نگارشی

فعالیت شمارهٔ دو به منظور بالا بردن دقت و توجه دانش‌آموزان نسبت به واژه‌های جدید طراحی شده است.

- محمد و پدرش برای یک سفر تولانی صمرقند را ترک کردند. (تولانی – صمرقند)
  - محمد از هر فرستی برای آموختن استفاده می‌کرد. (فرست)
  - عطار نسخه‌ای از کتاب اصرارنامه خود را به محمد هدیه داد. (نسخه‌ای – اسرارنامه)
  - بهاء‌الدین به سفارش عطار مراغب محمد بود؛ چون او آیندهٔ درخشانی داشت. (مراقب)
- شایسته است به منظور پیشگیری از غلط‌آموزی، همکاران گرامی از به کاربردن لغات هم‌آوا (قضا/غذا) در این نوع فعالیت‌ها پرهیز نمایند.

فعالیت شماره ۳ :

همان‌گونه که می‌دانیم مثنوی قالبی است که هر بیت آن قافیه‌ای جداگانه دارد. شاید بهتر باشد در این بخش اشاره‌ای به قافیه داشته باشیم.

- **قافیه** : در پایان ابیات کلماتی قرار می‌گیرند که یک یا چند حرف آخرشان همانند است. به این کلمات در شعر، «قافیه» می‌گویند.

قافیه در تأثیر بخشی و زیبایی شعر نقشی بسزا دارد و از مهم‌ترین تأثیرات آن تکمیل وزن است. یعنی آهنگ برخاسته از وزن را تکمیل می‌کند و در هر بیت مانند نشانه‌ای، پایان یک قسمت و شروع قسمت دیگر را نشان می‌دهد. با توجه به این توضیحات، قالب بخش «ب» مثنوی است.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

تمرین خواندن (روان خوانی)

به منظور درک بهتر شعر و کیفیت بخشی به روان خوانی در این بخش به معنی و مفهوم برخی از ابیات حکایت درخت علم اشاره می‌گردد:

● معنی بیت دوم:

تو به صورت رفته‌ای بی خبر   زان زشاخ معنی‌ای، بی بار و بر
یعنی: ای انسان بی خبر، تو تنها به ظاهر توجه کرده‌ای و از حقیقت آگاه نیستی و از معرفت بویی
نبرده‌ای.

● بیت سوم:

گاه درختش نام شد، گاه آفتاب   گاه بحرش نام شد، گاهی سحاب
علم، گاهی درخت علم، گاهی آفتاب علم و گاهی دریای علم و گاهی ابر علم نام می‌گیرد.
● بیت چهارم:

آن یکی کیش صد هزار آثار خاست   کمترین آثار او عمر بقاست
آن کسی که آثار زیادی از او پدید آمده است (انسان صاحب نعمات و صاحب آثار)، کمترین اثرش
رسیدن به جاودانگی است.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نگارشی

فعالیت شماره یک : این فعالیت را می‌توان نمونه مناسبی برای تقویت درک متن به شمار آورد. این فعالیت می‌تواند سومین سطح درک متن یعنی تلفیق را پوشش دهد. تلفیق در واژه به معنای با هم آوردن، به هم بستن، مرتب کردن، آراستن و برهم نهادن است. منظور از این سطح، کنار هم گذاشتن و برهم نهادن همه اطلاعات متن و نتیجه‌گیری کردن است. ضمناً تولید متن در این بخش همراه با افزودن بخش‌هایی است که انتخاب و کاربردشان بیانگر درک صحیح متن است.

فعالیت شماره دو

برای انجام دادن فعالیت شماره دو می‌توان از روش فهرست خصوصیات بهره جست :

روش فهرست خصوصیات : این روش کمک می‌کند تا به تمام ابعاد و جوانب موضوع توجه کنیم. در حالی که اگر به‌طور عادی بخواهیم به موضوع فکر کنیم، ممکن است بعضی از ابعاد و جوانب موضوع ناخودآگاه حذف شود یا ما از آن غافل بمانیم.

در این روش، فهرستی از صفات و ویژگی‌های مختلف موضوع، مانند شکل، اندازه، رنگ، جنس و کاربرد تهیه می‌شود. سپس بر هر خصوصیت متمرکز می‌شویم و موضوع اول و دوم را با هم مقایسه می‌کنیم.

در این بخش جدول مقایسه کتاب و درخت با بهره‌گیری از روش فهرست خصوصیات به صورت بسیار خلاصه آمده است. می‌توان به ویژگی‌های بیشتری اشاره نمود و جدول را گسترش داد.

مقایسه کتاب و درخت					
اندام‌های درخت	اندام‌های کتاب	انواع درخت	انواع کتاب	فایده‌ها و زیبایی‌های درخت	فایده‌ها و زیبایی‌های کتاب
ریشه	کتاب‌ها هم مانند درخت‌ها از قسمت‌هایی درست شده‌اند. ریشه کتاب‌ها به موضوع آنها	همیشه سبز	محتوای برخی کتاب‌ها مانند خار است و ضررشان بیشتر از	سایه	کتاب‌ها هم بار می‌دهند و ثمره و بار آنها به قدر و قیمت خوانندگانشان می‌افزاید.
تنه	بستگی دارد. برخی از کتاب‌ها بی‌ریشه و بازاری‌پسند و برخی دیگر با اصل و نسب و با ریشه‌اند.	میوه دار	منفعتشان است. برخی کتاب‌ها ارزش مطالعه ندارد.	میوه	کتاب‌ها گاهی خود ماندگار می‌شوند و گاهی موجب ماندگاری و شناخت بیشتر
ساقه	بعضی از کتاب‌ها در ذهن ما شاخ و برگ می‌دهند و مطالب جدید و نو را به ذهن متبادر می‌کنند.	خاردار	گاهی درخت‌ها مانند چتری بر ذهن ما سایه می‌اندازند و موجب آرامش خیال ما می‌گردند.	چوب	یک سرزمین، آیین، رسم و ... می‌گردند.
برگ		چتر دار	آرامش خیال ما می‌گردند.	ماندگاری خاک	
...	...	...	...	...	...

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۳)

فعالیت نگارشی

فعالیت شماره یک: از آنجایی که موضوع کارگاه نویسندگی، تهیه روزنامه دیواری است، روش «نقشه ذهنی» برای تهیه روزنامه دیواری پیشنهاد مناسبی است.

نقشه ذهنی یکی از روش‌های مهم درسی است که دانش‌آموزان از آن استفاده می‌کنند. در این روش پس از رسم یک نمودار، با کلمات یا جملات کلیدی به آن شاخ و برگ می‌دهند. یکی از روش‌های آسان و مشهور نقشه ذهنی قرار دادن یک دایره در مرکز است. موضوع اصلی درس در این دایره مرکزی نوشته می‌شود. در اطراف دایره مرکزی باید دایره‌های دیگر یا اشکال دیگر رسم کرد و کلمه‌ها و جمله‌های کلیدی را در این دایره قرار داد. اگر موضوع ادامه دار باشد، می‌توان در امتداد هر دایره دور دوم، دایره‌های دیگر رسم کرد و کلمات و جملات کلیدی مربوط را در آن قرار داد.

● **نقشه ذهنی**: نقشه ذهنی، نموداری درختی است که برای بیان کردن کلمات، ایده‌ها، فعالیت‌ها یا موارد دیگر مربوط به یک کلیدواژه یا ایده، مورد استفاده قرار می‌گیرد. این نمودار برای تولید، سازماندهی و ساختاردهی ایده‌ها و افکار به کار بسته می‌شود و در حل مسئله، فرایند تصمیم‌گیری و نوشتن می‌تواند مورد استفاده قرار بگیرد. عناصر یک نقشه ذهنی به صورت ادراکی است و مطالب، با توجه به اهمیت آنها، در قالب گروه‌ها، شاخه‌ها و قسمت‌های متفاوت نشان داده می‌شوند.

نقشه ذهنی چگونه شکل می‌گیرد؟ نقشه ذهنی مجموعه‌ای از اشکال هندسی یا نمودار(دیاگرام) برای نمایش کلمات، ایده‌ها، فعالیت‌ها و موارد دیگر است که حول یک نقطه مرکزی یا کلمه کلیدی به طور محوری کشیده می‌شود.

فواید استفاده از نقشه ذهنی:

۱- نقشه ذهنی برای ایجاد، تصویر کردن، ساختاردهی و طبقه‌بندی ایده‌ها در زمینه مطالعه و تحقیق، حل مسئله و تصمیم‌سازی کاربرد دارد.

۲- با استفاده از نقشه ذهنی می‌توان به سرعت، ساختار یک موضوع را شناسایی نمود.

۳- می‌توان ارتباط بین اجزای سازنده موضوع را درک کرد.

۴- با این روش، ارتباط و پیوندها مشخص‌تر می‌شود و دانش‌آموز با فراگیری کلمات و جملات کلیدی می‌تواند مضمون درسی را بهتر و عمیق‌تر درک کند.

۵- نقشه ذهنی با ارائه دادن نمای شعاعی، شکلی و غیر خطی، مغز را به موازات تلاش برای حل مسئله و فعالیت‌های سازمان‌دهی، به سمت بارش فکری هدایت می‌کند.

۶- نقشه‌های ذهنی را می‌توان برای مرور حافظه نیز به کار بست.

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املاي پایانی

در املاي تقریری قرائت صحیح متن باید جدی تلقی شود، زیرا دانش‌آموزان با گوش کردن و شنیدن آن در حقیقت با «تلفظ معیار» آشنا می‌شوند و به این ترتیب زبان گفتار خود را تصحیح می‌کنند. در تلفظ معیار نباید لهجه‌های محلی دخالت داده شود و از عامیانه تلفظ کردن کلمات باید پرهیز شود و چون قرائت متن فارسی رسمی مطرح است از تلفظ به زبان محاوره‌ای هم باید خودداری گردد.

درس یازدهم: شهدا خورشیدند

● اهداف آموزشی

- آشنایی با جایگاه و مقام والای شهدا و نقش آنها در تداوم انقلاب اسلامی؛
- تقویت اهمیت حفظ ارزش‌های انقلاب اسلامی؛
- تقویت توانایی خواندن شعر، با لحن و آهنگ مناسب؛
- آشنایی با نمونه برجسته‌ای از شعر نو؛
- تقویت شناخت آرایه تشبیه در متون نظم و نثر و اثربخشی آن در نگارش.

● آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

● روش‌های تدریس پیشنهادی

- دکلمه خوانی
  - بحث و گفت‌وگو
  - روش تدریس مبتنی بر بیان فکر
- روش تدریس مبتنی بر بیان فکر: این روش دو بُعد اساسی دارد: شناختی و اجتماعی. دانش‌آموزان به صورت انفرادی و گاه به صورت گروهی فکر خود را بیان می‌کنند و می‌کوشند دیگران را هم از آنچه در ذهنشان می‌گذرد آگاه سازند. دانش‌آموزان در این دو بُعد، هم از نظر فکری و هم از لحاظ اجتماعی پرورده می‌شوند.
- برای اینکه معلمان بتوانند از روش بیان فکر بهره‌گیرند، انتظار می‌رود این دو قاعده اساسی را برای مدیریت کلاس درس بپذیرند:
- ۱- برای تحقق این روش، ممکن است کلاس پر سر و صدا شود ولی نتیجه آن می‌تواند فعالیتی سازنده باشد.

۲- اگر به دانش‌آموزان اجازه داده شود که دیدگاه‌های خود را ابراز کنند، قادر خواهند بود بسیاری از سؤال‌ها را پاسخ دهند.

مراحل اجرای روش تدریس مبتنی بر بیان فکر :

۱- **تشخیص مسئله** : در این مرحله به دانش‌آموزان کمک می‌کنیم موضوع قابل فکر کردن را خودشان مشخص کنند، تا نسبت به آن احساس مسئولیت کنند و هریک باور داشته باشند : «موضوعی که پیش رو دارم مربوط به خودم است و کسی آن را از بیرون به من تحمیل نکرده است».

۲- **شیوه حل مسئله** : در این مرحله یادگیرنده را تحریک می‌کنیم این سؤال را با خودش مطرح کند : به چه شکلی می‌توانم مسئله را حل کنم؟ در جلسه‌ای که آنان را برای بیان فکر آماده می‌کنیم می‌توانیم راه حلی را از جانب خودمان ارائه دهیم.

۳- **استفاده از طرح در عمل** : در مرحله حاضر، از دانش‌آموزان می‌خواهیم به این سؤال پاسخ دهند که «آیا از طرح خود استفاده می‌کنم؟» به واقع این سؤال، اگر پاسخی داشته باشد، گونه‌ای بازخورد برای یادگیرنده خواهد بود. دریافت چنین بازخوردی، به اندازه‌ارزشیابی درونی و بیرونی اهمیت دارد. افزون بر این، پرسش و پاسخ‌گویی به این سؤال، گونه‌ای آگاهی‌فرشناختی به بار می‌آورد.

۴- **ارزشیابی از عملکرد** : برای این کار باید برگشت و نگاهی به عقب انداخت. منظور این است که فرایند حل مسئله بازنگری شود و عملیات از نظر کیفی و کمی مورد ارزشیابی قرار گیرد.

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	دانش ادبی
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)

بهره‌گیری از رسانه : در آموزش این درس می‌توان از لوح فشرده فیلم‌های آموزشی با محتوای اهمیت و ارزش شهید و شهادت (مناسب با سن دانش‌آموزان) بهره جست.

دانش ادبی

آرایه تشبیه : تشبیه آرایه‌ای است که چیزی یا کسی را از نظر داشتن صفت یا صفاتی به کسی یا چیزی دیگر که آن صفات را به طور کامل‌تری دارد، مانند کنند. به عبارت دیگر تشبیه ادعای همانندی میان دو کس یا دو چیز است. مثال : علم مانند نور روشنی‌بخش است. مثالی هم از شعر :

رود تیره، چو طوفان خروشید

خروشید	طوفان	چو	رود تیره
وجه شبه	مشبه به	واژه (ادات) تشبیه	مشبه

هر تشبیه چهار رکن دارد که عبارت‌اند از :

(الف) طرف اول تشبیه (مشبّه) : چیزی یا کسی که به چیز یا کس دیگر مانند شده است.

(ب) طرف دوم تشبیه (مشبّه به) : چیزی یا کسی که مشبّه به، به آن مانند شده است.

(پ) وجه شبّه : ویژگی یا صفت مشترک بین دو چیز یا دو کس است.

(ت) واژه (ادات) تشبیه : کلمه‌ای است که رابطه تشبیه را برقرار می‌کند. به عبارت دیگر پل

ارتباطی بین مشبه و مشبه به است و از این قرارند : مانند، چون، چو، همچون و همچو (وقتی معنی مانند دهند)، مثل، به‌سان، به‌کردار و گویی.

باید بدانیم که از چهار رکن تشبیه دو رکن مشبه و مشبه به ارکان اصلی هستند و در تشبیه معمولاً

ذکر می‌شوند ولی ادات تشبیه و وجه شبّه می‌توانند ذکر نشوند و خواننده با تلاش ذهنی خود آنها را

می‌یابد، مانند : وقت طلاست، که در اصل چهار رکن دارد : وقت از نظر قیمت، مانند طلاست. چند

مثال هم از ابیات :

ابر هزار پاره بگیرد ستیغ کوه

مشبه

چون لشکری که رو به سوی دشمن آورد

ادات مشبه به   وجه شبه

کز سبزه و بنفشه و گل‌های رنگ‌رنگ گویی بهشت آمده از آسمان فرود

وجه شبه   ادات   مشبه به

مشبه : زمین در فصل بهار که محذوف است.

بُود رستمش نام و بس سرکش است گه جنگ   چون آب و   چون آتش است

مشبه   ادات/مشبه به   ادات/مشبه به

وجه شبّه : خروشنده‌گی و سوزندگی که حذف شده است.

بدرید کنفش به دندان چو شیر   بر او خیره شد پهلوان دلیر

وجه شبه   ادات/مشبه به   مشبه

فعالیت نگارشی

نکاتی پیرامون یای میانجی: در بحث آموزش زبان فارسی علایم گفتاری زبان فارسی برای تسهیل در امر آموزش در دو گروه زیر دسته بندی می شوند:

۱- **صامت‌ها**: صامت‌ها به آواهایی گفته می شود که بعد از تولید از منبع صوتی به یک مانع برخورد می نمایند و صوت تشکیل شده به نوع مانع بستگی دارد؛ مثلاً برای تولید صامت «ب» هوا و صوت تولید شده به دو لب (مانع) برخورد می نماید.

۲- **مصوت‌ها**: آواهایی هستند که بدون برخورد به مانع تلفظ می شوند و خود بر دو دسته اند:

* مصوت‌های کوتاه «ا، ای، او» (o, e, a =)

* مصوت‌های بلند «آ، آی، آو» (u, i, â =)

بخش (هجا): کوچک ترین جزء شنیدنی زبان را بخش یا هجا می گویند.

* همه هجاها با صامت شروع می شوند.

* در هر هجا فقط یک مصوت وجود دارد.

* مصوت در هجا فقط نشانه دوم است.

* دو مصوت هیچ وقت کنار هم قرار نمی گیرند.

نکته: اگر بنا بر ضرورت در برخی مواقع دو مصوت در کلمه یا عبارتی کنار هم قرار گرفتند برای تلفظ بهتر، بین آن دو مصوت از «صامت میانجی» استفاده می کنیم.

صامت‌های میانجی عبارت‌اند از:

او آ (â) (u)	ای آ (â) (i)	آ آ (â) (â)	ای (i) (e)	آ (â) (e)	ای (e) (e)	دو مصوت
و (v)	ج (g)	ی (y)	گ (g)	ک (k)	ی (y)	صامت میانجی
آهو + آن آهوان	سبزی + آت سبزیجات	دانا + آن دانایان	بنده + ای بندگی	پله + آن پلکان	نامه + من نامه من	مثال

یادآوری: شکل مکتوب «و» در آهوان و امثال آن نشانه «و = u» و «او = v» هر دوست (یک حرف با دو نقش).

فعالیت شماره ۳

تشبیه: یعنی مانند کردن چیزی به چیز دیگری که صفت یا صفات مشترکی با هم داشته باشند.

در مصراع‌هایی مانند:

«شهید چون شقایق، سرخ است».

و همچنین «شهید، داستانی است پر از حادثه و زیبایی»، شهید یک بار به شقایق و بار دیگر به

داستان تشبیه شده است.

در نمونه اول سرخی رنگ و در نمونه دیگر دارا بودن حوادث و زیبایی‌ها عامل شباهت در نظر

گرفته شده است.

به نمونه‌های دیگری از تشبیه می‌توان در این درس اشاره نمود:

شهید به نمره بیست، به چراغ و به خورشید تشبیه شده است.

فعالیت نگارشی

این فعالیت به منظور تقویت تفکر خلاق و انتقادی دانش‌آموزان طراحی شده است و بر درک

شخصی دانش‌آموزان تأکید دارد. می‌توان آن را موضوعی برای نوشتن انتخاب کرد.

یکی از روش‌های نویسندگی تعیین موضوعی از پیش تعیین شده است، موضوعی که خود گاهی به

مثابه یک داستانک (داستان کوتاه کوتاه) است.

در مثل «تونیکی می‌کن و در دجله انداز»، طرح داستان و شخصیت‌های آن مشخص‌اند. تنها باید

حادثه‌ای برای آن خلق نمود.

تونیکی می‌کن و در دجله انداز   که ایزد در بیابانت دهد باز

این مثل خود ریشه‌ای دارد که به شرح زیر است:

می‌گویند متوکل، خلیفه عباسی مردی ظالم و ستمگر بود. او غلامی به نام فتح داشت. او دستور

داده بود تمام علوم و فنون آن زمان (سوارکاری، تیراندازی و...) را به وی بیاموزند. یک روز

هنگامی که فتح در رود دجله شنا می‌کرد، امواج بزرگی برخاست و او را در کام خود فرو برد. غواصان و

شناگران همه جا به دنبال او گشتند اما اثری از او نیافتند. خلیفه از خبر غرق شدن فتح ناراحت و غمگین

شد. او برای یافتن غلام، جایزه بزرگی تعیین کرد. پس از مدتی خبر رسید که فتح را یافته‌اند و یابنده

او مرد گمنامی بود. وقتی فتح به دربار آمد، خلیفه خوشحال شد و از او چگونگی واقعه را جویا شد.

فتح گفت: هنگامی که امواج مرا به زیر آب برد تا چندی در زیر آب بودم و از سویی به سویی رانده می‌شدم. با آشنایی مختصری که با فن شنا داشتم، خود را روی آب نگاه داشتم. ناگهان موج بلندی مرا به ساحل پرت کرد. وقتی چشم باز کردم خود را در حفره‌ای در دیوارهٔ دجله دیدم. از اینکه از مرگ نجات یافته‌ام خدا را شکر کردم. اما گرسنه و نگران چشم به امواج دوخته بودم که ناگهان دیدم قرصی نان که بر روی طبقی نهاده شده بود به سوی من می‌آید. نان را برداشتم و رفع گرسنگی کردم و تا هفت شبانه‌روز هر روز یک قرص نان بر روی طبقی به سوی من می‌آمد و من آن را می‌خوردم.

روز هفتم بود که دیدم ماهیگیری به آن منطقه آمد و مرا با تور ماهیگیری خود بالا کشید و من از دیوارهٔ دجله نجات یافته‌ام. اما باید بگویم بر روی قرص‌های نانی که بر روی طبق می‌آمد، عبارت «محمد بن حسین اسکاف» دیده می‌شد. بهتر است ببینیم او کیست و قصدش از این کار چه بود؟

متوکل دستور داد به دنبال محمد اسکاف بگردند. سرانجام او را یافتند اما او از آمدن به دربار خلیفه خودداری کرد و گفت مرا با دربار خلیفه کاری نیست.

متوکل از آزادی او تعجب کرد و برای شناختن این مرد عجیب، خود به خانه او رفت و جریان نان را از او پرسید. محمد اسکاف گفت: زندگی من چنان است که هر روز مقداری نان برای اطعام نیازمندان کنار می‌گذارم، اما چند روزی بود که کسی برای بردن نان‌ها نمی‌آمد. چون در هر حال این مقدار نان برای من حکم صدقه و خیرات داشت، آنها را بر روی طبقی برود می‌انداختم که لااقل ماهیان دجله از آن استفاده کنند. متوکل محمد اسکاف را مورد تفقد و مهربانی خود قرار داد و او را از مال دنیا بی‌نیاز کرد.

جلسهٔ سوم	
۵۰ دقیقه	بخوان و ببیندیش

بخوان و ببیندیش

عنوان بخوان و ببیندیش این درس «بوعلی و بهمنیار» است. موضوع آن مربوط به زندگی ابوعلی سینا و شاگردش بهمنیار است. ابوعلی سینا پزشک و فیلسوف مشهور ایرانی در قرن پنجم ق. است و از معروف‌ترین آثار او می‌توان به کتاب شفا اشاره کرد. ابوالحسن بهمنیار نیز از شاگردان توانای ابوعلی سینا بوده است. وی در میان شاگردان بوعلی به تیز هوشی، ضرب‌المثل بود و سؤال‌های وی از استادش بسیار عمیق، خردمندانه و دقیق بوده است.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

● املا

معمولاً در آغاز یا پایان املائی تقریری، متن کامل به صورت معیار و استاندارد خوانده می‌شود، اما به هنگام اقدام دانش‌آموز به نوشتن جملات با فاصله مناسب قرائت می‌شود. تقطیع نابجای یک جمله و فاصله‌های زیاد بین متن تقریری موجب می‌شود که زبان گفتار دانش‌آموزان آسیب ببیند؛ ضمن اینکه حافظه و ذهن پویای او را در چنین سال‌هایی پخته خوار و تنبل بار می‌آورد و اثر تخریبی دارد.

روان خوانی

لحن روایی: مناسب‌ترین لحن برای قرائت املائی این درس (داستان «بوعلی و بهمنیار») لحن روایی یا داستانی است. این لحن، که همهٔ حکایت‌ها، قصه‌ها و داستان‌های دیگر را دربرمی‌گیرد، آرام به پیش می‌رود و به تناسب موضوع ممکن است لحن‌های دیگری را بپذیرد.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نگارشی

در فعالیت‌های این بخش دانش‌آموزان باید داستان ناتمامی را به سرانجام برسانند. در نگارش داستان‌های ناتمام دانش‌آموزان باید از دنیای خود فراتر روند و به جهان بیرون توجه کنند و حوادث و اتفاق‌ها را تحلیل کنند.

در داستان نویسی گفته می‌شود که هیچ تفنگی بیهوده به دیوار آویخته نمی‌شود. بنابراین دانش‌آموزان برای ادامه و تکمیل داستان از سرنخ‌های موجود در بخش ابتدایی داستان کمک بگیرند.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۳)

فعالیت نگارشی

یکی از انواع نوشته گزارش است. گزارش نیز انواعی دارد. هدف از نوشتن گزارش غالباً انتقال اطلاعات یا اخباری به خواننده است، خواننده‌ای که از آنها بی‌خبر است یا اطلاع کاملی از آنها ندارد. از انواع گزارش می‌توان به گزارش خبری، گزارش توصیفی و مصاحبه اشاره کرد. گزارش آنچه در مدرسه دیده‌اید یک گزارش توصیفی به شمار می‌رود.

فعالیت سوم این بخش به منظور تقویت تفکر خلاق و انتقادی دانش‌آموزان طراحی شده است و بر درک شخصی دانش‌آموزان تأکید دارد، اما می‌توان از آن به‌عنوان موضوعی برای نوشتن بهره‌جست.

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	هنر و سرگرمی و درک متن

درک متن: هدف اصلی این فعالیت بررسی میزان درک مطلب از طریق خواندن متن‌هایی است که جملات آنها توسط حروف ربط به هم ربط داده شده‌اند.

برای تمرین بیشتر می‌توان از روش‌های زیر بهره‌جست:

- نوشته‌هایی با حروف ربط نامناسب در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد. دانش‌آموزان ابتدا به تصحیح حروف ربط می‌پردازند و سپس به سؤالات درک متن پاسخ می‌دهند.
- سه ستون در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد. ستون اول شامل دو جمله است. ستون دوم شامل حروف ربط است و ستون سوم سؤالات درک متن.

دانش‌آموزان در مرحله نخست باید از بین حروف ربط، حرف ربط مناسبی انتخاب کنند و جمله مرکبی بسازند. در مرحله بعد، سؤال درک متنی متناسب با جمله مرکب را از ستون سوم انتخاب کنند.

جلسه هشتم	
۵۰ دقیقه	کارگاه درس پژوهی

● **فعالیت اول:** برای انجام دادن این فعالیت می‌توان از روش واحد کار بهره جست. «واحد کار» فعالیت یادگیری طبیعی است و با جست‌وجو و حل مسئله انفرادی صورت می‌گیرد. ایده‌آل آن است که دانش‌آموزان خودشان به طرح‌ریزی، اجرا و ارزشیابی واحد کار اقدام کنند. در دوره ابتدایی الزامی است که معلم واحد کار را انتخاب و دانش‌آموزان را در جریان کار قرار دهد. مهم‌ترین نقش معلم در اجرای روش تدریس حاضر، همراهی و هدایت دانش‌آموزان برای دستیابی به هدف و ارزشیابی کار خودشان است. به همین منظور ابتدا در کلاس درس به شیوه بارش فکری چند شخصیت برجسته از دیدگاه‌های مختلف توسط دانش‌آموزان پیشنهاد می‌گردد. سپس معلم با یک سازماندهی منظم پژوهش پیرامون یکی از شخصیت‌های ماندگار را به هر یک از دانش‌آموزان، محول می‌کند.

● **فعالیت دوم:** فعالیت شماره دو این بخش شایسته است در صورت امکان در کتابخانه مدرسه اجرا شود.

● فعالیت سوم

قالب‌های شعر فارسی: منظور از قالب یک شعر، شکل قرار گرفتن مصراع‌ها و نظام قافیه‌آرایی آن است. شعر در تعریف می‌گنجد و نه در قالب، ولی شاعران و مخاطبان آنها، به مرور زمان به تفاهم‌هایی رسیده‌اند و شکل‌هایی خاص را در مصراع‌بندی و قافیه‌آرایی شعر به رسمیت شناخته‌اند. به این ترتیب در طول تاریخ، چندین قالب پدید آمد و شاعران قدیم از محدوده این قالب‌ها خارج نشدند. تنها در قرن اخیر، یک تحوّل جهش‌وار داشته‌ایم که اصول حاکم بر قالب‌های شعر را تا حدّ زیادی دستخوش تغییر کرده است.

۱- قالب‌های کهن: شعر در قالب‌های کهن، دارای تعدادی مصراع هم‌وزن است. موسیقی کناری نیز در آن همواره وجود دارد و تابع نظم خاصی است. از معروف‌ترین قالب‌های کهن می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

قصیده، مثنوی، غزل، قطعه، ترجیع‌بند، ترکیب‌بند، مسمط، مستزاد، رباعی، دوبیتی، چهارپاره

۲- قالب‌های نوین: در این‌گونه شعرها، شاعر مقید نیست در مصراع‌ها وزن یکسانی رعایت کند. در چیدن مصراع‌های هم‌قافیه نیز نظام ثابتی را رعایت نمی‌کند. طول مصراع، تابع طول جمله شاعر است و قافیه نیز هرگاه شاعر لازم بداند ظاهر می‌شود. در اینجا آزادی عمل بیشتر است و البته از موسیقی شعر کهن بی‌بهره است.

اکنون به شرح و توضیح قالب غزل می‌پردازیم :

غزل : «غزل» در لغت به معنی «حدیث عاشقی» است. در قرن ششم که قصیده در حال زوال بود «غزل» پا گرفت و در قرن هفتم رسماً قصیده را عقب راند و به اوج رسید.

در قصیده موضوع اصلی آن است که در آخر آن «مدح» کسی گفته شود و در واقع مقصود اصلی «ممدوح» است. اما در غزل «معشوق» مهم است و شاعر در آخر غزل اسم خود را می‌آورد و با معشوق سخن می‌گوید و راز و نیاز می‌کند. این «معشوق» گاهی زمینی است اما پست و بازاری نیست و گاهی آسمانی است و عرفانی. غزل معمولاً بین ۵ تا ۱۰ بیت دارد و دو مصراع اولین بیت و مصراع دوم بقیه ابیات «هم قافیه» اند.

غزل را می‌توان به شکل زیر تصویر کرد :

الف	الف .....
الف	ب .....
الف	ج .....

موضوعات اصلی غزل بیان احساسات و ذکر معشوق و شکایت از بخت و روزگار است. البته موضوع غزل به این موضوعات محدود نمی‌شود و در ادب فارسی به غزل‌هایی بر می‌خوریم که شامل مطالب اخلاقی و حکیمانه‌اند.

غزل سرایان بلند آوازه : از جمله غزل‌سرایان بلندآوازه می‌توان سعدی، مولوی، حافظ، عراقی، و خواجوی کرمانی را نام برد.
نمونه‌ای از غزل سعدی :

که هنوز من نبودم، که تو در دلم نشستی	همه عمر بر ندارم، سر از این خُمار مستی
دگران روند و آیند و تو همچنان که هستی	تو نه مثل آفتابی، که حضور و غیبت افتد
تو چو روی باز کردی، در ماجرا بیستی	چه حکایت از فراق، که نداشتیم؟ ولیکن
به وصال، مرهمی ده، چو به انتظار خستی	دل دردمند ما را، که اسیر توست یارا
نه طریق توست سعدی، کم خویش گیرورستی	گله از فراق یاران و جفای روزگاران

نمونه ای از غزل حافظ :

ای پادشه خوبان، داد از غم تنهایی
 دایم گل این بستان، شاداب نمی ماند
 دیشب گله زلفش، با باد همی کردم
 صد باد صبا اینجا با سلسله می رقصند
 مشتاقی و مهجوری دور از تو چنانم کرد
 یارب به که شاید گفت این نکته که در عالم
 ساقی چمن گل را بی روی تورنگی نیست
 ای درد توام درمان، در بستر ناکامی
 در دایره قسمت، ما نقطه تسلیمیم
 فکر خود و رای خود، در عالم رندی نیست

دل بی تو به جان آمد، وقت است که بازآیی
 درباب ضعیفان را در وقت توانایی
 گفتا غلطی بگذر، زین فکرت سودایی
 این است حریف ای دل، تا باد نیمایی
 کز دست بخواهد شد، پایاب شکیبایی
 رخساره به کس ننمود آن شاهد هرجایی
 شمشاد خرامان کن تا باغ بیارایی
 و ای یاد توام مونس در گوشه تنهایی
 لطف آنچه تو اندیشی، حکم آنچه تو فرمایی
 کفر است در این مذهب، خودبینی و خودرایی

جلسه نهم	
۵۰ دقیقه	املاي پایانی

- با توجه به اهمیت املاي پایانی می توان با انجام دادن فعالیت های ویژه های مهم درس را یادآوری نمود. یکی از این فعالیت ها استفاده از روش چند حسی است.
- روش چند حسی:** در این روش چند حس بینایی، شنوایی و لامسه دانش آموز را در یادگیری املاي کلمه کمک می کنند. این روش بیشتر قبل از املا و به منظور تمرین کلمات مشکل درس به کار گرفته می شود.
- ✓ ده واژه روی تابلو نوشته می شود. معلم از دانش آموزان می خواهد که با دقت به کلمه های روی تابلو نگاه کنند. (این کلمات از متنی که قرار است از آن املا گفته شود انتخاب می شود).
- ✓ دانش آموزان کلمات را می خوانند و در هوا به صورت ذهنی می نویسند.

- ✓ سپس دانش‌آموزان آن کلمات را در جمله‌ای مناسب به کار می‌برند (تثبیت و تعمیق یادگیری).
- ✓ معلم کلمات را از روی تابلو پاک می‌کند و به دانش‌آموزان فرصت می‌دهد تا کلمات را بدون خطا از روی حافظه بنویسند.
- ✓ معلم کلمات را روی تابلو می‌نویسد تا دانش‌آموزان آنها را با املاي خود مطابقت دهند و به درستی یا نادرستی نوشته خود پی ببرند.
- ✓ پس از این فعالیت، متن املا توسط معلم در کلاس قرائت می‌شود.

فصل پنجم

راه زندگی

اهداف

- ۱- تقویت نگاه مثبت به مشورت در کارها؛
- ۲- تقویت توانایی درک تأثیر مشورت در زندگی نوجوان؛
- ۳- آشنایی با راه و رسم و سبک درست زندگی؛
- ۴- تقویت اعتماد به نفس، ابتکار و خلاقیت دانش آموزان در تولید محتوا؛
- ۵- تقویت مهارت نویسندگی در دانش آموزان؛
- ۶- آشنایی بیشتر با فرهنگ، ادبیات و زبان هر منطقه.

طراحی واحدهای یادگیری فصل پنجم

درس دوازدهم: دوستی — مشاوره

● اهداف آموزشی درس

- آشنایی با نمونه‌هایی فاخر از تر کهن؛
- تقویت علاقه‌مندی به سنت مشورت در امور؛
- گسترش دامنه اطلاعات، پیرامون دوست و دوست‌یابی؛
- شناخت اهمیت دوستی و دوست‌یابی؛
- شناخت ترکیب‌های نو در واژه آموزشی؛
- تقویت مهارت‌های زندگی.

● آموزش

جلسهٔ اول	
۴۰ دقیقه	آموزش درس
۱۰ دقیقه	درک مطلب

● روش‌های پیشنهادی

روش تدریس اعضای گروه: در روش تدریس اعضای گروه، لازم است به این نکته‌ها توجه کنیم: الف) متنی که تدریس می‌شود، قابل تقسیم به بخش‌های مستقل باشد و بخش‌های آن از نظر حجم و دشواری تقریباً با یکدیگر برابر باشند.

ب) بخش‌های مستقل هر درس، تعداد اعضای گروه را مشخص می‌کند.

پ) هر یک از شرکت‌کنندگان، بخش‌های متفاوتی از متن یک درس را مطالعه می‌کند و همان بخش مورد مطالعه را به دیگر اعضای گروه آموزش می‌دهند.

ت) در این روش هر یک از اعضا، هم به عنوان معلم و هم به عنوان شاگرد، عمل می‌کند.

در کتاب فارسی ششم دبستان، درس‌هایی مانند معرفت آفریدگار، دوستی و مشاوره و بخوان و

حفظ کن «باران» را می‌توان با این روش آموزش داد.

درس‌های «معرفت کردگار» و «دوستی و مشاوره» از دو بخش تشکیل شده‌اند. این گروه‌های دوفرهه شکل می‌یابند. اما بخوان و حفظ کن «باران» از چهار بخش مساوی شکل گرفته است که برای تدریس آن، گروه‌های چهار نفره را باید تشکیل داد و هر بخش از آن را به یکی از دانش‌آموزان سپرد تا در مدت زمان تعیین شده آن را مطالعه کند و به دیگر اعضای گروه آموزش دهد.

از ویژگی‌های این روش می‌توان به این نکته اشاره داشت که مجموعه دانش‌آموزانی که آموزش بخش اول شعر را بر عهده دارند، گروه اولیه را ترک می‌کنند و با دیگر دانش‌آموزانی که در گروه‌های دیگر مسئول تدریس همین بخش‌اند، گروه‌های چهار نفره جدیدی را تشکیل می‌دهند که گروه ثانویه نام دارد. این دانش‌آموزان پس از بحث و بررسی و تحلیل متن مورد مطالعه، به گروه اولیه خود باز می‌گردند و به دیگر اعضای گروه آموزش می‌دهند. دانش‌آموزانی که مسئول آموزش بخش‌های دوم، سوم و چهارم این درس‌اند، نیز به همین شیوه عمل می‌کنند. در گروه‌های دو نفره نیز به همین گونه رفتار می‌شود. به این معنی که دانش‌آموزانی که مسئول آموزش بخش اول‌اند به گروه‌های ثانویه (سه یا چهار نفره) می‌پیوندند و پس از بحث و بررسی و تحلیل متن به گروه اولیه خود باز می‌گردند و آموزش را پی می‌گیرند.

در اینجا درس «دوستی و مشاوره» را با روش تدریس اعضای گروه از نظر می‌گذرانیم.

گام‌های این روش به شرح زیر پیموده می‌شود:

گام اول: دانش‌آموزان را گروه‌بندی می‌کنیم. قوانین کارگروهی مانند یادداشت برداری، بحث و گفت‌وگوی آهسته و زمان بندی هر مرحله را تعیین می‌کنیم. هر یک از بخش‌های درس را جهت مطالعه فردی به فراگیران می‌سپاریم.

گام دوم: پس از به پایان رسیدن زمان مطالعه فردی، دانش‌آموزان را هدایت می‌کنیم تا در گروه‌های جدید (ثانویه) قرار گیرند و با همفکری یکدیگر، بخش مشترک مورد مطالعه خود را بررسی و واکاوی کنند. پس از اتمام این بخش از فرایند تدریس، آنان را به گروه‌های اولیه خود باز می‌گردانیم و دانش‌آموزان کار تدریس در گروه را در زمان تعیین شده برای اعضای گروه خود پی می‌گیرند.

گام سوم: در این بخش راهنمای آموزش سؤال‌هایی از نوع «کوتاه پاسخ» ارائه می‌دهد که معمولاً مبتنی بر موارد زیر است:

الف) درک کلی پیام درس؛ ب) درک و دریافت جمله‌ها؛ پ) معنی ترکیب‌ها و واژه‌ها و ....

برای نمونه پرسش‌هایی را برای آزمون این درس پیشنهاد می‌کنیم:

۱- در جمله «در هر نیک و بد، به ایشان مشفق باشد.» واژه «مشفق» به چه معنی است؟

۲- جمله صحیح را با «ص» و جمله غلط را با «غ» مشخص کنید.

الف) همفکری با دیگران، نشانه قدرت اندیشه است. الف) ص ب) غ

ب) دوست جدید از دوست قدیمی بهتر است. الف) ص ب) غ

۳- گزینه صحیح را انتخاب کنید.

مفهوم جمله «مردمان تا زنده اند از دوستان ناگزیرند.» در کدام گزینه آمده است؟

الف) مردم دوستان خوبی هستند. ب) انسان‌ها به دوست نیاز دارند.

ج) دوستان خوب همیشه زنده اند. د) دوستان ناگزیرند زنده باشند.

۴- جای خالی جمله‌ها را با واژه‌های مناسب کامل کنید.

الف) چون دوست نو گیری، پشت بر دوستان ..... مکن.

ب) مشورت نکردن در کارها، ..... باشد.

۵- مفهوم جمله‌های زیر را بنویسید.

الف) برادر نیز، دوست به : .....

ب) تدبیر با جهان دیدگان باید کرد : .....

آزمون با تعیین زمان مناسب به شکل انفرادی و پس از آن به صورت گروهی برگزار می‌شود. باید توجه داشت که سؤال‌ها در آزمون فردی و گروهی تفاوتی نخواهند داشت. این بدان معنی است که پس از ارائه کلید سؤال‌ها به دانش‌آموزان، محاسبه و معدل‌گیری از نمرات فردی و گروهی و تأثیر فعالیت‌های گروهی مشخص می‌شود.

گام چهارم : در این مرحله راهنمای آموزش نمرات فردی و گروهی دانش‌آموزان را بررسی می‌کند و به کمک سرگروه‌ها، مشکلات و نارسایی‌های احتمالی را برطرف می‌سازد.

گام پنجم : در این مرحله راهنمای تدریس، یک نفر از هر گروه را به شکل تصادفی یا گزینشی انتخاب می‌کند تا بخش مورد مطالعه خود را برای تمامی دانش‌آموزان تدریس کند. رهبری و هدایت بحث گروهی و بیان توضیحات تکمیلی بر عهده مدیر آموزش است.

نکات مهم درس

– گزیدن دوست خوب و نیز « مشورت در کارها» از جمله آداب زندگی به شمار می‌رود. از این رو درس « دوستی » آغازگر مناسبی برای شروع فصل « آداب زندگی » است.

– پیام کلی درس : اهمیت دوست و دوست‌یابی و فواید مشورت کردن.

اصطلاحات و عبارات

— با مردمانی که با تو راه دوستی روند و نیم دوست باشند نیکویی و سازگاری کن :
با افرادی که با تو دوست اند، هر چند که دوستی شان کامل و تمام نباشد به خوبی و نیکویی رفتار کن.
نیم دوست : کسی که در دوستی کامل نیست.

— مشاورت کردن در کارها از قوی رأیی مردم باشد و از تمامی عقلی و پیش بینی :
مشورت در کارها و هم فکری با دیگران نشانه استواری اندیشه و خردمندی و آینده نگری انسان است.

قوی رأی : آنکه دارای اندیشه‌ای نیرومند است.

تمام عقل : کسی که عقل کامل دارد.

پیش بینی : در اینجا به معنی آینده نگری است.

● یکی را خاطر تیزتر باشد و در کارها زودتر تواند دید و یکی کند فهم باشد :
برخی از افراد در کارها تیز بین و نکته سنج هستند و برخی کند ذهن و دیرباب اند و پیوسته از دیگران عقب ترند.

تدبیر ده تنه چون زور ده مرده باشد :

اگر مردی از مشورت ده نفر بهره گیرد به اندازه ده مرد زورمند است.

در این عبارت تدبیر ده تنه به زور ده مرده، مانند شده است.

● منظور از عبارت «مرد اگر بی برادر باشد به که بی دوست» چیست ؟

● ارزش دوست خیلی والاتر از برادر تنی است و دوست واقعی بسیار ارزش دارد.

● در دستور زبان فارسی کهن هرگاه حرف (که) پس از صفت تفضیلی (به = بهتر) بیاید به معنای حرف اضافه (از) به کار می رود.

● بنابراین (به که) یعنی بهتر از.

* مفعول : به کسی یا چیزی گفته می شود که کار بروی آن واقع می شود. به عبارت دیگر، مفعول پذیرنده کار است. مثال : دانش آموزان غزل را به صورت گروهی خواندند. مثال دیگر :

● نباید سخن دیگری را به سخن خود قطع کند.

● مفعول در جواب «چه کسی را» و «چه چیزی را» می آید.

● نشانه مفعول : معمولاً بعد از مفعول حرف «را» می آید، مانند :

دهان را فراخ باز نکند «دهان» مفعول، «را» نشانه مفعول. مثال دیگر :

دست و جامه را **آلوده** نکند («دست و جامه»: مفعول، «را»: نشانه مفعول)
* فعل : فعل بر انجام دادن کار یا داشتن حالت یا روی دادن امری دلالت می‌کند.
 فعل دارای سه زمان است: گذشته، حال، آینده (گفتم، می‌گویم، خواهم گفت).
 مانند: چیزی را که از غیر او پرسند **جواب** **نگوید** (پرسند و نگویند: فعل).

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	واژه آموزی
۳۰ دقیقه	بخوان و حفظ کن

واژه آموزی

ماضی استمراری علاوه بر شکل امروزی (می‌روم و ...)، در گذشته به صورت‌های گوناگونی به کار می‌رفته است:

همی رفت	: «همی» به جای «می»:
همی برفتم	: «همی» و «ب» در اول:
تو رسیدی همی	: «همی» در آخر:
همی رسیدمی	: «همی» در اول، «ی» در آخر:
یافتمی	: «ی» در آخر، به جای «می»:

بخوان و حفظ کن

نکاتی پیرامون شعر شیر خدا: قالب این شعر مثنوی است و توسط استاد شهریار در مدح حضرت علی (ع) سروده شده است.

شهریار که بود؟: سید محمد حسین بهجت تبریزی متخلص به «شهریار» در سال ۱۲۸۵ در تبریز به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی را با خواندن گلستان نزد پدرش شروع کرد. از دوران کودکی به سخن خواجه حافظ شیرازی دل باخت و اکثر اوقات خود را به مطالعه دیوان حافظ می‌گذراند. موهبت خدادادی شعر، طبع لطیف، دل حساس و روح پرشور شهریار روز به روز او را به سرودن اشعاری پر سوزتر برمی‌انگیخت و پس از سالیان متمادی گل‌های طبع او به گلستانی در ادبیات معاصر تبدیل گشت. در سال ۱۳۰۸ مجموعه‌ای از سروده‌هایش را چاپ و منتشر کرد.

مهم‌ترین اثر شهریار منظومه حیدربابایه سلام (سلام به حیدربابا) است که از شاهکارهای ادبیات ترکی آذربایجانی به‌شمار می‌رود و شاعر در آن از اصالت و زیبایی‌های روستای یاد کرده است. شهریار در سرودن انواع گونه‌های شعر فارسی، مانند قصیده، مثنوی، غزل، قطعه، رباعی و نیز شعر نیمایی تبحر داشته است. از جمله غزل‌های معروف او می‌توان به «علی ای همای رحمت» و «آمدی جانم به قربانت» اشاره کرد. شهریار نسبت به علی بن ابیطالب (ع) ارادتی ویژه داشت. از آثار شهریار می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

● گزیده غزلیات

● منظومه حیدر بابا

● گزیده اشعار ترکی

وی سرانجام پس از هشتاد و سه سال زندگی شاعرانه پربار در ۲۷ شهریور ماه ۱۳۶۷ هجری شمسی درگذشت و بنابر وصیت خود در مقبره الشعراى تبریز به خاک سپرده شد. در ایران روز درگذشت این شاعر معاصر را «روز شعر و ادب فارسی» نام‌گذاری کرده‌اند.

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

فعالیت نگارشی

فعالیت شماره دو : هدف از این فعالیت واژه‌سازی ترکیب یک کلمه با کلمه مناسب آن است. برای مفهومی شدن این فعالیت می‌توان آن را به صورت زیر گسترش داد :

واژه مرکب ۲				واژه مرکب ۱				واژه ساده
روشندل	پاکدل	قویدل	سنگدل	دلخوش	دل آزار	دل شاد	دل‌بند	دل
			قوی پنجه			پنجه گیر	پنجه طلا	پنجه
				یک زبان	یکدل	یکرو	یک کلام	یک
		بی بها	کم بها				بهادار	بها
				گران سنگ	گران مایه	گران قدر	گران بها	گران
					آفتابی	آفتاب گیر	آفتاب سوخته	آفتاب
		دماغ سوخته	دل سوخته			سوخته	سوخته دل	سوخته
						قوی	قوی بنیه	قوی

جلسه چهارم	
۳۰ دقیقه	املا
۲۰ دقیقه	گوش کن و بگو

گوش کن و بگو

در این بخش، دانش‌آموزان داستان را که از طریق لوح فشرده پخش می‌شود، می‌شنوند. گاهی برای ایجاد تنوع معلم یا یکی از دانش‌آموزان، که تسلط بیشتری نسبت به سایرین دارد، متن را از قبل می‌خوانند و صدای خود را ضبط می‌کنند و فایل صوتی در کلاس پخش می‌شود. در حقیقت، این فعالیت فرصتی است برای تقویت خوب گوش دادن. سپس، با توجه به متن، دانش‌آموزان به پرسش‌ها پاسخ می‌دهند.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نگارشی

گاهی دانش‌آموزان قلم و ذوق کافی دارند ولی روش نوشتن را نمی‌دانند. روش «کاج» از روش‌هایی است که در این بخش برای دانش‌آموزان قابل استفاده و کاربردی است.

روش کاج

این روش با بهره‌گیری از تکنیک بی. ام. آی (P.M.I) انجام می‌پذیرد و از سه کلمه «کاستن»، «افزودن» و «جالب بودن» تشکیل شده است. یکی از ارزش‌های این تکنیک آن است که دانش‌آموزان را وادار می‌سازد تا دقایقی بر خلاف قالب‌های ذهنی قبلی خود فکر کنند و به مرور نسبت به قالب‌های ذهنی خود آگاه‌تر و مسلط‌تر شوند و آمادگی ذهنی بیشتری برای خلاقیت پیدا می‌کنند. روش کار چنین است:

- ابتدا دانش‌آموز توجهش را به نکات مثبت موضوع جلب می‌کند و به ثبت نکات مثبت آن می‌پردازد.
- در مرحله بعد، به نکات منفی آن می‌پردازد و به جنبه‌های چالش برانگیز آن می‌اندیشد و آنها را ثبت می‌کند.
- نهایتاً توجه خود را به نکات جالب و تازه آن، که نه مثبت است و نه منفی، معطوف می‌کند. برای یافتن نکات جالب کافی است که جمله (چقدر جالب می‌شود اگر ...) را کامل کند.
- برای نوشتن یک بند درباره «مشورت» که در فعالیت نگارشی آمده است، می‌توان از این روش بهره جست.

- ابتدا دانش‌آموزان موضوع بند را می‌نویسند «مشورت».
- سپس فهرستی از نکات مثبت گروه خود و اعضای آن تهیه می‌کنند.
- در مرحله بعد، به شکل‌هایی که یک مشورت نادرست به وجود می‌آورد، توجه می‌کنند.
- در نهایت به نکات جالب فکر می‌کنند. چقدر جالب می‌شود اگر ...
- هر یک از موارد ذکر شده بالا تکمیل‌کننده‌هایی از موضوع‌اند. حالا با جمع‌بندی آنها دانش‌آموز یک بند درباره «مشورت» می‌نویسد در حالی که با نگاهی چند بُعدی به آن نگریسته و تمام

زوایای آن را در نظر گرفته است. از مزایای این روش پرورش ذهن چند بُعدی و فاصله گرفتن از ذهن‌هایی با مسیرهای خطی است (خلاقیت و نوآوری، آقایی فیشانی).

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۳)

فعالیت نگارشی

نکاتی درباره خاطره نویسی

تعریف خاطره: برای خاطره تعریف‌های متعددی بیان شده است. از جمله گفته‌اند که «خاطره»:

- حوادث و لحظه‌های چشم گیر و به یاد ماندنی زندگی است.
- حادثه‌ای است که تأثیر شدید احساسی – عاطفی بر فرد داشته باشد.
- انعکاس یک رویداد یا پدیده تلخ و شیرین و جالب توجه در ذهن است.
- تصویری است ماندنی در ذهن، که آینه واقعیت است ولی تمام نما نیست و رنگ خیال و عاطفه پذیرفته است.

فواید خاطره نویسی: با نوشتن خاطرات مهم‌ترین مسائل تاریخی و اجتماعی دوران به ثبت

می‌رسد و زمینه‌ای می‌شود تا تاریخ نگاران با وضوح بیشتر به ثبت مسائل و تحلیل آنها بپردازند.

ویژگی‌های خاطره

الف) ویژگی‌های عمومی

- هر خاطره یادی از گذشته در بردارد.
- شامل حادثه، صحنه یا حالتی است.
- در ظرف زمان و مکان مشخص قرار دارد.
- به مشاهده و حضور وابسته است.
- در برگیرنده احساس، عاطفه و خیال است و اغلب از نشانگر تأثیرپذیری شدید روانی خبر می‌دهد.

ب) ویژگی‌های اختصاصی

- صمیمیت زبان؛
- صداقت در بیان؛
- نثر خودمانی؛
- برجستگی حوادث؛

- تحریک عواطف؛
- محدودیت خیال؛
- داشتن ابتدا و انتها؛
- روشنی و وضوح؛
- هدف داری و ....

نمونه‌ای از یک خاطره : من عاشق شیرشیره بودم. در یکی از دید و بازدیدها، شیرشیره بلایی سرم آورد که هرگز فراموشش نمی‌کنم. آن سال برای من کت و شلوار نو خریده بودند. کت و شلوار نو برایم خیلی خیلی عزیز بود؛ چون تا آن عید هرگز کت و شلوار نو نپوشیده بودم. کت و شلوار نسبت به قد و قیافه من بزرگ بود. پدرم به خیاط گفته بود آن را کمی بزرگ‌تر بدوزد که به درد سال بعدش هم بخورد. پاچه شلوارم را تا زده بودم و آستین کتم را هم به طرف شانه تا کرده بودم. در بازی‌های بچه‌ها کمتر شرکت می‌کردم تا مبادا روی لباسم لکه‌ای بنشیند.

رفته بودیم خانه یکی از بستگان برای دید و بازدید عید. طبق معمول کاسه‌ای شیرشیره جلوی ما گذاشتند. بدون توجه به چشم غره‌های بزرگ‌ها، یک کاسه شیرشیره را تا ته نوش جان کردم و آب آن را هم سر کشیدم. در این جا بود که متوجه شدم انگورهای داخل کاسه‌ای که جلوی مادرم قرار داشت سفید است. انگورهای داخل کاسه من سیاه بود. مدت‌ها به کاسه چشم دوختم و آن قدر تحمل کردم تا بزرگ‌ترها برای خدا حافظی بلند شدند. من هم بلند شدم اما در یک فرصت مناسب مثل گربه‌ای که دستش به گوشت برسد، چنگی زدم و خوشه انگور را توی جیبم گذاشتم و به دست صاحب خانه چشم دوختم که ببینم چه قدر به من عیدی می‌دهد. عیدی من یک اسکناس یک تومانی بود. بیرون که رفتم از هر فرصتی استفاده می‌کردم تا جبه‌ای از جبه‌های انگور توی جیبم را بالا بیندازم. چقدر خوش مزه بود. ناگهان الاغی که چند حلب نفت بارش بود جلو ما سبز شد. کوچه باریک بود و برف و یخ و ...

نفتی آشنا بود، مشغول دیده بوسی پدرم شد و الاغش را رها کرد. الاغ کثیف و نفت آلود یک راست به طرف من می‌آمد. خودم را کنار کشیدم که کت و شلوار عزیزم نفتی نشود که لیز خوردم و زیر دست و پای الاغ افتادم. بزرگ‌ترها به دادم رسیدند و بلندم کردند... اما شیرشیره توی جیبم له شده بود. آب از رویه آسترکت بیرون زده بود. بزرگ‌ترها داشتند برف‌های روی کتم را پاک می‌کردند که متوجه آن شدند! مرحوم مادرم دست توی جیبم کرد و خوشه انگور له شده را از جیبم بیرون کشید. یادم می‌آید که از شرم صورتم داغ شد.

(مصطفی رحماندوست)

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املا پایانی

در این بخش توجه همکاران محترم به چند نکته مهم پیرامون درس املا جلب می‌گردد:

- توجه بیشتر به وجه آموزشی درس املا نسبت به وجه آزمون آن؛
- انعطاف‌پذیری در انتخاب تمرین‌ها در هر جلسه املا؛
- توجه به کلمات به‌عنوان عناصر سازنده جمله‌های زبانی؛
- توجه به ارتباط زنجیروار املاهای جلسات مختلف و استخراج اختلالات املائی احتمالی برخی از فراگیران.

درس سیزدهم: آزاد (فرهنگ بومی ۲)

● اهداف آموزشی

- آشنایی با فرهنگ و آداب و رسوم منطقه مسکونی؛
- تقویت مهارت نوشتن و خلق آثار نو؛
- تقویت اعتماد به نفس دانش‌آموزان؛
- ارزش و بها دادن به آداب و رسوم محل زندگی دانش‌آموزان هر منطقه.

● آموزش

جلسه اول	
۴۰ دقیقه	آموزش درس
۱۰ دقیقه	درک مطلب

درس آزاد

در نوشتن درس آزاد توجه دانش‌آموزان را به عنوان درس (ادبیات بومی) و همچنین به موضوع فصل (راه زندگی)، که از نکات مهم است، جلب می‌کنیم.

درس آزاد مجال است برای بروز خلاقیت دانش‌آموزان و چون توسط دانش‌آموزان تألیف می‌شود، می‌توانند اسم یا اسامی خود را در پایان درس به عنوان مؤلف آن بنویسند. متن نوشته شده در درس آزاد می‌تواند به صورت علمی، داستانی، تخیلی، اخلاقی، مذهبی و دینی و... باشد.

از خصوصیات درس آزاد می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ساده و روان و کوتاه باشد.
- زیبا و تأثیرگذار باشد.
- هدفدار و آموزنده باشد.
- در نوشتن متن درس از کلمات آشنا و قابل فهم بهره گرفته شده باشد.
- نکات دستوری در آن رعایت گردد.

و ...

بهره‌گیری از رسانه: گاهی برای ایجاد انگیزه جهت تولید درس آزاد، می‌توان از طریق لوح فشرده تصاویر مختلفی پیرامون زیست بوم ایران به نمایش درآورد.

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	حکایت

حکایت

عمر گران مایه: سعدی در این حکایت مردم را به داشتن طبع بلند و دست یافتن به عزت نفس توصیه می‌کند.

انسان گاهی در زندگی بر سر دو راهی قرار می‌گیرد. سعدی می‌گوید برای لقمه‌ای نان هیچ وقت کمر خم نکنید. وقتی انسان حقیقت را می‌طلبد، اگر هم به ظاهر چیزی را از دست بدهد، در واقع چیزی بزرگ‌تر به دست می‌آورد. دو برادر می‌تواند همان جنگ بین دل و عقل انسان باشد (البته عقل دنیایی).

اگر کسی آهن گداخته را با دست خمیر کند، بهتر از آن است که دست به سینه مدام پیش امیر خم و راست شود و روحش را بیازد.

نکاتی پیرامون حکایت عمر گرانمایه

عمر گران مایه از باب اول گلستان سعدی، حکایت شماره ۳۶ نقل شده است. باب اول از گلستان سعدی درباره سیرت پادشاهان است و مطالب آن حول چند محور است:

۱- قدرت طلبی؛

۲- نصایحی که به شاهان می‌کند؛

۳- آفاقی که مناصب و پست‌های حکومتی دارند؛

۴- توصیه‌هایی به اطرافیان حاکمان.

گلستان سعدی، پربرترین نثر فارسی است که در کمتر از سه ماه نگاشته شده است، ولی دست مایه آن تجارب ارزشمندی است که در سفرهای مختلف، در دیدار با شخصیت‌ها و مردم عادی، اماکن گوناگون و همچنین تحصیلات فراوانی که داشته به دست آمده است. گلستان شامل اخلاق و پند و اندرز است و ذکر حوادثی که نتایج اخلاقی و تربیتی در بر دارد.

سعدی به دنبال نقل حادثه نیست، بلکه به دنبال این است که از آن برای بهبود زندگی انسان‌ها نتیجه

بگیرد. گلستان، تصویر جهان و زندگی است. تصویر زیبایی‌ها و زشتی‌ها و واقعیت‌های زندگی که هنرمندانه بیان شده است.

نثر سعدی در گلستان نثر مسجع است، اما به گونه‌ای ابتکاری که سنگین نیست. کلماتی را انتخاب کرده و به هم پیوسته است که «طنین موسیقی» و آهنگ مناسب و موزون و دلنواز را به گوش می‌رساند. بیشتر اشعار گلستان از خود سعدی است و این ابیات برای شاهد مثال نیست بلکه برای ادامه و تکمیل مطلب است. از نثر به نظم می‌آید و مطلب را کامل می‌کند.

درس چهاردهم: راز زندگی

● اهداف آموزشی درس

- آشنایی با نمونه‌ای فاخر از شعر نو؛
- تقویت روحیه مثبت اندیشی و علاقه دانش‌آموزان به زیبایی‌های زندگی؛
- آشنایی دانش‌آموزان با مناظره؛
- تقویت درک فلسفه زندگی؛
- آشنایی با جاندار پنداری (جان بخشی، تشخیص)؛
- تقویت عزت نفس در دانش‌آموزان.

● آموزش

جلسه اول	
۴۰ دقیقه	آموزش درس
۱۰ دقیقه	درک مطلب

● روش‌های پیشنهادی تدریس

- دکلمه خوانی؛
- گردش علمی؛
- ایفای نقش.

● روش تدریس

روش کاربردی «ایفای نقش» در کلاس:

- ۱- گروهی برای اجرای نمایشنامه داوطلب می‌شوند.
- ۲- دانش‌آموزان بر اساس ذوق و علاقه خود نقش مورد نظر را انتخاب می‌کنند.
- ۳- معلم برنامه‌ریزی، مدیریت اجرایی عملیات و برنامه نمایشی ایفاگران نقش را بر عهده می‌گیرد.
- ۴- گروه مشاهده‌گر، که بقیه دانش‌آموزان کلاس‌اند، می‌توانند در جریان یا در پایان نمایش، پیرامون عملیات و موضوع درسی نمایش اظهار نظر یا سؤال کنند.

دانش علمی در خصوص روش ایفای نقش: ایفای نقش روشی است که می‌تواند برای تجسم عینی موضوعات و درس‌هایی که برای نمایش مناسب باشند به کار رود. در این روش فرد یا افرادی از دانش‌آموزان موضوعی را به صورت نمایشی کوتاه اجرا می‌کنند. از ویژگی‌های این روش این است که مشاهده‌کنندگان با عملیات نمایش و ایفاگران نقش ارتباط عاطفی برقرار می‌کنند، با هیجان، عملیات نمایشی را می‌بینند و خود را در صحنه احساس می‌کنند. چون تمام حواس دانش‌آموزان برای مشاهده نمایشی به کار گرفته می‌شود، عمل یادگیری نیز انجام می‌گیرد.

نکات مهم درس

- پیام شعر: درک مفهوم فلسفه زندگی است.
- شعر «راز زندگی» با انتخاب مناسب شخصیت‌ها و گفت‌وگو از زبان آنها، فلسفه زیستن را به گونه‌ای زیبا به فراگیران می‌آموزد. آنچه شعر را زیباتر می‌سازد روانی زبان آن است. استفاده از آرایه تناسب در جای جای شعر، توصیف زندگی از زبان گل، ذکر ضرب‌المثل در دل شعر و اشاره گل به فلسفه زندگی، به شعر ارزش و اعتبار ویژه‌ای بخشیده است.
- این درس در فصل «آداب زندگی» آمده است و زیبا زیستن و با دیدی زیبا به زندگی نگرستن را آموزش می‌دهد، بنابراین باید در جهت تحقق اهداف فصل یعنی بهره‌گیری از فرصت‌ها برای زندگی شاداب، متعالی، رو به رشد، فعال و پرشور، تبیین و تحلیل شود.
- زبان شعر، روان، ساده، عمیق و تأثیرگذار است و با بهره‌گیری از طبیعت که همواره مظهر زیبایی است، امید به زندگی را در دانش‌آموزان می‌پروراند.
- از آن جایی که شاعر، نظر خواننده را نیز در مورد راز زندگی جويا می‌شود و فضای عمومی شعر سرشار از احساسی عاطفی و لطیف است، به خوبی در ذهن مخاطب جای می‌گیرد.
- قالب شعر: شعر در قالب نو سروده شده و از نمونه‌های موقّ شعر نیمایی است. وزن و آهنگ زیبا و دلنشین شعر نیز بر جذابیت آن افزوده است.
- زبان شعر، امروزی و در نهایت سلامت و روانی است و بهره‌گیری از کنایه، اصطلاحات و ضرب‌المثل، بر تأثیرگذاری آن افزوده است.
- با توجه به توصیف فرهنگ دینی به تفکر و ژرف‌نگری در پدیده‌ها، این درس فراگیران را به تفکر و تأمل در «زندگی» سوق می‌دهد.
- شایسته است معلم با اشاره به نزول باران، سرسبزی و زنده شدن زمین‌های خشک و مرده به موضوع شکفتن اشاره کند.

● بهار به سبب آنکه این تغییر و تحوّل را به خوبی نشان می‌دهد، فرصت بی‌ظنّی برای درک و فهم حقیقت زندگی است، بنابراین با بردن دانش‌آموزان به درون طبیعت و گردشگری در آن، این فرصت را به آنان بدهیم تا با حقیقت زندگی آشنا شوند.

● همچنین معلّمان می‌توانند با تبیین درست مفاهیم زندگی و فلسفه و هدف آن، فراگیران را به گونه‌ای پیرورانند که همواره از طبیعت درس‌های گوناگونی بگیرند و در آینده گرفتار غفلت نشوند.

● حقیقت زندگی انسان و هدف از خلقت او، محدود در همین دنیا نیست. دنیا برای آخرت آفریده شده است. دنیا «محلّ تجارت»، «مزرعهٔ آخرت» و «محلّ آزمایش» است. خداوند انسان را آفرید و او را راهنمایی کرد تا بتواند به کمال دست یابد.

● توجه به کاربرد تناسب (مراعات نظیر) و استفاده از واژه‌های غنچه، گل و باغچه در: «گفتگوی غنچه و گل از درون باغچه باز هم به گوش می‌رسد»، نیز نکتهٔ دیگری در متن درس است.

● تناسب: تناسب آوردن واژه‌هایی از یک مجموعه است که با هم تناسب دارند. این تناسب می‌تواند از نظر جنس، نوع، مکان، زمان، همراهی و... باشد و به آن «مراعات نظیر» و «تداعی معانی» نیز می‌گویند. این آرایه موجب تکاپوی ذهن می‌شود. مثال: موحد دستش به دعا و چشمش به امید رحمت الهی است.

● در این شعر آرایهٔ «تشخیص» یا «جان بخشی» به کار گرفته شده است.

● برای نمونه: (غنچه با دل گرفته گفت) و (گل به خنده گفت) و (گل به راز زندگی اشاره کرده است) و...

آرایهٔ شخصیت بخشی (تشخیص، جاندارپنداری): هر گاه در نوشته به اشیای بی جان یا حتی جاندار غیر انسان، جان و روح و صفت انسانی ببخشیم، به این آرایه، جان بخشی می‌گوییم. مثال: ابرها گریستند.

مثال دیگر از قصیر امین پور:

«آسمان تعطیل است

بادها بیکارند

ابرها خشک و خیس

حق هق گریهٔ خود را خوردند.»

در این درس مناظرهٔ زیبای غنچه و گل به چشم می‌خورد.

● **مناظره** : مناظره با هم سؤال کردن است و به تعبیر دیگر، مکالمه و گفتگویی است دو طرفه که هر طرف با آوردن دلیل و ارائه نظرات خود سعی می‌کند برتری خویش را بر دیگری به اثبات رساند. شعر «نکوهش بیجا» از پروین اعتصامی نمونه‌ای زیبا از یک مناظره است :

نکوهش بیجا

سیر، یک روز طعنه زد به پیاز	که تو مسکین، چه قدر بد بویی
گفت، از عیب خویش بی‌خبری	زان ره از خلق، عیب می‌جویی
گفتن از زشت رویی دگران	نشود باعث نکورویی
تو گمان می‌کنی که شاخ گلی	به صف سرو لاله می‌روی
یا که همبوی مشک تاتاری	یا ز ازار باغ مینویی
خویشتن، بی سبب بزرگ مکن	تو هم از ساکنان این کویی
ره ما گر کج است و ناهموار	تو خود این ره چگونه می‌پویی
در خود آن به که نیک‌تر نگری	اول آن به که عیب خودگویی
ما زبونیم و شوخ جامه و پست	تو چرا شوخ تن نمی‌شویی؟

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	دانش‌زبانی
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب‌نگارش (بخش ۱)

دانش‌زبانی

تشخیص یا انسان‌نمایی، جان‌بخشیدن به سایر اشیا و مفاهیم است. به عبارت دیگر هرگاه حالات و رفتار انسان را به سایر پدیده‌های خلقت نسبت دهند آرایه تشخیص به کار برده‌اند.

نمونه دیگر : مثال : ساعت دیواری نفس‌های آخر را می‌کشد، باید باتری‌اش را عوض کنم ...

می‌برد لذت از نوازش آب ساحل بی‌خیال خواب آلود

نوازش کردن به آب ولذت بردن و بی خیال بودن به ساحل نسبت داده شده است.

یکی قطره باران ز ابری چکید
 خجل شد چو پهنای دریا بدید
 خجالت کشیدن و دیدن به قطره آب نسبت داده شده است.

فعالیت نگارشی

فعالیت نگارشی سوم

نکاتی پیرامون مبالغه: گاهی هنرمندان به گونه‌ای می‌سرایند و می‌نویسند که سخن از واقعیات دور می‌شود و جنبه بزرگ‌نمایی به خود می‌گیرد.

بزرگ‌نمایی همان افراط در توصیفات و بیان احساسات به گونه‌ای مؤثر است که به آن اغراق می‌گوییم و سه نوع است:

۱- مبالغه: آن است که گوینده چیزی را ادعا می‌کند که هم از دیدگاه عقل و خرد ممکن و شدنی است هم طبق عادت، عملی است. مثال: پشت دستم را داغ کرده‌ام که ضامن کسی نشوم. مثال دیگر: سعدی می‌گوید:

اندرون باتو چنان انس گرفته است مرا
 که ملالم ز همه خلق جهان می‌آید

هر چند می‌دانیم که سعدی در سفر بوده و با مردم هم ارتباط داشته است.

۲- اغراق: آن است که عقلاً ممکن باشد ولی طبق عادت ناممکن و ناشدنی. مثال: چه آبی بخورد چه نقاشی نفیسی بکشد!
 مثال دیگر:

ز دیدنت توانم که دیده بر دوزم
 و گر معاینه بینم که تیر می‌آید

(سعدی)

او آن چنان محو تماشای دیدن تصویر بود که اگر تیر هم می‌آمد و به چشماش می‌خورد، بسته نمی‌شد. این سخن از نظر عقلی امکان دارد که کسی آن قدر حواسش به چیزی باشد که از اطرافش بی‌خبر باشد ولی طبق عادت غیر ممکن است، زیرا در این حالت ناخودآگاه پلک به هم می‌خورد:

۳. غلو: آن است که نه عقلاً و نه طبق عادت ممکن نباشد. نه با عقل و خرد جور در می‌آید نه به صورت عادی در زندگی نمونه داشته است. مثال: او مدعی است اگر اراده کند کوه را کاه و کاه را کوه می‌کند!

مثال دیگر:

شد تن من چنان که گر خواهد مگس آسان ز جای بریاید

(مسعود سعد سلمان)

جلسه سوم	
۵۰ دقیقه	بخوان و بیندیش

نکاتی پیرامون بخوان و بیندیش پیاده و سواره

بهره‌گیری از روش تدریس «ایفای نقش» در تدریس بخش بخوان و بیندیش «پیاده و سوار» هنگامی که با یکدیگر همکاری می‌کنیم، از نوعی انرژی جمعی برخوردار می‌شویم، که به آن «هم افزایی» گفته می‌شود. طراحی الگوهای تدریس گروهی (فعالیت محور) نیز به همین منظور است که از پدیده «اجتماعات یادگیری» بهتر استفاده کنیم.

در تعریف نقش آمده است: «نقش» شیوه منحصر به فرد و ویژه‌ای است که شخص در برخورد با دیگران به آن خو می‌گیرد و از خود نشان می‌دهد و در حوزه آموزش و پرورش به اجرای گفتاری (خواندن) و نمایشی بخش‌هایی از یک متن درسی گفته می‌شود تا فراگیران، آن را برای دیگران بیان کنند و به تصویر می‌کشند.

برای اجرای این روش، دانش‌آموز خود را به جای فردی دیگر می‌گذارد و تا آنجا که ممکن است، تفکر و احساسات او را تجربه می‌کند و می‌کوشد نقش‌های مختلف را تشخیص دهد و در مورد رفتار خود و دیگران بر حسب نقش‌ها بیندیشد. آموزش این مفهوم پیش از استفاده از این الگو، می‌تواند برای دانش‌آموزان سودمند باشد.

معمولاً روان‌خوانی‌ها، حکایت‌ها و برخی از درس‌های کتاب فارسی ششم، ظرفیت اجرای چنین روش تدریسی را دارند. روان‌خوانی «پیاده و سوار» متنی است که برای اجرای این روش تدریس برگزیده شده است. هنگام اجرای این متن به روش ایفای نقش مراحل و گام‌های زیر را مورد توجه قرار می‌دهیم.

گام نخست: مسئله را شناسایی می‌کنیم، آن را روشن می‌سازیم و بررسی می‌کنیم؛ مثلاً دشواری راه و خستگی، مسئله‌ای است که مرد بزاز با آن رو به روست.

گام دوم: شرکت‌کنندگان را برای اجرای نقش‌ها بر می‌گزینیم و نقش‌آنها را تحلیل می‌کنیم (در این متن از چهار شخصیت بهره می‌گیریم: راوی داستان، مرد پیاده (بزاز)، مرد سوار و خرگوش).

گام سوم : دانش آموزان را که به عنوان مشاهده گر هستند، آماده می کنیم و وظایف آنها را یادآور می شویم. (بیان شیوه ارزشیابی به صورت فردی و گروهی درباره شخصیت های داستان، پیام داستان و ... از پرسش هایی است که آنها پس از دیدن و شنیدن متن نمایش باید به آن پاسخ دهند).

گام چهارم : صحنه نمایش، اجرای نقش ها و سیر فعالیت ها را تنظیم می کنیم. پیاده و سوار در مرکز صحنه قرار می گیرند، راوی در گوشه ای از صحنه می ایستد و خواندن متن را آغاز می کند. پس از به پایان رسیدن متن مختص راوی، پیاده و سوار به اجرای (خواندن) متن مربوط به شخصیت خویش می پردازند.

گام پنجم : نمایش را اجرا می کنیم.

گام ششم : نمایش را مورد بحث و گفتگو قرار می دهیم و از دانش آموزان ارزشیابی گروهی و فردی به عمل می آوریم.

چنانچه امکان داشته باشد می توان پس از اجرای مرحله پنجم (اجرای نمایش)، نمایش را به گونه ای اجرا کرد که مرد سوار به خواسته خود دست یابد. آن گاه نمایش را از دیدگاه مخاطبان بررسی و تحلیل می کنیم.

پیام کلی داستان، تصمیم گیری عاقلانه، دوراندیشی و آینده نگر است. در این خصوص حضرت علی (ع) می فرماید: عاقل ترین مردم کسی است که بیشتر در عاقبت کارهایش بیندیشد. (شرح غرالحکم)

آثار آینده نگری از نگاه دین

- ۱- درست اندیشی؛
  - ۲- آمادگی رویارویی با مشکلات؛
  - ۳- پیشروی به سوی هدف؛
  - ۴- آرامش خاطر.
- آثار روان شناختی آینده نگری :
- ۱- ایجاد انگیزه؛
  - ۲- هدفمندی؛
  - ۳- هویت یابی؛
  - ۴- استفاده از فرصت ها.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

تمرین خواندن (لحن): این شعر مناظره‌ای بین غنچه و گل است. در مناظره آنچه اتفاق می‌افتد رقابت کردن با یکدیگر است و بحث و گفتگو و پرسش و پاسخ. در این نوشته‌ها معمولاً لحن پرسش‌کننده محکم و گاهی به دور از خردگرایی است. در حالی که لحن پاسخ‌دهنده آرام و متین و توأم با خرد است. این گونه متن‌ها را می‌توان به شیوه «نقش آفرینی» اجرا نمود.

● املا

از اهداف املا نویسی می‌توان به پرورش حافظه دیداری و تقویت حافظه کوتاه مدت اشاره کرد. همچنین می‌توان از اهدافی چون تقویت دقت و تمرکز در متن و تمرین، بازآموزی و دست‌ورزی در نوشتن نام برد.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت نگارشی

فعالیت شماره دوی تصویر نویسی عینی و فعالیت شماره سه تصویر نویسی «ذهنی» است. در تصویرنویسی عینی، هدف نوشتن درباره اجزا و عناصر تصویر است و لازمه اش خوب نوشتن، دقت در تصاویر، بررسی، خواندن و درک عناصر دیداری است. در واقع هر تصویر، بهانه بسیار مناسبی برای پویایی ذهن و سپس دست مایه ای برای نوشتن است. از هر تصویر، موضوعات فراوانی را می توان برگزید و درباره اش نوشت. مهم نیست که کدام بخش از تصویر را موضوع نوشتن قرار می دهیم. آنچه در این کار ارزش دارد، چگونگی بیان و درک و تفسیر ما از تصویر و قدرت پرورش موضوع است. تصویر نویسی ذهنی مرحله ای دشوارتر از تصویر نویسی عینی است، زیرا دانش آموزان باید ابتدا با بهره گیری از تخیل و تصور موضوع را در ذهن خود پرورش دهند و در مرحله بعد به نگارش آن بپردازند.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۳)

فعالیت نگارشی

در این فعالیت، خلاصه نویسی، که از روش های مفید در تمرین نویسندگی است، معرفی می شود. اجرای این فعالیت به گزیده گویی و پرهیز از طولانی شدن بیهوده مطالب کمک می کند. هدف از خلاصه نویسی آن است که خواننده بدون صرف وقت بر روی جزئیات و نکات کم اهمیت متن، به منظور اصلی نویسنده پی ببرد.

جلسه هشتم	
۵۰ دقیقه	درک متن - هنر و سرگرمی

هنر و سرگرمی

همان گونه که می دانید در کتاب های فارسی از سه نوع خط نسخ یا خط خواندنی، خط تحریری یا خط نوشتنی و خط نستعلیق یا خط هنری استفاده شده است. در این فعالیت آنچه باید مورد توجه قرار گیرد تقلید دیداری و نوشتاری خط تحریری است. هدف اصلی این است که دانش آموزان در هنگام رونویسی، از راه تمرین و تکرار، مشق نظری آن را بیاموزند.

هدف اصلی این بخش توجه دانش‌آموزان به زیبانویسی است. همکاران محترم شایسته است زمینه زیبانویسی مهارت‌های لازم را کسب نمایند.

بخش دوم این فعالیت مربوط به یافتن رمز جدول است. در مورد یافتن رمز این جدول، نکته ضروری این است که وقتی دانش‌آموزان به سطر آخر جدول می‌رسند هنوز جدول کامل نشده است و برای ادامه شمارش باید به نقطه شروع برگردند.

جلسه نهم	
۵۰ دقیقه	املا پایانی

● املا

یافتن لغاتی که بار املائی دارند از متن درس و یافتن کلمات هم‌خانواده برای آنها، هم در تقویت املا و هم در گسترش دامنه لغات به دانش‌آموزان کمک می‌کند.

گاه می‌توان متن املا را به صورت پلی‌کپی در اختیار دانش‌آموزان قرار داد. تا دانش‌آموزان واژه‌های نادرست را بیابند و شکل درست آن را بنویسند.

فصل ششم

علم و عمل

اهداف

- ۱- آشنایی با آداب مطالعه؛
- ۲- آشنایی با آداب نظم خوانی؛
- ۳- آشنایی با آداب حکایت گویی؛
- ۴- آشنایی با فواید قصه و قصه گویی؛
- ۵- آشنایی با پیامد و پاداش رفتار درست و نادرست؛
- ۶- آشنایی با بزرگان علم و معرفت از طریق نمونه‌های ارزنده نظم و نثر.

طراحی واحدهای یادگیری فصل ششم

درس پانزدهم: میوه هنر

● اهداف آموزشی درس

- آشنایی با نمونه‌ای برجسته از شاعر توانمند معاصر؛
- آشنایی با قالب قطعه؛
- تقویت مهارت در فهم و درک مناظره در قالب شعر؛
- تقویت روحیه مثبت اندیشی و تمرین‌خشی؛
- گسترش درک و شناخت آفات بی‌حاصلی و بی‌ثمری؛
- آشنایی با شبه جمله و کاربرد آن.

● آموزش

جلسه اول	
۴۰ دقیقه	آموزش درس
۱۰ دقیقه	درک مطلب

● روش‌های تدریس پیشنهادی

روش تدریس کارایی گروه

در روش تدریس «کارایی گروه»، این نکته‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد:

نخست اینکه دو فکر یا بیشتر بهتر از یک فکر است و همه می‌توانند از یکدیگر یاد بگیرند. دوم آنکه روش تدریس گروهی مورد علاقه دانش‌آموزان است و از خود، توجه بیشتری به فرایند تدریس نشان می‌دهند.

پیش از آغاز فعالیت‌های گروهی، ضمن مطالعه هدف‌ها، آنها را با دانش‌آموزان در میان می‌گذاریم و انتظارات خود را بیان می‌کنیم. انتظارات در قالب چنین جمله‌هایی بیان می‌شوند:

- سعی کنید شعر (واژه‌ها، ترکیب‌ها و بیت‌ها) را با لحن درست و مناسب بخوانید.
- مفهوم کلی شعر را بیان کنید.
- مفهوم هر یک از بیت‌ها را بیان کنید.

- پیام‌های شعر را شرح دهید.
- با استفاده از واژه نامه پایان کتاب، معنی لغت‌های تازه درس را بیابید و به کمک آنها بیت‌ها را معنی کنید.
- و ... پس از آنکه انتظارات راهنمای تدریس برآورده شد، گام‌های آموزش را این گونه پی می‌گیریم:

گام یکم: دانش‌آموزان را گروه‌بندی می‌کنیم و قوانین کار گروهی یادداشت برداری، بحث و گفتگوی آهسته، زمان بندی و ... را با آنان در میان می‌گذاریم. فراگیران متن «میوه هنر» را به صورت فردی مطالعه می‌کنند و در زمان اختصاص یافته، یادداشت برداری‌های لازم را انجام می‌دهند.

گام دوم: در این مرحله، پرسش‌هایی را که بر پایه اهداف، طراحی کرده‌ایم، در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهیم. این پرسش‌ها، غالباً ترکیبی از سؤال‌های کوتاه پاسخ و کوتاه توضیح است. برای پاسخ دادن به سؤال‌های کوتاه توضیح، لازم است اهداف اساسی متن پوشش داده شود، مانند: پیام متن را در یک یا دو جمله بنویسید. در طراحی پرسش‌های کوتاه پاسخ می‌توانیم از انواع سؤال‌های صحیح و غلط، چند گزینه‌ای، کامل کردنی و وصل کردنی، بهره بگیریم، مانند:

الف) در مصراع: «دهقان چو تنور خود از این هیمه بر افروخت»، کدام واژه به معنی «هیزم» است؟
.....

ب) در سؤال «الف» کدام کلمه نقش «فاعل» را دارد؟

الف) هیمه □ ب) تنور □ ج) دهقان □

پ) در مصراع «آن شاخ که سر بر کشد و میوه نیارد»، معنی «سر بر کشد» چیست و این عبارت چه نامیده می‌شود؟
.....

در پرسش‌های «کوتاه توضیح» از این گونه سؤال‌ها می‌توان بهره گرفت:

الف) معنی مصراع «از گفته ناکرده و بیهوده چه حاصل؟» را بنویسید.
.....
.....

ب) پیام متن را در یک سطر بنویسید.
.....
.....

گام سوم: در مراحل قبل، هر یک از دانش‌آموزان به پرسش‌های مطرح شده، شخصاً پاسخ می‌دهند. هنگامی که سرگروه‌ها، پاسخ اعضای گروه خود را جمع‌آوری کردند، دوباره به همان

سؤال‌ها به شکل گروهی پاسخ می‌دهند. اعضای گروه در مورد هر یک از پاسخ‌ها بحث می‌کنند، دلایل خود را برای صحت انتخاب خود یادآور می‌شوند و از اطلاعات دیگر اعضای گروه بهره می‌گیرند و شواهد را ارزیابی می‌کنند.

گام چهارم: در این مرحله، کلید سؤال‌ها در اختیار گروه‌ها قرار می‌گیرد. اعضای گروه با مقایسه پاسخ‌های خود و کلید سؤال‌ها، درک مناسب‌تری از متن درس به دست می‌آورند.

گام پنجم: در این مرحله، سرگروه نمره پاسخ‌های فردی و گروهی را مقایسه و محاسبه می‌کند و نمره مؤثر بودن یادگیری را محاسبه می‌کند.

گام ششم: راهنمای آموزش به جمع‌بندی مطالب می‌پردازد. لحن و آهنگ مناسب شعر را بیان می‌دارد و با ارزشیابی تکوینی، دانش‌آموزان را برای بخش‌های بعدی آموزشی آماده می‌سازد.

نکات مهم درس

● قالب درس: قطعه

قالب قطعه: قطعه شعری است که مصرع‌های زوج آن هم قافیه‌اند. موضوع آن اخلاقی، اجتماعی، تعلیمی است. ابیات قطعه از ابتدا تا پایان به یکدیگر مربوط‌اند و تعداد ابیات قطعه بین ۳ تا ۱۵ بیت است. اما گاهی این تعداد تا به ۵۰ بیت و بیش از آن هم رسیده است. از میان شعرای پارسی‌گو، انوری، ابن‌یمین و پروین اعتصامی بیش از دیگران به این قالب پرداخته‌اند.

بیت اول: (یکی روز): به معنی یک روز، روزی (قید زمان)

● نمونه‌ای از قطعه

خلید خار درشتی به پای طفلی خرد
به هم برآمد و از پویه بازماند و گریست

بگفت مادرش این رنج اولین قدم است
ز خار حادثه، تیه وجود خالی نیست...

● پیام شعر میوه هنر: سرانجام بی‌ثمری و بی‌حاصلی، خواری و نابودی است.

● شعر «میوه هنر» مناظره‌ای است بین سپیدار و تبر.

● در این شعر از جان بخشی (جاندار پنداری، تشخیص) بهره گرفته شده است.

نکات مهم شعر

بیت دوم: بین واژه‌های «بیخ، بن، شاخ» و «تیشه، هیزم شکن، آره، نجار» تناسب وجود دارد. منظور از دست قدر همان دست تقدیر و سرنوشت است.

کاین موسم حاصل بُود : اکنون زمان ثمربخشی است.
 در بیت ششم : آتش گر (آتش + گر) کلمه غیر ساده است.
 در بیت هفتم : «آوخ» شبه جمله است.

معنی بیت هشتم : در نهایت هر یک از اجزای من به گوشه‌ای افتاد. دیگر از من چیزی باقی نماند و نیست و نابود شدم. در این بیت بین واژه‌های «تار، پود، جامه» تناسب وجود دارد.

معنی بیت هشتم : شاخه‌ای که مغرورانه سر بلند کند و حاصل و ثمری نداشته باشد، سرانجامی به جز نیستی و نابودی نخواهد داشت، (شاخ : مخفف شاخه).

معنی بیت نهم : ای کسی که ادعای فضل و هنر داری ثمرهٔ انسان چیزی به جز دانش و حکمت نیست اگر آمادهٔ قدم نهادن در این راه هستی، بسم الله.

میوه فروش هنر : ترکیب اضافی (هنر : مضاف الیه، میوه فروش : مضاف)

مفهوم بیت دوازدهم با ضرب المثل : «دو صد گفته چون نیم کردار نیست» هم سویی دارد.

گفته بیهوده : سخن بی ارزش

بیت سیزدهم : بین واژه‌های «شب و روز و مه و سال» تناسب وجود دارد. روز عمل و مزد : منظور روز قیامت است.

● شبه جمله (صوت) :

کلمه‌ای که به تنهایی معنی یک جمله دارد و برای بیان حالات روحی و درونی چون شادی، تعجب، افسوس و ... به کار می‌رود، شبه جمله یا صوت نامیده می‌شود.

نمونه‌هایی از شبه جمله :

آرزو ← کاش، الهی / تحسین : مرحبا، به به / تأسف : دریغا، آه / تعجب : عجب، شگفتا /
 تنبیه : زنهار، مبادا / امر ← خاموش، بسم الله / احترام : چشم / جواب و تصدیق : آری، بله،
 البته /

برخی از شبه جمله‌ها «قالب عربی» دارند و عیناً در زبان و خط فارسی رواج یافته‌اند : تقبل الله، بارک الله، احسنت، ماشاء الله (آنچه خدا بخواهد).

● کلمات مخفف درس :

شاخ (مخفف شاخه) / ز آتش (ز مخفف از)

زین جامه (زین مخفف از این) / مه (مخفف ماه)

دی (مخفف دیروز) / پار (مخفف پارسال)

● کلمات غیر ساده درس :

سپیدار (سپید + دار ← سپیدار : درخت سفید) اسم مرکب/ هیزم شکن (هیزم + شکن) اسم مرکب

نگونسار (نگون + سار) اسم مشتق/ دانش (دان+ش) اسم مشتق
میوه فروش (میوه + فروش) اسم مرکب/ گفتار (گفت + ار) اسم مشتق
سرافرازی (سر + افراز+ ی) اسم مشتق – مرکب/ امسال (ام + سال) اسم مشتق.

● در این شعر نمونه‌هایی از قید زمان به کار رفته است.

از جمله : یکی روز، موسم، شام، سحر، شب، روز، مه و سال، امسال، پار

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	دانش زبانی
۳۰ دقیقه	حکایت

دانش زبانی

شبه جمله : منظور از شبه جمله، کلمه یا گروهی از کلمات اند که غالباً برای بیان حالات عاطفی گوینده به کار می‌روند و همچون جمله، پیامی را از گوینده به خواننده منتقل می‌سازند؛ اما چون برخلاف جمله، از دو بخش نهاد و گزاره، تشکیل نشده‌اند، «شبه جمله» نامیده می‌شوند. مثال : دوری و دوستی، من و دروغ؛ صوت کلمه‌ای است که نقش فعل یا جمله را بازی می‌کند، بی‌آنکه شکل آنها را داشته باشد و برای بیان عواطف و احساسات، به کار رود. در برخی از کتاب‌های دستوری، شبه جمله، اصوات نامیده شده است.

برای بیان حالات روحی و درونی چون شادی، تعجب، درد، افسوس و مانند آنها از کلماتی همچون به‌به، وه، آه، آوخ و جز آنها استفاده می‌شود که به آن «شبه جمله» یا «صوت» می‌گویند.

اقسام شبه جمله :

شبه جمله امید و آرزو و دعا : کاش، ای کاش، الهی، ان شاء الله؛

شبه جمله تحسین و تشویق : خوب، آفرین، مرحبا، به به، بارک الله؛

شبه جمله درد و تأسف : آه، واویلا، وای، دریغ، فریاد؛

شبه جملهٔ تعجب : به، وه، اوه، عجب، شگفتا؛
 شبه جملهٔ تنبيه و تحذیر : امان، مبادا، زنهار؛
 شبه جملهٔ امر : یا الله، بسم الله، خاموش، خفه؛
 شبه جملهٔ احترام و قبول : چشم، قربان، ای به چشم؛
 شبه جملهٔ جواب و تصدیق : بله، آری، البته، ای، ای والله (ای والله تلفظ عامیانهٔ آن است).
 کاربرد شبه جمله :

جانشین جمله است و همراه حرف اضافه به کار می‌رود و متمم می‌گیرد :
 مرحبا به این فکر و اندیشه!
 جانشین جملهٔ پایه است و همراه حرف ربط می‌آید و جمله پیرو می‌گیرد :
 افسوس که افسانه سرایان همه خفتند!
 ای کاش که هر روز شما را می‌دیدم!
 بی همراهی حرف اضافه و حرف ربط به کار می‌رود و حکم جمله مستقل دارد :
 بارک الله! به شما تبریک می‌گویم.
 آفرین! خوب نوشته‌ای.

بدون حرف اضافه و حرف ربط به کار می‌رود و نقش قیدی پیدا می‌کند :
 علم و آزادگی و حُسن و جوانی و هنر عجایب هیچ نیرزد که بی سیم و زرم!
 بدون همراهی حرف اضافه و حرف ربط در جایگاه مسند :

خوشا شیراز و وضع بی‌مثالش خداوندا، نگه‌دار از زوالش

حکایت

پیام حکایت افلاطون و مرد جاهل : این حکایت دانش‌آموزان را با رفتار بزرگانی چون افلاطون آشنا می‌کند. همچنین چابلوسی را مورد نکوهش قرار می‌دهد و موجب تقویت عزت نفس و بی‌توجهی به تملق‌های بی‌پایه و اساس می‌گردد.

جلسهٔ سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

فعالیت نگارشی

هدف از فعالیت شماره دو تقویت درک دیداری فراگیران است.
در فعالیت شماره سه از بین عبارات داده شده موارد زیر شبه جمله اند:
یارب
دریغ
بارالها

تمرین خواندن

خواندن، از مهم‌ترین مهارت‌هایی است که کودکان در دوره ابتدایی، به آن دست می‌یابند و کسب این مهارت، مبنایی برای کوشش‌های تحصیلی آینده آنان خواهد بود. این مهارت دارای فرایندی بسیار پیچیده و مراحل گوناگونی است. ناتوانی در خواندن و نوشتن معمولاً دانش‌آموز ناتوان در یادگیری را با مشکلات بیشتری مواجه می‌سازد.

در صورتی که آموزگاران محترم با انواع خطاهای خواندن آشنایی داشته باشند می‌توانند با اتخاذ روش‌های صحیح، دانش‌آموزان را در برطرف کردن این خطاها یاری دهند. برخی از خطاهای نوشتن به شرح زیر است:

- ۱- حذف: فراگیرنده در موقع خواندن، بعضی از کلمه‌ها یا بخش‌هایی از جمله را حذف می‌کند.
- ۲- افزایش: گاهی کلمه‌ای را لابه‌لای متن قرار می‌دهد که وجود ندارد.
- ۳- جانشین‌سازی: لغتی را جانشین لغت دیگر می‌کند.
- ۴- تکرار: بعضی از کلمه‌ها را موقع خواندن تکرار می‌کند.
- ۵- حذف و اضافه کردن: گاهی حروفی را به کلمه اضافه یا از آن حذف می‌کند.
- ۶- وارونه‌سازی: در موقع خواندن مثلاً کلمه «باد» آن را «داب» می‌خواند.
- ۷- خواندن نادرست: گاهی جمله را سریع و بی‌دقت یا کند و لغت به لغت قرائت می‌کند.
- ۸- فقدان درک مطلب: هم‌زمان با قرائت متن، مطلب آن را درک نمی‌کند.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

● املا

به منظور ایجاد تنوع در املاهای کلاسی می‌توان از روش‌های گوناگونی بهره جست. یکی از این روش‌ها بهره‌گیری از تکنیک بارش مغزی است. برای اجرای این روش، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد که به کمک این تکنیک، با استفاده از حروف واژه‌های مشخص شده واژه‌های جدید بسازند.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت نگارشی

فعالیت شماره یک: هدف از این فعالیت تقویت توانایی بازگردانی نوشته از نظم به تراس است.

فعالیت شماره دو: در این فعالیت می‌توانیم توجه دانش‌آموزان را به زندگی نامه‌نویسی جلب کنیم. هر انسانی سرگذشتی دارد که داستان زندگی گذشته اوست. کارهایی که از انسان سر می‌زند و رویدادهایی که برایش رخ می‌دهد، سرگذشت او به شمار می‌آید. این سرگذشت با دوروش، پایدار می‌ماند:

- ۱- نگهداری از ماندگارهای گذشته؛
- ۲- نوشتن و یادداشت کردن کارهای انجام شده.

تاریخ زندگی در حقیقت، گزارش زندگی گروهی و گذشته انسان است، یعنی چیزی بسیار فراتر از سرگذشت فردی.

اهمیت زندگی نامه:

- ۱- دلبستگی ذهن کنجکاو انسان به جست‌وجوگری در گذشته‌ها؛
- ۲- شناخت علل پیشرفت یا عقب‌ماندگی مردمان گذشته و کنونی؛
- ۳- افزایش تجربه در زندگی کنونی و آینده؛
- ۴- یادآوری نیکنامی دادگران تاریخ و بدنامی ستمگران و بیدادگران؛
- ۵- آموختن درس میهن دوستی و فداکاری و خدمتگزاری؛
- ۶- به کارگیری آموزه‌های فراوان به منظور تأثیرگذاری در زندگی فردی و اجتماعی.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۳)

فعالیت نگارشی

تکمیل داستان‌های ناتمام یا تغییر دادن پایان داستان‌ها با هدف بازسازی وقایع، یکی از روش‌های پرورش خلاقیت و نوآوری در نوشتن است.

فعالیت شماره دوی این صفحه به بازگردانی به نثر ساده اشاره می‌کند.

بازگردانی به نثر ساده: بازنویسی، برگرداندن نثر و نظم قدیمی به زبان ساده و قابل فهم امروزی است و هدف از آن آشنایی عامه مردم، به ویژه کودکان و نوجوانان، با آثار ادبی گذشته به منظور ارتباط با فرهنگ غنی اسلامی و حفظ پیوند با گذشته خود است.

بازنویسی متون کهن به زبان امروزی شیوه‌ای است که باعث خلق آثار بسیاری شده است. از آن جمله می‌توان بازنویسی متون کهن ادب فارسی توسط مرحوم مهدی آذریزدی تحت عنوان قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب اشاره کرد که مورد استقبال بسیار قرار گرفته است.

آشنایی با متون کهن و مفاهیم و مضامین عالی آنها کمک می‌کند که تسلط، به زبان فارسی بیشتر شود و دایره لغات ما گسترش یابد. با بازنویسی کردن این متون، نگارش ما بهتر خواهد شد. با انجام دادن این فعالیت می‌توان دانش‌آموزان را با بسیاری از کلمات، مترادف‌ها و معادل‌ها آشنا ساخت.

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املا پایانی

● املا

به منظور تقویت درک شنیداری دانش‌آموزان، گاه می‌توان متن املا را قبل از شروع برای دانش‌آموزان قرائت کرد. دانش‌آموزان در این زمان چیزی نمی‌نویسند و تنها گوش می‌دهند. در هنگام تصحیح کردن املا، گاه می‌توان نوشتن شکل صحیح لغات نادرست را به دانش‌آموزان واگذار نمود. پس از تصحیح املا توسط معلم و مشخص نمودن واژه‌های نادرست، هر یک از دانش‌آموزان به صورت انفرادی، شکل درست آنها را از کتاب پیدا می‌کنند و بالای واژه نادرست می‌نویسند. این فعالیت موجب افزایش دقت دانش‌آموزان و همچنین تعمیق یادگیری آنان می‌شود.

درس شانزدهم: آداب مطالعه

● اهداف آموزشی درس

- تقویت علاقه‌مندی به مهارت مطالعه؛
- آشنایی با خصوصیات دوست خوب؛
- شناخت کاربردی فواید قصه خوانی؛
- آشنایی با نمونه فاخری از متون نثر کهن؛
- آشنایی با واژه سازی‌های نو.

● آموزش

جلسه اول	
۴۰ دقیقه	آموزش درس
۱۰ دقیقه	درک مطلب

این درس به بررسی ویژگی‌های دوست خوب و انتخاب شایسته دوست و همچنین برشماری خصایل دوست شایسته می‌پردازد. که یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های کودکان و نوجوانان است و همچنین فواید قصه خوانی و شنیدن قصه را مطرح می‌سازد.

● روش تدریس پیشنهادی

روش تدریس بحث گروهی

مراحل اجرا

مرحله اول: آمادگی و برنامه ریزی

انتخاب موضوع

۱- موضوعات و عناوین «روش بحث گروهی» و ارتباط آنها با هدف، باید در قالب کلمات و

جملات صریح و روشن بیان شود.

در این درس مطالعه و آداب آن به عنوان موضوع مطرح می‌شود.

۲- فراهم کردن «زمینه‌های مشترک»: قبل از شروع بحث گروهی، لازم است سطح اطلاعات شاگردان دربارهٔ موضوع یکسان شود.

۳- تعیین نحوهٔ آرایش شبکه‌های ارتباطی: ترتیب قرار گرفتن و نشستن فراگیران، در نوع ارتباط مؤثر است.

مرحلهٔ دوم: روش اجرای بحث گروهی

۱- وظایف معلم در روش بحث گروهی

الف) فراهم کردن امکانات:

شایسته است این جلسه از کلاس در کتابخانه انجام پذیرد.

در صورتی که شرایط لازم برای استفاده از کتابخانه مهیا نباشد از جلسهٔ قبل، به دانش‌آموزان تأکید می‌کنیم هر یک چند کتاب مورد علاقه خود را به همراه داشته باشند.

ب) شرکت در بحث: معلم موظف است در شروع بحث، ابتدا هدف و ضوابط بحث گروهی را شرح دهد و باید نقش خود را در جریان بحث تا حد یک شنونده کاهش دهد.

ج) کنترل و هدایت بحث:

۲- وظایف شاگردان در جریان بحث گروهی

معلم باید نقش شاگردان را دقیقاً به آنان گوشزد کند. شاگردان باید دربارهٔ موضوع از قبل، مطالعه کنند. وسط حرف دیگران نپرند. با یکدیگر صحبت نکنند، کاملاً به صحبت‌های دیگران گوش دهند، انتظار نداشته باشند که نظر آنها حتماً پذیرفته شود.

محاسن و محدودیت‌های روش بحث گروهی

الف) محاسن

۱- سهیم شدن در عقاید و تجربیات یکدیگر (دانش‌آموزان)؛

۲- تقویت حس همکاری و احساس دوستی؛

۳- ارزیابی افراد از خود؛

۴- تقویت اعتماد به نفس و پرورش روحیهٔ نقادی؛

۵- تقویت قدرت مدیریت و رهبری فراگیران؛

۶- تقویت قوهٔ استدلال و اندیشه و نظم بخشی به افکار.

ب) محدودیت‌ها:

تنها محدودیت این شیوه زمان بر بودن آن است.

● دعوت از یک نویسنده

در صورت امکان از یک نویسنده یا کسی که اهل مطالعه است و به کتاب و کتاب‌خوانی علاقه‌مند است دعوت می‌کنیم تا در مرحله آخر مطالبی را پیرامون مطالعه و تجربه شخصی خود بیان کند.

● نکاتی درباره درس

الف) معانی برخی از عبارات مهم درس :

- محنت و شدت گذشتگان : سختی‌ها و مرارت‌های پیشینیان.
- دل از مال دنیا و دنیا بردارد : از دنیا و ثروت‌های دنیوی دل بکند.
- با خود تکرار کرده باشد تا فرو نماند : با خود مرور کرده است که از گفتن آن ناتوان نباشد.
- نثر را وقت و وقت به نظم آراسته گرداند : در این جمله وقت و وقت به معنای گاهی آمده است.
- باید داند جماعت لایق چه نوع سخن است : باید داند که چه سخنانی مناسب و شایسته افراد حاضر است.

● بزرگان گفته‌اند : نظم در قصه خوانی چون نمک است در دیگ. (تشبیه) در این جمله نظم به نمک تشبیه شده است. چون نمک چاشنی بخش غذاست و نظم هم به سخن مزه می‌بخشد به چنین کاربردی تشبیه می‌گویند.

- پس اعتدال نگاه باید داشت : در هر کاری اصل در میانه‌روی است.
- در چشم مردم سبک شود : در نظر مردم فرد بی ارزشی جلوه می‌کند.
- صاحب آن نظم را در اول یا آخر، یاد کند و فاتحه و تکبیر گوید :
- بر صاحب آن شعر رحمت فرستد و آن به بزرگی یاد کند.

ب) کاربرد قصه‌گویی در درس :

در ادبیات فارسی، قصه‌گویی باعث کسب مهارت زبانی می‌شود. در کنار برنامه‌های آموزشی با نقل قصه‌ای می‌توان به جای خشکی و یکنواختی، تنوع و جذابیت را نشان داد و فرایند یاددهی - یادگیری را اثر بخش‌تر کرد.

پ) شیوه‌های قصه‌گویی

قصه‌گویی انواعی دارد. از آن جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد :

قصه‌گویی ساده، قصه‌گویی همراه با تقلید صدا، قصه‌گویی همراه با حرکات اعضای بدن، قصه‌گویی همراه با پرده‌خوانی و...

ت) فواید قصه‌گویی

- ۱- افزایش قدرت تفکر و گوش دادن همراه با درک مطلب؛
  - ۲- عادت دادن کودکان به شنیدن سخن و اظهار عقیده؛
  - ۳- تقویت و رشد مهارت کلامی؛
  - ۴- ایجاد صمیمیت بین مربی و دانش‌آموز؛
  - ۵- عمق بخشیدن به دانش؛
  - ۶- اثرگذاری بر تکوین شخصیت کودکان.
- با توجه به موارد مذکور شایسته است، داستان‌هایی متناسب با گروه سنی دانش‌آموزان پایه ششم انتخاب شود و با شیوه‌های مختلف در کلاس قصه خوانی گردد.

● کلمات هم نویسه (هم نگاشت)

کلماتی که از نظر نوشتار یکسان اند اما از لحاظ آوایی متفاوت اند، هم نویسه و هم نگاشت نامیده می‌شوند.

مانند (کَرَم، کَرِم، کَرْم، کَرَم) (مُسْلِم، مَسْلَم)

(کُل، کِل) (کُشتی، کِشتی) (کَلک، کِلک)

نو بهار است در آن کوش که خوشدل باشی

که بسی گُل بدهد بار و تو در گِل باشی

گوهر مخزن اسرار همان است که بود

حَقّه مِهَر بدان مِهَر و نشان است که بود

(حَقّه: کیسه کوچک)

مفهوم کلی شعر

راستی باعث نیک نامی می‌شود. راستی و درستی پیشه کردن و با انسان‌های راست‌گو و درستکار هم نشین شدن و از انسان‌های دروغ‌گو و ناپاک دوری گزیدن پیام کلی شعر است.

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	واژه‌آموزی
۳۰ دقیقه	بخوان و حفظ کن

واژه آموزی

هدف از این بخش گسترش دامنه واژگان با بهره‌گیری از ساخت واژه است (بدون اینکه به مباحث دستوری آن پرداخته شود). در این بخش معلم با بهره‌گیری از روش‌های گوناگون، از جمله روش دریافت مفهوم می‌تواند یادگیری را تثبیت کند.

بخوان و حفظ کن

در بخش «بخوان و حفظ کن» معلم می‌تواند به‌عنوان فعالیت انتخابی، دانش‌آموزان را به انتخاب، گزینش و حفظ اشعار مرتبط با موضوع درس تشویق نماید. هدف از این فعالیت تقویت آشنایی دانش‌آموزان با مفاخر شعر و ادب ایران زمین و همچنین تقویت علاقه‌مندی آنان به شناخت آثار فاخر است.

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

فعالیت نگارشی

در بخش اول این فعالیت یکی دیگر از شیوه‌های واژه‌سازی به کمک بهره‌گیری از قاعده ترکیب، در زبان فارسی، آموزش داده می‌شود. تمرین واژه‌آموزی از طریق هم‌نویسه‌ها و همچنین واژه‌سازی با «خوان» و «خوانی» صورت می‌پذیرد. همکاران گرامی با آوردن نمونه‌های مختلف از این ساخت زبانی (کلمه + خوان و خوانی) دانش‌آموزان را نسبت به شناخت و کاربرد ترکیب‌سازی بیشتر آشنا سازند

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

● املا

با توجه به اهمیت نقطه گذاری در املا گاه می توان متن املا را به صورت پلی کپی بدون نقطه تدوین نمود.

املاي مورياته اي : یکی دیگر از روش های املاي «املاي مورياته اي» است که به منظور افزایش تمرکز فراگیران و توجه به درک شنیداری آنان، در این بخش معرفی می گردد :

در این طرح، متنی را از قبل می نویسیم و بعضی از حروف را که بار املاي دارند از متن حذف می کنیم. پس از توزیع برگه ها، متن را خیلی سریع برای دانش آموزان می خوانیم و آنها نیز جای خالی را پر می کنند.

از ویژگی های مثبت این روش کوتاه بودن زمان اجرای آن است.

بدان که ... خواندن و شنیدن، فایده بسیار دارد :

اول آنکه از احوال ... خبردار شود.

دویم آنکه چون... بشنود، نظر او به قدرت الهی، گشاده گردد.

سیم، چون... و شدت گذشتگان شنود، داند که هیچ کس از بند محنت آزاد نبوده است، او را..... باشد.

چهارم، چون... ملک و مال سلاطین گذشته شنود، دل از مال دنیا و دنیا بردارد و داند که با کس، وفا نکرده و نخواهد کرد.

پنجم، عبرت بسیار و تجربه ..... او را حاصل شود.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت نگارشی

انتخاب عنوان نوشته : انتخاب عنوان یکی از ساده ترین و در عین حال تأثیرگذارترین مراحل نوشتن است.

نخستین نقش «عنوان» وحدت بخشیدن به نوشته است. در مرحله بعد می توان گفت «عنوان» خوانندگان را به دام داستان اندازد.

برای مثال «خوشه‌های خشم» به ذهن جان اشتاین بک خطور می‌کند و عنوان کتاب معروفش می‌شود. یا «بر باد رفته» بیش از دیگر عناوین داستان مشهور مارگرت میچل (مانند فردا روز دیگری است)، اثری شاعرانه و دراماتیک می‌شود.

عناوین دقیقاً کی و از کجا سرچشمه می‌گیرد؟

همینگوی می‌گفت: «پس از پایان داستان، فهرستی از عناوین را تهیه می‌کنم؛ گاهی بیش از صد عنوان؛ سپس شروع می‌کنم به تجزیه و تحلیل آنها و گاهی این کار را با تمامی اسامی انتخاب شده انجام می‌دهم.»

اغلب، شنیدن نخستین انتخاب عنوان، برای کتاب‌های مشهور، آدمی را غافلگیر می‌کند. چارلز دیکنز در ابتدا می‌خواست اسم رمان کلاسیک خود «خانه قانون زده» را «خانه ویرانه توم بیگانه» بگذارد؛ و کتاب دیگرش «روزگار سخت» در ابتدا «دو با دو می‌شود چهار» نام داشت.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت نگارش (بخش ۳)

فعالیت‌های نگارشی

فعالیت‌هایی که بر پایه برداشت دانش‌آموزان از مثل‌ها استوار شده است و اگر است و پاسخ مشخص را نمی‌توان برای آن در نظر گرفت. یک نمونه از مفاهیمی مثل «این دغل دوستان که می‌بینی، مگسان‌اند گرد شیرینی» می‌تواند به شرح زیر باشد:

بعضی از افراد فقط به این دلیل با انسان از در دوستی وارد می‌شوند که از این دوستی سود و نفعی به دست آورند و فقط در زمان خوشی و شادی با او هستند و در زمان گرفتاری و مشکلات او را رها می‌کنند.

در واقع مانند مگسانی هستند که هر جا شیرینی باشد در آن جا جمع می‌شوند و وقتی تمام شد، پراکنده می‌شوند و از این دست می‌توان به مثل محاوره‌ای زیر اشاره کرد:

«تا پول داری رفیقتم، قربون بند کیفتم».

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املا پایانی

● املا

یکی از روش‌های املا قرار دادن واژه‌های دارای بار املائی در جدول کلمات متقاطع است. دانش‌آموزان، ضمن مطالعه درس، واژه‌ها را از داخل جدول پیدا می‌کنند و دور آنها خط می‌کشند.

ع	ت	ب	ا	ث	م
ب	د	ت	ع	ا	س
ر	ا	ل	ع	م	ت
ت	ا	ح	و	ا	ل
ن	ف	ا	ت	ح	ه
ا	گ	ت	ش	ذ	گ

عبرت، فاتحه، ثابت، گذشتگان، احوال، مستمع، اعتدال

درس هفدهم: ستاره روشن

● اهداف آموزشی درس

- آشنایی با نمونه فاخری از نثر کهن؛
- تقویت روحیه ارج نهادن به بزرگان؛
- تقویت روحیه راست گویی و صداقت و دوری از عیب جویی؛
- گسترش و افزایش گنجینه واژه‌ها و مهارت کاربرد واژه‌های مخالف؛
- تقویت توانایی دریافت پیام درس؛
- تقویت روحیه احترام گذاشتن به والدین.

● آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

● روش‌های تدریس پیشنهادی

- روش بارش مغزی؛
- روش کارایی گروه؛
- روش روشن سازی طرز تلقی.

روش روشن سازی طرز تلقی: پس از خواندن درس فرهنگ، که نثری کهن دارد، می‌توان به ترتیب زیر از روش روشن سازی طرز تلقی بهره جست: جملاتی ناقص درباره پیام درس و اهمیت فرهنگ توسط معلم مطرح می‌گردد و دانش‌آموزان با تکمیل جملات، طرز تلقی خود از فرهنگ را بیان می‌کنند. سپس دانش‌آموزان به صورت گروهی طرز تلقی خود را ارزیابی می‌کنند.

طرز تلقی افراد بر رضایت شخصی‌شان اثر می‌گذارد. به همین دلیل جنبه مهمی از یادگیری محسوب می‌شود. در مرحله اول که معلم سؤالی را مطرح می‌کند (مثلاً پیام درس را مورد سؤال قرار می‌دهد) به فراگیران کمک می‌کند تا با پاسخ دادن به سؤال یا تکمیل یک جمله طرز تلقی خود را

ارزیابی کنند. در مرحله بعد فراگیران دور هم جمع می‌شوند تا این طرز تلقی را مورد بررسی قرار دهند و بهترین مورد را انتخاب کنند. سپس مجدداً هر فرد پاسخ خود را تکرار می‌کند تا مشخص شود که آیا تغییری در آن رخ داده است یا خیر. به این صورت فراگیران قادر می‌شوند طرز تلقی شان را بر یک پایه محکمی از حقایق، اطلاعات و منطقی، استوار گردانند.

عمده‌ترین ویژگی این روش تقویت تفکر انتقادی در دانش‌آموزان و نیز زمینه‌سازی شرایطی برای شنیدن عقاید متفاوت است.

نکات مهم درس

● اصطلاحات و عبارات :

راست گفتن پیشه گیرید، که روی را روشن دارد :

راست گویی و صداقت در پیش گیرید که موجب روشنی و نورانی شدن چهره شما می‌گردد.

هر که شما را به زاد بزرگ‌تر باشد وی را بزرگ‌تر دارید :

حرمت کسانی را که از شما بزرگ‌ترند نگاه دارید و به آنان احترام بگذارید.

● **تاریخ بیهقی :** تاریخ بیهقی کتابی تاریخی است به زبان فارسی، درباره دوره پادشاهی مسعود غزنوی، نوشته ابوالفضل محمد بن حسین بیهقی. این کتاب بخشی از کتاب مفصلی به نام «جامع التواریخ» است. این کتاب درباره اتفاقات چهل و دو ساله پادشاهی غزنویان است در سی فصل.

تاریخ بیهقی هم از جنبه تاریخ نگاری و هم از جنبه ادبی بسیار درخور توجه است. در این کتاب به مراسم و آداب و رسوممانند : خطبه خواندن، خلعت دادن و جشن مهرگان و... اشاره شده است. از جنبه ادبی سبک نگارش کتاب گیرایی و دلپذیری خاصی دارد. تاریخ بیهقی از بهترین نمونه‌های تثر و اوج بلاغت زبان فارسی شمرده می‌شود. تثر کتاب حاکی از تسلط بیهقی به زبان فارسی و عربی است. بیهقی برای باورپذیر کردن و اثرگذاری بیشتر، کتابش و همچنین برای ایجاد کشش حساسیت در خوانندگان، این کتاب را به صورت داستانی نگاشته است.

● از بزرگمهر چه می‌دانیم :

داستانی که درباره بزرگمهر در کتاب آمده، به بخش «بزرجمهر و زندانی شدنش» مربوط می‌شود.

● **بزرگمهر در لغت :** در لغت بزرگمهر به معنای «آفتاب بزرگ» یا «صاحب محبت بزرگ» است.

بزرگمهر بختگان فرزند بختنگ وزیر خردمند انوشیروان، شاه ساسانی بود که ابتدا به منظور

آموزش فرزند انوشیروان (هرمز) گماشته می‌شود و به دلیل کیاست و خوش رفتاری، کم‌کم به مقام

وزارت می‌رسد و در امور کشورداری با شایستگی بسیار به انوشیروان خدمت می‌نماید. وقتی حکیمان هندوستان برای آزمودن هوش حکیمان ایرانی بازی شطرنج را با خود به ایران آوردند، تنها بزرگمهر توانست رمز آن را کشف کند و در مقابل، بازی «نرد» را ابداع نمود و آن را برای شاه هندوستان فرستاد. در نوبتی دیگر فرمانروایان روم صندوقچه‌ای مَهر شده به دربار ایران فرستادند که ایرانیان محتوای درون آن را حدس بزنند از بین درباریان و دانشمندان تنها بزرگمهر توانست راز صندوقچه را حدس بزند.

● چند سخن از بزرگمهر

- اگر خرسند و رضا باشی، زندگی به دلخواه سپاری.
- آدمی باید از گناه بپرهیزد و هر چه را بر خویش نمی‌پسندد به دوست و دشمن خود روا ندارد.
- در آیین خرد در هر کاری اندیشه باید.
- برای آدمی، دشمن دانا از دوست نادان بهتر.
- هر که تن درست و نیرو دارد، هرگز سخن نادرست نمی‌گوید. دروغگویان بیمار و ناتوان و زبون اند.

● چند حدیث برای احترام به بزرگان

- نگاه با محبت فرزند به پدر و مادرش عبادت است. پیامبر اکرم (ص)
- آن کسی که بزرگ‌ترها را احترام نکند و به کوچک‌ترها محبت نکند، از ما نیست. امام صادق (ع)
- نیکی کردن به پدر و مادر بر جای جهاد می‌نشیند. پیامبر اکرم (ص)
- کسی که به والدین خود از روی غضب بنگرد در حالی که والدین بر او ستم کرده باشند، خداوند نماز او را نمی‌پذیرد. امام صادق (ع)
- هر که پدر و مادر خود را راضی کند، خدای را از خودراضی کرده است و هر کس آنان را به خشم آورد، خدای را به خشم آورده است. پیامبر اکرم (ص).

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	دانش زبانی
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)

● دانش زبانی

نظر به اینکه در این درس، موضوع آموزش، یادآوری یکی از روابط معنایی بین کلمات است، ضرورت دارد به کلماتی که با هم رابطه تضاد معنایی و ناسازی دارند، اشاره شود. به این دسته از واژه‌ها کلمات مخالف یا متضاد هم می‌گویند. مقصود از «متضاد یا مخالف»، تضاد و اختلاف و ناسازی در معنای واژه‌هاست.

فعالیت‌های نگارشی بخش اول:

هدف از این فعالیت بازیابی کلمات متضاد است.

(دوست، دشمن)، (هستم، نیستم)، (دوستان، دشمنان)، (زندگی، مرگ)

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	بخوان و بیندیش

● تحلیلی بر بخوان و بیندیش: آوای گنجشکان

متن زیر، تحلیل و کالبدشکافی داستان «آب انبار» مرادی کرمانی است که به قلم دکتر فریدون اکبری سلدره، و با عنوان رد تیمار داشتِ نفس در «آب انبار» نوشته شده، یادآور می‌شویم عنوان «آوای گنجشکان» نوشته شده است.

هوشنگ مرادی کرمانی ۱۶ شهریور سال ۱۳۲۳ در روستای سیرج، از توابع بخش شهداد کرمان، متولد شد. از سال ۱۳۳۹ در کرمان و ضمن همکاری با رادیو محلی کرمان نویسندگی را آغاز کرد و در سال ۱۳۴۷ با چاپ داستان در مطبوعات، فعالیت مطبوعاتی‌اش را گسترش داد. نخستین داستان او با حال و هوای طنز به نام «کوچه ما خوشبخت‌ها» در مجله خوشه منتشر شد. این نویسنده آثار داستانی درخور توجهی نوشته است که از جمله آنها می‌توان به «قصه‌های مجید»، «خمره»، «مربای شیرین»، «بچه‌های قالی باف‌خانه»، «شما که غریبه نیستید» و تازه‌ترین اثرش «آب انبار» اشاره کرد. در این نوشته، به معرفی، نقد، کالبدشکافی محتوا و شیوه کار مرادی، پرداخته‌ایم.

داستان «آب انبار» برآمده از باب چهل و چهارم کتاب ارجمند قابوس‌نامه (عنصرالمعالی، ۱۳۷۳، ص ۲۶۲) «در آیین جوانمرد پیشگی» است. مرادی کرمانی خود در زیر نویس یکی از صفحات آب انبار می‌نویسد: «هنگام نگارش دو سه فصل اولیه این داستان، به یاد حکایت کوتاهی از کتاب «قابوس‌نامه» از آثار قرن پنجم بودم» (ص ۱۱).

چکیده داستان :

روزی از مکتب خانه، بانگ سگ به گوش می‌رسد. شیخ مکتب دار که برای دمی آرامش به منزل رفته بود، با شنیدن این آوا، آسیمه سر، خود را به مکتب می‌رساند (این پرده از نمایش داستان، نقطه آغاز و شاید اوج رویداد است زیرا همه چیز از این نقطه، شروع می‌شود) و می‌بیند یکی از کودکان (عماد) چونان سگی برای همکلاسی اش (الماس) بانگ می‌کند تا پاره‌ای از نان و حلوی زعفرانی او را به دست آورد. شیخ با دیدن این صحنه، دل گران می‌کند و سر بر دیوار می‌کوبد و برخورد و کرده‌ها و نتیجه تربیت کودکان، های‌های می‌گیرد.

پس از آن شیخ به تندی بر الماس می‌تازد و عماد را هم سرزنش می‌کند. الماس مکتب را رها می‌کند و در زیر زمین کارگاه پدر بازرگانش به کار می‌پردازد و پس از مدتی کار در این فضا و دیدن بسیار چیزها و چشیدن مزه تلخی‌ها و سختی‌ها، چراغ معرفتی در دلش پدیدار می‌شود و سرانجام به مکتب باز می‌گردد.

چنین فراز و فرود شخصیتی در رفتار بقیه اشخاص داستان نیز، به گونه‌ای دیگر تکرار می‌شود. حتی شیخ مکتب خانه هم، دست به تأدیب نفس می‌زند. پدر الماس، پدر عماد و نیز در پایان، حاکم شهر هم در فرایند دگرشدن و فرارفتن از خویش قرار می‌گیرند. این داستان به صورت زمانی کوتاه، در سی پاره یا شماره ساماندهی شده است. در پی، برخی از عناصر این داستان را بررسی می‌کنیم :

۱- موضوع : تعلیم و تربیت در مکتب خانه و باز نمودن فضای مکتب خانه‌ای در آموزش روزگاران پیشین، اصلی‌ترین موضوع این داستان سی پاره است.

۲- درون‌مایه : جانمایه اصلی این داستان، دگرگونی و انقلاب درون و تقلب احوال شخصیت‌هاست. آیین جوانمردی پیشه کردن، خاکسار شدن و به زیر رفتن و با نهاد خاکی خو گرفتن و سپس سربر آوردن و سبز و شکوفا شدن، تمام حرف این زنجیره سی حلقه داستانی است. آزمندی سر همه نگون بختی‌ها و قناعت پیشه کردن سر حلقه‌های است، آن چنان که «ابن یمین» (۱۳۴۴، ص ۴۰۹) می‌گوید :

اگر پاک طبعی و پاکیزه کار	توقع به درگاهِ دونان مبر
لت نان خشک از سر خوان خویش	خوری، به که با دیگران، گلشکر
به یک استخوان، صلح کن چون همای	مگس وار، بر گرد حلوا مبر

به دیگر سخن، پیام داستان این است که «خاک شو تا سبز شوی» (ص ۵۸) و گرنه زیاده خواهی

و آزمندی، انسان را به خاک نگون بختی در خواهد غلتاند. جالب این است که تحوّل و دگرپسی‌ها از پایین جامعه، از فرودستان آغاز می‌شود و در پایان به طبقه فرادستان جامعه (حاکم) می‌رسد. به هر روی، پیام کلیدی این اثر، پروردن نفس است. به همین سبب، شیخ مکتب دار در همه کار و کردارهای تعلیمی خود در پی تربیت نفس کودکان تلاش می‌کند تا از گذرگاه ادب درس، آنان را در ادب نفس به پروردگی برساند.

رویدادهای داستان در یک شهر کویری رخ می‌دهد. شهری که مردمش از آبنبار استفاده می‌کنند، هیچ تصویر و توصیفی از فضای شهر داده نمی‌شود. شاید ریشه در خاطرات دوران خردسالی نویسنده درحوالی کرمان دارد.

کالبد شکافی محتوایی

در چشم من این داستان، یک پوسته دارد و یک هسته پوسته، همان است که زنجیره حوادث را در مکتب خانه و شهر، نشان می‌دهد. از این دید می‌توان گفت داستان آب انبار گونه‌ای باز آفرینی سال‌های پار و پیرار نویسنده و آمیختن آن با حکایتی از ادبیات کهن است. این نگاه، داستان را در سطح، نگه می‌دارد و همه پویه‌ها و گفته‌های اشخاص در معنای برونی واژه‌ها و کلام دریافت خواهد شد و خواننده به نهان خانه شخصیت‌ها و لایه‌های دنیای متن، گام نخواهد گذاشت.

در این نوع نگرش، همه چیز به اینجا می‌انجامد که کودکانی در مکتب خانه دور از چشم مکتب‌دار با هم بازی می‌کردند. یکی برای دستیابی به حلوا صدای سگ در می‌آورد و آن دیگری به او حلوا می‌داد تا این کار را تکرار کند. معلم مکتب در این میان سر می‌رسد و سرزنش و عتاب آغاز می‌شود. دیگر ماجرا.

شاید بر پایه «قصه‌های مجید»، «داستان آن خمره» و دنیای حاکم بر فضای ذهن و زبان نویسنده و آثارش، این گونه گفته شود که قصه‌های مرادی کرمانی، ژرفا و عمق ندارند و شخصیت‌ها نیز چندسویه و چندلایه نیستند و بر همین بنیاد آب انبار را هم از بیرون ببینند و ساختمان برونی آن را به یاد بسپارند. اما گمان من این است که برای پی بردن به پیام اصلی داستان آب انبار باید از پلکان آن به زیر رفت تا لایه زیرین و خنکای نسیم چهره نواز آن را پس از بر آمدن و چشم به دنیای بیرون گشودن، به دیده دل درک کرد. از این رو به نظر می‌رسد مرادی کرمانی از خاطره‌پردازی و روایتگری آمیخته به شوخی و طنز در قصه‌های پیشین، عبور کرده است. به فراخور سن و سالش، ژرفای نگاه و پختگی محتوایی نوشته اش فزونی گرفت و اکنون او همان شیخی است که پس از آموختن ادب درس، به تأدیب و تیمار نفس درون خود و دیگران به رسم جوانمردان و فتیان، رو می‌آورد.

غرورشکنی، خاک نهادی، خودشکنی، بست شدن و هست شدن و خلاصه، پوست انداختن و تولد دوباره جوهره و جانمایه این کتاب است. باورم این است که مرادی کرمانی به پایه‌ای از گشایش چشم درون و عظمت در نگاه، رسیده است که پدیده‌های پیرامونی را چونان در سمایه‌ای می‌بیند و به بازخوانی و کشف زیبایی‌ها می‌پردازد و از آن لذت می‌برد. زیرا از شیخ آموخته است که هر جا می‌تواند مکتب باشد، به شرط آنکه تو شاگرد باشی (ص ۶۳).

شگردهای آموزشی مکتب خانه

۱- بهره‌گیری از تمثیل یکی از راه‌های چابک سازی ذهن و سبب زایایی آن است که نوشته را گیرا و اثرگذار می‌سازد و آن آموزه را در ذهن و ضمیر خواننده یا شنونده، جای‌گیر می‌کند. مرادی کرمانی در این داستان، همچون مولوی در مثنوی، از چند تمثیل ساده برای بیان مفاهیم روان‌شناختی و معرفت‌شناختی سود برده است. این تمثیل‌ها چون بجا و کاملاً در پیوسته با سیر داستانی به کارگرفته شده، مانند گل‌میخ‌هایی است که ذهن سرکش را به بند می‌کشاند. مانند تمثیل بهره‌گیری از تخم مرغ برای فهماندن صبر و شکیبایی (ص ۱۲۹) یا زیرخاک کردن دانه گندم برای شکفتن (ص ۹۸) که همین معنی را مولوی در مثنوی معنوی (دفتر سوم، بخش ۱۳ - دعوت باز بطن را از آب به صحرا، بیت ۴۵۳ به بعد) این گونه پرورانده است:

بین که اندر خاک، تخمی کاشتم	گرد خاکی و منش افراشتم
حمله دیگر تو خاکی پیشه‌گیر	تا کنم بر جمله میرانت، امیر
آب از بالا به پستی در رود	آن‌گه از پستی به بالا بر رود
گندم از بالا به زیر خاک شد	بعد از آن او خوشه و چالاک شد
دانه هر میوه آمد در زمین	بعد از آن سرها بر آورد از دفین
اصل نعمت‌ها ز گردون تا به خاک	زیر آمد، شد غذای جان پاک
از تواضع چون ز گردون شد به زیر	گشت جزو آدمی حئی دلیر

(مولوی، ۱۳۷۰، ص ۳۷۵)

همچنین در بیت‌های زیر (از بخش ۹۵ دفتر سوم بیت‌های ۲۰۶۵ و ۲۰۶۶، ماجرای هفت مرد شدن آن هفت درخت)، همین معنای خاک شدن و شکفتن را مولوی به زیبایی نشان داده است:

دانه پرمغز با خاک دژم   خلوتی و صحبتی کرد از کرم
خویشتن در خاک کلی محو کرد   تانماندش رنگ و بو و سرخ و زرد

(مولوی، ۱۳۷۰، ص ۴۲۷)

«تمثیل» چون با تصویرسازی ذهنی مخاطب و عنصر مقایسه همراه می‌شود، درک و دریافت آموزه‌ها را ساده‌تر می‌کند و میان دنیای متن با جهان ذهن خواننده پل می‌زند. آذری نجف‌آباد (۱۳۷۸: ۱۷) تصویر را، راه میان‌بر و کوتاه آموزش زبان می‌داند و معتقد است: تصویر، پشتوانه معنی است. تصویر به کمک درک جمله‌ها می‌شناهد و زبان‌آموز با بهره جستن از قدرت بینایی خود، تدریجاً به درک معنی جمله‌ها می‌رسد. سخن دیگر، اینکه «کارکرد تصویر، کارکرد تکثیر و بازتولید است؛ به بیان «گاستون باشلار»: تصویر، یک ادراک حسی میرا نیست بلکه زبانی است که زاده می‌شود». (ریکور، ۱۳۷۸، ص ۵۵).

به نمونه دیگر از تمثیل‌های آب انبار توجه کنید:

«ممنون گفت: چیزی به من بیاموز که ندانم.

شیخ، کوزه آب خویش که در کنار داشت، پیش ممنون گذاشت. کوزه‌ای دیگر از کودکی گرفت.

کوزه خویش به ممنون داد.

● آب نخواستم، کوزه نخواستم. به من چیزی بیاموز.

● شیخ گفت: کوزه را نگه دار تا در آن، آب این کوزه ریزم.

شیخ از کوزه خود در کوزه ممنون آب ریخت. کوزه در دست ممنون پر بود. آب از سر آن ریخت.

ممنون گفت: به من چیزی بیاموز.

بار دیگر، شیخ در کوزه پر، آب ریخت. ممنون گفت: این کوزه جا ندارد. مرا دیوانه می‌دانی.

آری، من دیوانه‌ام. ممنونم. آنچه باید بیاموزم، آموختم. ممنون ... ممنون.

ممنون برخاست، آب کوزه در کنار درخت خالی کرد. کوزه خالی پیش شیخ آورد و گفت: این

یعنی، «خالی شو تا پر شوی» (ص ۵۰).

۲- توجه به محسوسات و پدیده‌های دیداری، البته این از ویژگی‌های اصلی هر خردمند ریزین و انسان هوشمند است که از رهگذر حواس برونی مانند خوب دیدن، دقت در گوش دادن و خواندن انتقادی به بارش مغزی می‌رسد. هجویری صاحب کشف المحجوب در این باره سخن جالبی دارد، وی می‌گوید حواس ظاهر درهای کسب علم هستند «کلیت علوم را حصول، ازین پنج در بُود: یکی

دیدن و دیگر شنیدن، سدیگر چشیدن، چهارم بوییدن، پنجم بسودن، و این پنج حواس، سپاه سالاران علم و عقل اند» (هجوری، ۱۳۷۱، ص ۴۱۵).

نویسنده آب انبار با درنگ و تأمل در زوایای یک حکایت کوتاه قابوس نامه و باریک نگری در تمام اضلاع آن و ایجاد نقبی در دل آن سخن هزار ساله عنصرالمعالی، به آبشخور زایا و گوارایی دست یافت و دیگر اینکه در جایگاه شیخ مکتب خانه نیز از این شیوه به زیبایی بهره برده است.

در زبان آموزی یکی از نخستین درگاه‌های آموزش و یادگیری، چشم است. چشم یکی از آفرینش‌ها و انشاهای آفریدگار است، بدان سان که در قرآن کریم آمده است: هو الذی انشأ لکم السمع و الابصار والافقده (مؤمنون/۷۸).

چشم مانند هر عضو دیگر بدن نیاز به تربیت و پرورش دارد تا به پایه و مایه‌ای برسد. اگر این نرمش دیداری در پروردگی چشم به کار آید، خوب دیدن به مهارت‌های دیدن انتقادی، عبرت اندوزی و درس آموزی چشمی و سواد دیداری می‌انجامد و دریا و اقیانوس ذهن و دامنه زبان آموز را فراخ و فربه می‌سازد.

دو چشم، همچون دو جویبارند که به درون ذهن سرازیرند، چشمان، درون ریزند، زیرا نمودها و نگاره‌های دیداری و نمادها و نشانه‌های خطی و نوشتاری دنیای بیرون دهن و زبان را به جهان درون می‌برند. شکردهای تربیت سواد بصری عبارت اند از: درنگ در پدیده‌های دیداری و محسوس، باریک نگری، ریزینی ودقت، پرسش درباره پدیده‌های پیرامونی، دگرگونه دیدن و ...

۳- گشودن چشم حس و عاطفه، یکی از لطیف‌ترین و نازترین کاری که شیخ مکتب‌دار به هنگام درس انجام می‌دهد، به بازی و تماشا کشاندن حواس و عواطف کودکان در کنار و همراه با آموزش رسمی است، یعنی پرورش حس و عاطفه به کمک سکوت، سکوتی که سرشار از نکته‌هاست و گوش سپردن به آوای طبیعت. «علم با مشاهده آغاز می‌شود. مشاهده عبارت است از ادراک چیزها و رویدادها و روابط میان آنها با واسطه حواس سالم و به کمک ابزارهایی که بر دامنه و دقت حواس می‌افزایند. بنابراین تعریف، و برخلاف تصور غلط معمول که فقط ادراک از راه حس بینایی را مشاهده می‌پندارند، آنچه از راه هر یک از حواس ادراک شود، مشاهده است. شنیدن صدا مشاهده است، چشیدن خوراکی مشاهده است، بوییدن گل مشاهده است، تشخیص زبری و نرمی، سردی و گرمی اشیا نیز مشاهده است ... مشاهده نخستین مرحله پژوهش علمی است ... نکته مهم این است که مشاهده درست، هنری بسیار دشوار است؛ قدرت مشاهده درست پس از تمرین طولانی و ارتکاب خطاهای بسیار حاصل می‌شود (بهزاد، ۱۳۹۰، صص ۱۲ و ۱۳). شیوه‌ای که امروزه برای پرورش

مهارت‌های زبانی و آفرینشگری ذهن و زبان کودکان در فرایند یاددهی - یادگیری و کاربست روش تازه و برانگیزاننده، بسیار ضروری است. به نمونه زیر، از این دید، توجه کنید :

«شیخ مکتب خانه بر تشکچه نشسته بود و بر بالش تکیه داشت. کودکان نیز بر تشکچه‌های خویش بودند و سر در کتاب حافظ داشتند. قرآن خوانده بودند و شیخ گفته بود : اکنون به آواز گنجشکان گوش می‌دهیم.

کودکان در سکوت، به آواز گنجشکان درخت مکتب خانه، گوش می‌دادند. عادت بود، میان دو درس، سکوت بود و گوش دادن به جیک جیک گنجشکان که فراوان بودند بر درخت. غوغا می‌کردند گنجشگان. عجب بود که هنگام درس، ساکت بودند. سر بر بال و سینه می‌گذاشتند. در خود بودند هیچ صدایی نبود، جز صدای شیخ ....

شیخ لبخند زد و گفت : به آواز گنجشکان گوش کن، هزاران سخن در آوازشان است. گوش کن، می‌شنوی.

ممنون ساکت شد. کودکان او را می‌دیدند که همه وجودش گوش شده است. گنجشکان غوغا کردند. از درخت برخاستند و در هوای مکتب چرخ زدند و بازگشتند و بر شاخه‌ها نشستند. ممنون سر برگرداند، گنجشکان را دید. گنجشکان در شاخه‌ها گفتگو می‌کردند.

شیخ گفت : چه می‌شنوی؟ بر کودکان بازگو. ممنون برخاست، رو کرد به کودکان با صدای بلند گفت :

برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقش دفتری است معرفت کردگار

(صص ۴۷ و ۵۱)

۴- **شگرد قصه پردازی** : مرادی همانند مولوی در مثنوی معنوی که پیوسته زنجیره حوادث را به هم می‌پیوندد و داستانی در دل داستان دیگر می‌آورد، در چند بخش آب انبار از این شیوه بهره گرفته، به گونه‌ای که از قسمت ۱۸ به بعد، چهار قصه درونی را در ادامه پیوستار داستانی خود گنجانده است (صص ۱۱۴، ۸۸، ۸۵ و ۱۴۰).

فرجام سخن و نتیجه : سخن پایانی اینکه، داستان آب انبار نشان دهنده منحنی دگردیسی شخصیت‌ها و فروشکستن، برخاستن و فرارفتن است. این فرایند دگر شدن و تحوّل، از فرودستان به فرادستان جامعه، راه یافت، آن چنان که در واپسین پاره داستان می‌خوانیم : «حاکم پس از برآمدن از آب انبار، سر به آسمان بلند کرد و لب جنبانید و نجوایی کرد با خود. دل و سینه اش سبک شد» (ص ۱۵۳).

سخن دیگر آنکه، آب انبار تصویرگر فضای تعلیم و تربیت مکتب‌خانه‌ای و غلبه ادب نفس در آن فضای تربیتی بر ادب درس و البته در فضای تأدیب است. شیخ در میان کودکان است و نقاب بر چهره ندارد اما میان آنها فاصله است. این داستان همچنین، اوج‌گیری اندرونه نویسنده و یک تعالی شخصیتی و لعل شدگی وی را در طول سالیان نیز نشان می‌دهد. به نظر می‌آید مرادی کرمانی توانسته است تار و پود بومی‌نویسی و سفر در خاطرات کودکی را پشت سر بگذارد و از حیرت و عادت رها گردد، «هرکس هرچه ببیند، اول حیرت و کم کم عادت می‌کند» (ص ۱۳۸) و خود را به سراجة حکمت و معرفت برساند و مشربی از آیین فتوت و جوانمرد پیشگی را برگزیند.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

● املا

ایجاد تنوع در نوشتن املا و مشارکت دادن دانش‌آموزان در طراحی متن املا تأثیرات مثبتی بر یادگیری فعال آنان دارد. به همین منظور می‌توان به شیوه زیر عمل کرد:

هر گروه با کمک اعضا، یک متن املا می‌نویسد. متن املا توسط معلم جمع‌آوری و از هر متن یک بند را انتخاب می‌کند و در کلاس می‌خواند. در این بخش معلم می‌تواند انتخاب متن را نیز مورد ارزیابی قرار دهد.

لحن

مفاهیم درس ستاره روشن اثر ابوالفضل بیهقی با لحن تعلیمی همخوانی دارد.

لحن تعلیمی: این لحن که به آن «لحن اندرزی» نیز می‌گویند، اگر با قرائتی آرام و آهسته باشد، در دل شنونده نفوذ می‌کند و نکات خوب زیستن را به مخاطب خود القا می‌نماید. نویسنده این گونه متون، از جایگاه انسانی آگاه و با زبانی شبیه به زبان پدران و معلمان دلسوز، با مخاطب خود سخن می‌گوید. در مواردی که مخاطب پایین تر از گوینده قرار دارد، این دلسوزی کمی به تحکم نزدیک می‌شود.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت کتاب نگارش

برگرداندن نثر کهن به نثر ساده امروزی :

نثر امروزی	نثر کهن
من نخستین فردی باشم که به او ایمان آورم.	نخست کسی، من باشم که بدو گروم.
به نیکی سخن بگوئید و مراقب باشید که بدی نکنید.	نیکویی گوئید و زینهار بدی نکنید.
راست گویی را پیشه خود سازید.	راست گفتن، پیشه کنید.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۳)

فعالیت نگارشی

هدف از این فعالیت آشنایی با لطیفه ادبی و همچنین تقویت توانمندی درک معانی نهفته در لایه های زیرین متونی است که به شکل لطیفه در متون کهن و امروزی مشاهده می شود. لطیفه در متون کهن فارسی در حقیقت به منزله چاشنی کلام است. بی شک شناخت کنایه های موجود در این گونه متون، درک فراگیران را عمیق تر می سازد.

درک متن

هدف از این فعالیت آشنایی با حرف اضافه «تا» و همچنین آشنایی با کارکردهای «تا» به عنوان حروف اضافه ساده است.

مفهوم تا را در هر یک از جمله های زیر بنویسید.
* آنها دام وتله می گذارند تا تو را در دام بیندازند.

- * تا به مفهوم «برای اینکه» به کار برده شده است.
- * تا آموزگار وارد شد دانش‌آموزان برپا خاستند.
- * تا به مفهوم «وقتی که»، «زمانی که» است.
- * از شام تا سحر بیدار بود.
- در این بخش تا به مفهوم «فاصله زمانی» به کار رفته است.
- * تاکنون چندتا کتاب خوانده‌ای؟
- و در این قسمت به مفهوم واحد شمارش به کار رفته است.
- * تا شام، نيفتاد صدای تبر از گوش
- در این بخش تا به مفهوم «فاصله زمانی» به کار رفته است.

جلسه هفتم	
کارگاه درس پژوهی	۵۰ دقیقه

یکی از اهداف از این فعالیت آشنایی فراگیران با مناظره است. مناظره در اصطلاح ادبی، شعر یا تثری است که در آن دو چیز یا دو کس در مقابل هم قرار می‌گیرند و بر سر موضوعی با هم بحث و گفتگو می‌کنند تا سرانجام یکی بر دیگری غالب آید و نتیجه دلخواه و از پیش معلوم، گرفته شود. معمولاً هدف شاعر یا نویسنده از مقابله و مباحثه دو عنصر مخالف نتیجه‌ای اخلاقی است. مباحثه‌کنندگان یا انسان‌اند، یا اشیا و جانوران و مفاهیم انتزاعی، که در قالب شخصیت‌های انسانی قرار می‌گیرند و گاه هر کدام مظهر عقیده یا طرز فکری می‌شوند. اگر چه مناظره‌ها بیشتر به شعر است، در ادبیات فارسی، مناظرهٔ منثور هم موجود است. نمونه‌ای از مناظره در شعر پروین اعتصامی:

بلبل آهسته به گل گفت شبی	که مرا از تو تمنای هست
من به پیوند تو یک رأی شدم	گر تو را نیز چنین رأی هست
گفت فردا به گلستان بازای	تا ببینی چه تماشایی هست
گر که منظور تو زیبایی ماست	هر طرف چهرهٔ زیبایی هست
پا به هر جا که نهی برگ گلی است	همه‌جا شاهد رعنائی هست

باغبانان همگی بیدارند چمن و جوی مصفایی هست
 قدح از لاله بگیرد زرگس همه جا ساغر و صهبایی هست
 نه ز مرغان چمن گمشده‌ایست نه ز زاغ و زغن آوایی هست
 نه ز گلچین حوادث خبری است نه به گلشن اثر پای هست
 هیچ کس را سر بدخویی نیست همه را میل مدارایی هست
 هم از امروز سخن باید گفت که خبر داشت که فردایی هست

(پروین اعتصامی)

جلسه هشتم	
هنر و سرگرمی - درک متن	۵۰ دقیقه

هنر و سرگرمی

تکالیف خلاقانه: فعالیت مربوط به طراحی سؤالات خود نوعی تکلیف خلاقانه است.

برخی از اهداف این گونه فعالیت‌ها را می‌توان به شرح زیر طبقه‌بندی کرد:

- درگیر کردن مستقیم دانش‌آموز در خلال برنامه درسی با کتاب و مسائل آموزش داده شده.

- آشنا کردن دانش‌آموزان با نحوه طرح سؤال؛

- ترغیب کردن تمامی دانش‌آموزان به فعالیت و توجه به تفاوت‌های فردی آنان، به خصوص در

فعالیت‌هایی که به صورت گروهی و مشارکتی طراحی شده است.

- ایجاد تنوع در کار معلم و فراگیرنده و تأکید بر نقش تعاملی معلم - دانش‌آموز.

جلسه نهم	
املا پایانی	۵۰ دقیقه

بسمه تعالی	
سوالات املائی درس هفدهم «ستاره روشن»	
نام و نام خانوادگی :	کلاس :
تاریخ :	
<p>۱- جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.</p> <p>الف) ما را از علم خویش بهره دادی و هیچ چیز ..... نداشتی تا دانا شدیم. (دریق - دریغ)</p> <p>ب) هر که از شمابه زاد بزرگ تر باشد، وی را بزرگ تر دارید و ..... او نگاه دارید. (هرمت - حرمت)</p>	
<p>۲- املاى زیر را تصحیح کنید و شکل صحیح کلمات را بنویسید.</p> <p style="text-align: right;">ستاره روشن</p> <p>چنان خواندم که چون بزرگمهر حکیم، برادران را وصیت کرده پیغامبری خواهد آمد، نام او محمد مصنفی (ص) اگر روزگار یابم، نخست کسی من باشم که بدو گروم، شما هم فرزندان خود را چنین وسیت کنید تا بهشت یابید.</p> <p>حکما و علما نزدیک وی می آمدند و می گفتند که ما را از علم خویش بهره دادی و ستاره روشن ما بودی که ما را راه راست نمودی، ما را یادگاری ده از علم خویش.</p>	
<p>۳- کلمات را در جای مناسب قرار دهید. (حرام، پیشه، عیب)</p> <p>الف) مردمان را ..... مکنید که هیچ کس بی عیب نیست.</p> <p>ب) چشم و گوش و دست از ..... و مال مردمان، دور دارید.</p> <p>پ) راست گفتن ..... گیرید که روی را روشن دارد.</p>	
<p>۴- با حروف داده شده دو کلمه بنویسید که ارزش املائی داشته باشد.</p> <p>(و- ک- ش)</p> <p>.....</p>	
<p>۵- زیر کلمات درست خط بکشید.</p> <p>(اَزُو جَل، عَزُو جَل، عَزُو جَل)</p> <p>(اَخرَ الزَّمان، اَخرَ زمان، اَخرَ الاَزمان)</p>	
<p>۶- با توجه به معنی، واژه صحیح را انتخاب کنید.</p> <p>الف) ممنون بر (حصیر- حسیر) زانو زد، پیش شیخ. کتاب در کنار نهاد. (زیر انداز)</p> <p>ب) گفت: او چه نعمتی است، جز پُرگویی و ادعا و در هم ریختگی (، ظاهر، ضاهر)؟</p> <p>(شکل، قیافه)</p>	
<p>۷- برای کلمات زیر دو هم خانواده بنویسید.</p> <p style="text-align: right;">مکتب :</p> <p style="text-align: right;">شعر :</p>	
باز خورد :	

نیایش

● اهداف آموزشی

- آشنایی با نمونه فاخری از نظم؛
- تقویت امیدواری به لطف پروردگار؛
- آشنایی با سنت پسندیده نیایش و شکرگزاری پروردگار.

● روش پیشنهادی تدریس

این درس را می‌توان به روش «کارایی تیم» تدریس کرد. ابتدا گروه‌بندی انجام می‌گیرد. از اعضای هرگروه می‌خواهیم شعر را به صورت فردی صامت خوانی کنند. پس با طرح پرسش‌هایی دانش‌آموزان را به بررسی دقیق درس دعوت می‌کنیم. هر دانش‌آموز به صورت فردی پاسخ خود را به کلاس عرضه می‌کند.

پرسش‌ها مجدداً مطرح می‌شود و دانش‌آموزان در گروه درباره آنها بحث، بررسی و مشورت می‌کنند. پس از خواندن دقیق معلم با استفاده از پخش شعر همراه موسیقی، چند نفر از دانش‌آموزان شعر را می‌خوانند. جمع بندی درس با بهره‌گیری از نظرگاه‌های دانش‌آموزان و معلم انجام می‌گیرد.

● نکات مهم درس

- سرانجام هر کتابی به نیایش پروردگار مزین می‌گردد. در پایان کتاب فارسی نیز درس نیایش قرار گرفته است. این درس به بیان صفات الهی و نیازمندی بندگان به پروردگار می‌پردازد.
- قالب شعر مثنوی است.
- نیایش در لغت به معنای دعا و آفرین است.
- نیایش کردن به معنای دعا کردن، عبادت کردن، آفرین گفتن و ستایش کردن است.
- نیایش در شعر شاعران:

– شب تیره تا بر کشد روزچاک   نیایش کنم پیش یزدان پاک

(فردوسی)

- موبد موبدان پیش ملک آمدی و ستایش نمودن و نیایش کردی او را... (نوروزنامه)

— به طاعت خانه شد خسرو کمر بست
نیایش کرد یزدان را و بنشست

— نیایش نمودند چون بندگان
به پیش کیان شاه فرخندگان

(دقیقی)

● نیایش اثر نظامی گنجوی است. اصل این شعر در «شرفنامه» موجود است.
بخش‌هایی از نیایش اثر نظامی گنجوی:

نیایش

خدایا جهان پادشاهی تو راست	زما خدمت آید خدایی تو راست
پناه بلندی و پستی تویی	همه نیستند آن چه هستی تویی
تویی کاسمان را بر افراختی	زمین را گذرگاه او ساختی
تویی کافریدی ز یک قطره آب	گهرهای روشن‌تر از آفتاب
تو آوردی از لطف جوهر پدید	به جوهر فروشان تو دادی کلید
جواهر تو بخشی دل سنگ را	تو در روی جوهر کشی رنگ را
حسابی کزین بگذرد گم‌هیست	ز راز تو اندیشه بی‌آگهیست
که چندان که اندیشه گردد بلند	سر خود برون نآورد زین کمند
نبود آفرینش تو بودی خدای	نباشد همی‌هم تو باشی به جای

(نظامی)

کتابنامه

- آقازاده، محرم و فضل‌ی، رخساره، راهنمای آموزش در کلاس‌های چند پایه، انتشارات آیت، تهران، ۱۳۸۴.
- آذریزدی، مهدی، قصه‌های برگزیده از مرزبان‌نامه، بازنویسی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۰.
- اعتصامی، پروین، دیوان اشعار، با مقدمه ملک‌الشعرای بهار، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۶.
- اکبری شلدره، فریدون؛ قاسم پور مقدم، حسین؛ علیزاده، فاطمه صغری، روش‌های نوین یاددهی – یادگیری، انتشارات فرتاب، تهران، چاپ سوم، ۱۳۸۹.
- اکبری شلدره، فریدون؛ کجانی حصاری، حجت و خاتمی، رضا، مبانی خواندن در زبان فارسی، انتشارات لوح زرین، تهران، ۱۳۹۱.
- امین‌پور، قیصر، گزیده اشعار امین‌پور، انتشارات مروارید، چاپ ششم، تهران، ۱۳۸۲.
- برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، وزارت آموزش و پرورش، چاپ، ۱۳۹۱.
- بیهقی، ابولفضل، تاریخ بیهقی، به کوشش علی‌اکبر فیاض، نشر جام، چاپ چهارم، ۱۳۷۳.
- بورشبخ، رضا، بانک اطلاعاتی معلم، مجموعه مقالات آموزشی، ۱۳۹۰.
- جهانگیری، مظفر، بازآفرینی مجموعه داستان‌های گلستان و بوستان برای کودکان و نوجوانان، ناشر مؤسسه فرهنگی هنری طاهر، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۷.
- حسن‌زاده، فرهاد، در روزگاری که هنوز پنج‌شنبه و جمعه اختراع نشده بود، (مجموعه داستان)، مؤسسه انتشارات چرخ و فلک، تهران، چاپ ششم، ۱۳۹۱.
- حسنی، محمد؛ احمدی، حسین، ارزشیابی توصیفی، الگویی نو در ارزشیابی تحصیلی، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۸۴.
- حمزه‌بیگی، طیب و همکاران، راهنمای معلم در ارزشیابی توصیفی، اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۴.
- زنده‌عشق، (زندگی‌نامه شهید محمد جواد تندگویان)، ناشر اداره کل روابط عمومی وزارت نفت، چاپ دوم، ۱۳۸۲.
- سعدی، مصلح‌بن عبدالله، کلیات سعدی، تصحیح محمد علی فروغی، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۷۶.
- سعدی، مصلح‌بن عبدالله، گلستان سعدی، تصحیح غلامحسین یوسفی، انتشارات خوارزمی، چاپ چهارم، تهران، ۱۳۷۴.

- شریف رضویان، مریم، مجموعه داستان‌های «کلیله و دمنه»، ناشر مؤسسه فرهنگی هنری طاهر، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۷.
- شقاقی، ویدا، مبانی صرف، انتشارات سمت، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۶.
- صفا، ذبیح الله، گنج سخن (منتخب آثار شاعران بزرگ پارسی گوی)، انتشارات ققنوس، چاپ هشتم، ۱۳۶۳.
- صفا، ذبیح الله، گنجینه سخن (منتخب آثار پارسی نویسان بزرگ)، امیرکبیر، چاپ چهارم، ۱۳۶۷.
- صفوی، کوروش، درآمدی بر معنی‌شناسی، انتشارات سوره مهر، تهران، ۱۳۸۳.
- صفی، فخرالدین علی، لطایف الطوائف، ناشر مؤسسه فرهنگی اهل قلم، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۲.
- غزالی، امام محمد، کیمیای سعادت، تصحیح حسین خدیو جم، انتشارات علمی فرهنگی، چاپ نهم، ۱۳۸۰.
- فردوسی، ابوالقاسم، شاهنامه، (نامه باستان)، به کوشش میر جلال الدین کزازی، انتشارات سمت، ۱۳۸۸.
- کتاب فارسی (مهارت‌های خوانداری و نوشتاری) پایه پنجم، ناشر اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۴.
- کتاب معلم (راهنمای تدریس) فارسی چهارم دبستان، ناشر اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۳.
- کیکاووس، عنصرالمعالی، قابوس‌نامه، به تصحیح غلامحسین یوسفی، انتشارات علمی فرهنگی، چاپ هفتم، ۱۳۸۵.
- مبانی نظری تحول در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران (شامل فلسفه تربیت، فلسفه تربیت رسمی و عمومی، رهنامه نظام تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران)، مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی و وزارت آموزش و پرورش، چاپ آذر ماه، ۱۳۹۰.
- محمدی، حسنعلی، از بهار تا شهریار، انتشارات فرتاب، تهران، چاپ پنجم، ۱۳۸۹.
- مرادی کرمانی، هوشنگ، آب انبار، انتشارات معین، چاپ اول، ۱۳۹۱.
- مشکوة‌الدینی، مهدی، دستور زبان فارسی، واژگان و پیوندهای ساختی، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۸.
- معین، محمد، فرهنگ فارسی، انتشارات امیرکبیر (مجموعه شش جلدی)، چاپ هشتم، ۱۳۷۱.
- میرکیانی، محمد، روزی بود و روزی نبود، مجموعه سه جلدی، انتشارات محراب قلم، چاپ هفتم، تهران، ۱۳۸۷.

– منشی، نصرالله، کلپله و دمنه، تصحیح مجتبی مینوی، انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۲.

– مولوی، جلال‌الدین، محمد، مثنوی معنوی، تصحیح نیکلسون، انتشارات مولی، تهران، چاپ هشتم، ۱۳۷۰.

– نظامی، حکیم الیاس، خمسه نظامی، به کوشش وحید دستگردی، انتشارات علمی، بی تا
– هراتی، سلمان، مجموعه کامل شعرهای سلمان هراتی، نشر دفتر شعر جوان، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۰.

